

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERKEN DÖNEM CUMHURİYET
TÜRKİYESİNDE ULUS İNŞA SÜRECİ ve 'ATSIZ
MECMUA' ÖRNEĞİ

MEHMET FATİH YİĞİT
2501100587

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. NEVİN YURTSEVER ATEŞ

İSTANBUL 2014



Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : MEHMET FATİH YİĞİT

Numarası : 2501100587

Anabilim/Bilim Dalı : SİYASET BİLİMİ VE ULUS. İLİŞ.

Tez Savunma Tarihi : 01.07.2014

Danışman : PROF. DR. NEVİN ATEŞ

Tez Savunma Saati : 11:00

Tez Başlığı : "ERKEN DÖNEM CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNDE ULUS İNŞA SÜRECİ VE
'ATSIZ MECMUASI' ÖRNEĞİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. NEVİN ATEŞ		Kabul
2- YRD. DOÇ. DR. İRFAN ÇİFTÇİ		Kabul
3- YRD. DOÇ. DR. CEVAHİR KAYAM		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. AYNUR SOYAN		
2- YRD. DOÇ. DR. EMRE ATEŞ		

ÖZ

ERKEN DÖNEM CUMHURİYET TÜRKİYESİNDE ULUS İNŞA SÜRECİ VE 'ATSIZ MECMUA' ÖRNEĞİ

MEHMET FATİH YİĞİT

Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde inşa edilmek istenen Türk kimliğine dair süreçteki parametrelerle birlikte 'Atsız Mecmua'nın katkıları ile yeni bir ulusal kimlik oluşturmanın amaçlandığı fikrinden hareket etmiştir. Erken Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılan 1923-1938 yılları çalışmanın sınırları olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda farklı sınıflandırmalar olduğu da göz önüne alınarak Avrupa kaynaklı ulusçu teoriler ele alınmıştır.

Türk ulusçuluğunu anlamak için 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde doğup gelişen ulusçu fikirlere değinilmiştir. Bu fikirlerin 1923 yılı sonrası Türk ulusçuluğuna katkıları sebebi ile Türk ulusçuluğu Batıdaki ulusçu evrelerden farklı gelişim göstermiştir. Cumhuriyetin erken döneminde ulus bilincini inşa etmek isteyen Cumhuriyetin kurucu kadrosu inkılâplar olarak bahsedilen pratikler ile bu yolda önemli mesafe almıştır. İnkılâplar ile yenilenen Türk kimliği çağdaş milletler seviyesine çekilmek istenmiştir. Erken dönem pratiklerinde yenilenen kimliğe etnik katkılar da mevcuttur. İnkılâplar ve eğitim sistemi/müfredatı bu süreçte Cumhuriyetin kurucu kadroları tarafından verimli araçlar olarak kullanılmıştır. Çalışmanın genelinde yer verilen bu konulardan sonra 1931-1932 yıllarında 17 sayı olarak yayınlanan 'Atsız Mecmua' dergisi ve yazarı H. Nihal Atsız analiz edilmiştir. Derginin teorik analizinin yanı sıra kurucu seçkinlerin inşa etmek istediği ulus bilincine katkılarına da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ulusçuluk, ulusçuluk teorileri, Fransız Devrimi, Türk ulusçuluğu, Kemalist ulusçuluk, Genç Osmanlılar, çağdaşlaşma, inkılâplar, Atsız Mecmua

ABSTRACT

THE BUILDING PROCESS OF NATIONAL IDENTITY IN THE EARLY PERIOD OF REPUBLIC OF TURKEY AND AN EXAMPLE OF 'ATSIZ MECMUA'

MEHMET FATİH YİĞİT

This study moves an idea that the parameters within the early years of the Republic nation-building and the journal 'Atsız Mecmua' make contributions to building a renewed identity of nation. The years between 1923 and 1938 that refer to the early period of Turkish Republic are the borders of this study. In this context, considering various classifications of nationalism, the nationalist theories originating from Europe are represented.

The nationalist ideas born and raised in Ottoman Empire in the late 19th century and early 20th century are mentioned to understand Turkish nationalism. Turkish nationalism differs from other European nationalist ideas in terms of birth and raising because of that the ideas of late 19th century and early 20th century in Ottoman Empire has influence on the nationalist ideas in Republic of Turkey after 1923. In the early republican period, the Republican elites had a progress to build a national identity by means of practices named "revolutions/transformations". Along with the practices it was aimed that renewed Turkish identity would be modernized such as modernized nations. Besides, ethnic contributions to the renewed national identity exist in the practices of early republican period. In addition to revolutions/transformations, the system of education and details of system are all used as instruments by founders of Turkish Republic. Afterwards, the journal 'Atsız Mecmua' which was published between the years 1931 and 1932 and the editor of journal, H. Nihal Atsız, were analyzed. In addition, the contributions of the journal to the national consciousness are given place in this study.

Keywords: Nationalism, nationalist theories, French Revolution, Turkish nationalism, Kemalist nationalism, Genç Osmanlılar, becoming modernized, revolutions/transformations, Atsız Mecmua

ÖNSÖZ

Bu çalışma süresince her türlü yardım ve desteği sağlayan, bilgi, tecrübe, güler yüzü ile çalışmama ışık tutan; tartışma ve eleştirileri ile birkaç adım daha ileri gitmeme yardımcı olan; her seferinde hoşgörüsü ile beni tekrar motive eden sevgili hocam aynı zamanda tez danışmanım Prof. Dr. Nevin Yurtsever Ateş'e,

Çalışma süresince kırılma noktalarında yakın tarih bilgisi ile önümü açan ve yardımlarını esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. İrfan Çiftçi'ye,

Çalışma süresince maddi-manevi destekleri ile her zaman yanımda olan bulunmaz dostlar M. Kazım Çakmak ve İsmail Özcan'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Tezin hazırlamasında her türlü fedakârlıkta bulunarak en büyük katkıda bulunan kıymetli eşim, hayat arkadaşım Betül Yiğit'e sabır, anlayış ve destekleri için sonsuz müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK-ULUSÇULUK, BATIDA ULUSÇULUK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. KAVRAMLAR.....	4
1.1.1. Ulusçuluk Mu Milliyetçilik Mi?	5
1.2. ULUSÇULUĞUN TARİHSEL KÖKENLERİ.....	9
1.3. FRANSIZ DEVRİMİ VE ULUSÇULUK.....	17
1.4. 1815- 1848 İHTİLALLER AVRUPASINDA MİLLİYETÇİLİK.....	20
1.5. ULUSÇULUĞUN TEORİK GELİŞİMİ	21
1.5.1. Primordialist Yaklaşım.....	22
1.5.2. Modernist Yaklaşım.....	23
1.5.3. Etno Sembolcü Yaklaşım.....	27
1.6. FARKLI ÜLKE ANAYASALARINDA “MİLLİYETÇİLİK/ULUSÇULUK” KAVRAMINA BAKIŞ.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ULUS KİMLİĞİNİN OLUŞUMU

2.1. TÜRK ULUSÇULUĞUNUN KAYNAKLARI	31
2.1.1. Geleneksel Osmanlı Toplumsal Yapısının Çözülmesi.....	31
2.1.1.1. Genç Osmanlılar ve Osmanlılık-Türkçülük.....	34
2.1.1.2. Yeni Adı İle “Türk” Ulusu.....	36
2.1.2. Üç Tarz-ı Siyaset ve İttihat ve Terakki	38
2.1.3. Genç Kalemler, Türk Yurdu ve Ziya Gökalp.....	44
2.2. KEMALİST ULUS İNŞA PRATIĞI; YÖNTEM.....	48
2.2.1. Milli Mücadele ve Kemalist Milliyetçilik.....	49
2.2.2. Ulusal Kimliğin İnşa Süreci	53
2.2.3. Etnik Doğanın Güçlendirilmesi.....	60
2.2.3.1. İç İsyenlar.....	63
2.2.3.2. Türk Tarih Tezi.....	64
2.2.3.3. Güneş Dil Teorisi.....	66
2.2.3.4. İskân Kanunu Ve Soyadı Nizamnamesi.....	68
2.2.3.5. Kemalist Ulusçuluğa Etnisist Katkılar.....	70
2.2.4. Yurttaş Eğitimi.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATSIZ MECMUA VE ULUSÇU DÜŞÜNE KATKILAR

3.1. ATSIZ MECMUA’DA TÜRKÇÜ DÜŞÜNCE VE EDEBİ ESERLER.....	78
3.1.1. Tarih Üzerine Çalışmalar.....	80
3.1.2. Edebiyat Üzerine	83
3.1.2.1. Halk Edebiyatı.....	83
3.1.2.1.1. Halk Bilimi.....	84
3.1.2.1.2. Destanlar.....	86
3.1.2.2. Şiir.....	89
3.1.3. Fikir Yazıları.....	91

3.1.4. Milliyetçilik.....	95
3.1.5. Aile-Sosyal Konular.....	101
3.2. ULUSÇULUK TEORİLERİ BAĞLAMINDA ATSIZ MECMUA.....	104
SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA.....	113
EKLER.....	131

KISALTMALAR

AYM	:	Anayasa Mahkemesi
CHF	:	Cumhuriyet Halk Fırkası
Bkz.	:	Bakınız
Çev.	:	Çeviren
Akt.	:	Aktaran
A.g.e	:	Adı geçen eser
Ibid	:	Aynı eser
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TTK	:	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

“Ulusçuluk, ulusların bir ürünü değildir, tam tersine ulusları meydana çıkaran ulusçuluğun kendisidir.” (Ernst Gellner)¹

Milliyetçilik/Ulusçuluk² kavramları doğmuş olduğu kültürlerden beslenip şekillenmesine rağmen Türk siyasi hayatındaki serüveni sayesinde özgün kavramlar haline gelmiştir ve çok önemli bir yeri haizdir. Cumhuriyet Türkiye’sinde bu kavramlar dönemin fikir adamları, gazeteleri ve mecmualarınca göstermiş oldukları etkiler ile dönüşüm (inkılaplar) sürecinde çok defa ele alınmış ve işlenmiştir.

Türkiye’deki Ulusçuluk hareketlerini ve etkilerini incelerken teorik alanda çok sık kullanılan bu kavramların öncelikli olarak incelenmesi çeviri bilimlerinin hassasiyetleri göz önünde bulundurulduğu takdirde yapılan nitelemelerin ve atıfların yerini bulmasını sağlayacaktır. Türk kimliklerinin oluşumunun anlaşılması da Türk siyasi hayatında bu kavramların süreçteki etkilerini anlamakta yardımcı olacaktır.

Yukarıda Ernest Gellner’in Uluslar ve Ulusçuluk adlı eserinden yapılan atıfta vurgulanan husus ulusçuluğun ulusları oluşturduğu, biraz daha açıldığında günümüzdeki irili ufaklı çok sayıda devletin ulusçuluk fikrinden teşekkül ettiği. Ulusçuluğu 19. Yüzyılda tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin doğal bir sonucu olarak gören Gellner, ulusçuluğun modern bir toplum kurmak için temelde ihtiyaç duyulan bir kavram olduğunu vurgular. Ayrıca ulusçuluk siyasi bağlılığın doğal bir formudur, bu da iki şartla mümkündür: genel okuryazarlılık ve belli bir ifade ortamını kullanan özel eğitim mekanizması³.

¹ Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, İstanbul, Hil Yayınları, 2006, s. 138

² Literatürde her iki terimin de kullanıldığı, bu terimlerin yanı sıra kavmiyetçilik tabirinin de geçmiş kaynaklarda benzer anlamları karşılamak üzere kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmanın savunduğu fikirlerden birisinin de modernitenin bir ulus meydana getirmek üzere araç olarak kullanıldığı savı olması sebebi ile çalışmamızda *ulus* ve *ulusçuluk* kavramları tercih edilmiştir. Yapılan atıflarda da milliyetçilik ve kavmiyetçilik terimleri *ulus* ve *ulusçuluk* terimlerine evrilerek kullanılmış ancak doğrudan alıntılarda kavramları değiştirme yoluna başvurulmamıştır. Konu ile ilgili tartışma ve detaylı bilgi için bkz. *“ULUSÇULUK MU MİLLİYETÇİLİK Mİ?”*

³ Gellner, sanayi insanının yerel halkın değil de ancak okulun sağladığı kültürle yararlı, onur ve özsaygı sahibi olabileceğinin belirtirken kültürü de “... herkesin nefes alabildiği, konuşabildiği ve üretebildiği bir ortam” olarak tanımlarken herkes için aynı kültürün söz konusu olması gerektiğini vurgular: “Dahası bu, artık büyük ya da yüksek bir kültür (okur yazar, sürekli eğitim) olmalıdır...”

Bu husus farklı teorisyenler tarafından da tartışılmış olup Anthony Smith'e göre günümüz ulusal kimlikleri iki farklı şekilde tanımlanmaktadır: Etnik ve teritoryal⁴. Sivil ulusçuluk olarak da adlandırılan teritoryal ulusçuluk ve etnik ulusçuluk üzerine çok sayıda araştırma mevcut olup kısa süreli bir kaynak taramasında çok ciddi sayıda akademik çalışma olduğu görülmektedir. Bütün bu hareketlilik içinde Türk ulus oluşumu kendine özgün bir yapıya sahip olup teorisyenlerin birtakım tespitlerinin de bu oluşum süresinde yer aldığı görülmektedir.

Yukarıda yer verilen kavramlar ve tespitler ışığında bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk dönemi ele alarak Türk ulus bilincinin inşa edilmek istenme nedenlerini ve yöntemini ele almaktadır.

Bu minvalde İlk olarak çalışmanın merkezinde yer alan *ulusçuluk* ve *milliyetçilik* kavramlarının tanımları ve genelde aynı anlamda kullanılan bu kavramların neden birbirinden farklı anlamları ihtiva ettiği ve bu çalışmanın konusuna uygun olarak hangi kavramın tercih edildiği hususları ele alınacaktır. Daha sonra, Avrupa'da doğup büyüyen ve gelişen *ulusçuluk* fikri, Fransız İhtilali ve Avrupa'daki savaşların bu akıma katkıları ve bu akım üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Ayrıca *ulusçuluk* kavramı ve bileşenleri sırası ile Primordialist, Modernist ve Etno Sembolcü (teorik) yaklaşımlar ışığında da incelenecektir. Kavramın (ulusçuluğun) doğduğu ve geliştiği yer olması itibari ile Avrupa anayasalarında *ulusçuluk* ya da sıklıkla yerine kullanılan *milliyetçilik* konularının nasıl işlendiği de kavramın yüklendiği anlamı fark etmek için yardımcı olacaktır.

İkinci bölümde ise ulusçuluk akımının etkisi ve konjonktürün de bir gereği olarak ortaya çıkan "Türk ulus"unun ihtiyacı olan bilincin nasıl ortaya çıktığı ve hangi kaynaklardan beslendiği ele alınacaktır. Bu incelemeyi 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyetinin ilk dönemlerinde Türk ulusal kimliğinin nasıl oluşturulduğu

Ayrıca ".. bu okuryazar ve birleşmiş kültürün gerçekten etkin bir biçimde kullanılmasını ve yapılan eğitimin gelişigüzel ve düşük standartta olmamasını sağlayan bir organizmaya ihtiyaç vardır. Bu da ancak devlet olabilir...". Gellner ulusçuluğun anlamını ve ulusçuluk çağında yaşama sebebini geçmişin aksine devlet ve kültürün birbirine bağlı olgular olmasında ve toplumsallaşma zorunluluğunda bulur. Gellner için yüksek kültür, genel okuyazarlılık ve özel eğitim mekanizması (devlet tarafından idare edilen) sanayi toplumu ulusçuluğunu açıklamadaki parametrelerdir. Ernst

Gellner, *a.g.e.*, ss. 115-116

⁴ Anthony Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev: Soner Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2002, s. 178-181

konusundaki örneklemelemler ve analizler ile kimliğin etnik doğasına katkıda bulunan parametreler takip edecektir. Ayrıca eğitim sistemindeki değişiklikler, uygulamalar ve müfredat düzenlemelerinin ulusal kimliğin oluşumuna nasıl katkıda bulunduğu da ortaya konacaktır.

Türk ulusal kimliğine giden yoldaki kaynaklar, etkenler ve yöntem ele alındıktan sonra çalışmanın üçüncü bölümünde iddia edilen hususların bir anlamda sahadaki karşılığı olarak kabul edebileceğimiz bir dergi-makale analizi yer alacaktır. *Atsız Mecmua* isimli, 1931-1932 yıllarında yayın hayatına giren ve 17 sayılılık bir geçmişini olan mecmuanın barındırdığı makaleler, şiirler ve diğer edebi ürünler incelenerek Türkçü-Turancı çizgideki bu mecmuanın kurucu seçkinler ile ortak noktaları ve ihtilafa düştüğü noktalara dikkat çekilecektir. Ayrıca toplumun geniş bir kesimine, köylülere, hitap ettiğini iddia eden mecmuanın inkılâpların toplum tabanında kabul görmesi ve Türk ulus kimliğinin oluşumu üzerindeki pozitif etkisine de yer verilecektir.

Sonuç olarak, son bölümde bu çalışmanın amacına uygun şekilde Türk ulus kimliğinin/bilincinin oluşturulmasına giden yoldaki kaynaklar ve uygulamadaki etkileri ve tüm bu uygulamaların ve kurucu seçkinlerin amaçladıkları hususların hangi şekilde yerine getirildiği ve hedefine hangi düzeyde ulaştığı ele alınacaktır. Ayrıca ulusçuluk teorilerin açısından da Türk ulus kimliğinin Erken Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-1938) oluşumunda hangi teorilerin etkili olduğuna dikkat çekilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK-ULUSÇULUK, BATIDA ULUSÇULUK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. KAVRAMLAR

Türkçede ulus, millet, ulusal kimlik, ulusçuluk, milliyetçilik vb. gibi kavramların beraberinde çeşitli çağrışım ve anlamlarla yüklenebildiği ve aslında her bir ulusun kendi koşullarına özgü içerikler taşıyan bu tarihsel ve siyasi olgunun aslen Avrupa kökenli olduğu görülmektedir. Her ne kadar Türk Dil Kurumu sözlüğünde *ulusçuluk*⁵, anlayışı “maddi ve manevi açılardan millet ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma..” olarak tanımlansa⁶ da kavramın teorik olarak bu kadar yalın bir dille ifade edilmesi, ulus kimliğinin oluşma sürecindeki yerini anlamakta yetersiz kalacaktır.

Ulusçuluk nosyonunun doğduğu Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinin hem kendi ulusal kimliklerinin kuruluş söylemleri, hem de dâhil oldukları çeşitli *milliyet* savaşları açısından Avrupa'daki ulusal dengelerin kuruluşunda tarihsel bakımdan yön verici olduğu görülmektedir. Sanayi devrimi ve modernleşme ile eş zamanlı olarak tarih sahnesinde yerini bulan ve daha sonraları iki dünya savaşına neden olacak olan ulusçuluk akımları Avrupa'da kendisine büyüyecek ortam bulmuş ve Avrupa'nın kavramın çıkış noktası olduğu yönünde bir kanı oluşmuştur. Bu nedenle kavramlar, kökenleri ve içerdiği anlamları bağlamında bu yörüngede izah edilecektir

⁵ Ulusçuluk ve milliyetçilik kavramlarının eşanlamlı olduğuna dair bkz. *Güncel Türkçe Sözlük*
Kaynak:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52469db1621a78.14094025, Erişim Tarihi: 28.09.2013.

⁶ Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, Kaynak:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.512d14a3e90024.59617381, Erişim Tarihi: 26.02.2013

1.1.1. ULUSÇULUK MU MİLLİYETÇİLİK Mİ?

İngilizcede *nationalism*, Almancada *nationalismus*, Fransızcada *nationalisme* ile ifade edilen kavram etimoloji açısından, Latince *natus* kökünden türeyen *nasci*, yani ‘doğmuş olan’, ‘doğuştan olan’ anlamına gelen bir kelimedenden türemiştir⁷. “*Millet*” kavramı ise kelime köken olarak Arapçada “*mell*” kökünden türetilmiş dişi bir kelimedir. Anlam olarak belirli bir inanç sistemine sahip insan grubu, başka bir deyişle aynı inanç sistemini veya dini paylaşan insan grubu demektir. Kavramın çeşitli dillerdeki görünüşleri arasında büyük benzerlikler olsa da, en basit hali ile yukarıdaki iki köken karşılaştırmasında da görüldüğü gibi her bir dile ve dolayısıyla her bir millete mahsus milliyetçilik anlayışının farklı olduğu söylenebilir.

Tanıl Bora’nın 19. yüzyıl, II. Dünya Savaşı sonrasında ve 90lı yıllar olarak ifade ettiği⁸ “milliyetçiliğin üç baharından” birinci baharı olan 19. Yüzyılda gelişen ve Avrupa kökenli olduğunu söylediğimiz ulusçuluk ve/veya milliyetçilik kavramları, içinden doğduğu coğrafyanın düşünsel, tarihsel ve kültürel özelliklerinden ayrı düşünülemez.

Dil, kültür ve millî kimliğin ayrılmaz bir bütün oluşturduğu tezini ileri süren Herder ve Humboldt’u şahit gösteren Kılıç⁹ da çeviri bilimi açısından kaleme aldığı makalesinde bu tezi şöyle açıklamaktadır: Fransız *nationalisme*’i ile Alman *nationalismus*’u birbirinden farklı olup ilki vatandaşlık esasına dayanırken, ikincisi dil ve ırk birliğinden doğmuştur. Kılıç’ın bu tespitlerinden de hareketle Türk ‘milliyetçiliğinin’ de kendine has bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. Türk siyasal hayatında ve Türkçe literatürde yerini alan milliyetçilik kendine has bir yapısının olduğu vurgulu bir biçimde görülecektir.

19. yüzyıl sonrası dünya düzeninde ortaya çıkan ulusal kimliklerin inşa süreci belli bir Avrupalı bir karakter, düşünme biçimi içermektedir. Tam da bu sebepten her bir süreç, her türlü farklılığın özünde, Rönesans, Reform, Aydınlanma dönemlerinin,

⁷ Yeşim Tükel Kılıç, “*Nationalismus: Ulusçuluk mu Milliyetçilik mi? Kavramın Çevirisi Üzerinden Türkiye’de Ulusçuluk Söylemlerine Genel Bir Bakış*”, Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, 2009, s.46

⁸ Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1995, s. 7

⁹ *Ibid*

ama özellikle de Romantik dönemin izlerini taşımakta. Avrupalı halkların kendi değerlerini sorguladığı ve bu değerler dengesini yeniden düzenlediği uluslaşma ve bununla beraber modernleşme sürecinin bir tür sorgulama sürecinin içinden çıkmış olması aynı zamanda *kendine özgü* düşünsel/kavramsal araçlarını geliştirdiği sonucunu çıkarıyor. Bu sayılan sebeplerden ulus ve millet kavramlarının, ulusçuluk ve milliyetçilik söylemlerinin, tarihsel sürecinde farklı dinamiklerin etkili olduğu Avrupa dışındaki bir coğrafyaya aktarılması, elbette kavramların içeriklerinin farklılaşmasını, algılayışlardaki kaymaları, diğer deyişle uyarlamaları ve buna bağlı algılama boşluklarını beraberinde getirebiliyor¹⁰.

Kavramların etimolojik olarak incelenmesi her ne kadar bu çalışmanın ana amaçlarından biri değilse de siyaset veya sosyoloji disiplinlerinin yanı sıra birçok sosyal bilim dalında yer edinmiş söylem, fikir ve düşüncenin bir kültürden diğerine aktarımında, *fikir düzleminde gerçekleşen dönüşümlerin dil düzlemine yansıdığı*; kavramların ve söylemlerin kullanımında tarih içinde yaşanan değişimlerin, düşünsel çerçevedeki değişimlerin de izini sürmeye de aracılık edebileceği görülmektedir.

Nitekim asırlar boyunca Osmanlı kültürü ile yoğrulmuş, şekillenmiş ve Osmanlı yasaları ile yaşamış bir coğrafyanın Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte Avrupa'da yaşanan muadil bir süreç içerisinde ulusal kimliğini oluşturmasını/güncellemesini¹¹ beklemek doğru olmayacaktır. Çünkü yaşanan uluslaşma süreci, başta Avrupa olmak üzere başkaca coğrafyalardaki ulusların kimlik inşasının çerçevesini devralmakla kalmamış kendi tarihsel koşullarınca da bir takım değişimlere uğramıştır.

Türkiye gibi Avrupa'nın düşünce ve kültür tarihindeki temel uğrakların içinden geçmemiş, kendine özgü farklı dönüşümler geçirmiş bir coğrafyada Batılı söylemlerin muhteviyatını aynen koruyarak yer bulacağını düşünmek ve aktarımlar neticesinde ortaya çıkacak anlam kaymalarını, içerik farklılıklarını ve uyarlamaları göz ardı etmek Türk ulusçuluğunu anlama çabalarını olumsuz bir sonuca

¹⁰ *Ibid*

¹¹ Türk ulusu yeni meydana getirilmiş bir ulus değildir. Aksine geçmiş olan Osmanlı Devleti'nde de uzun bir süre çekirdek kadroyu oluşturan bir ulustur. Bu sebeple güncelleme ifadesi de kullanılabilir.

sürükleyecektir¹². Nitekim çeviri bilimi kapsamında öykünülen ile öykünen arasındaki ilişkiden kaynaklanan bu sorunlar çeviri sürecinde ulaşılmaya çalışılan kavramların toplumsal, kültürel ve düşünsel hayata eklemelenmemesi ve organik bir bütünleşmenin imkânsız hale gelmesi sonucunu doğurmaktadır.

Çeviri biliminde kaynak odaklı bir yaklaşımın doğal olarak hiyerarşik bir ilişki doğmasına sebep olmasından ötürü kavramların sosyal, siyasal veya kültürel olarak hayata geçmesinde bir takım zorluklarla karşılaşılabilir. Tarihin uzun koridorlarında varlıklarını çok farklı yöntemlerle sürdüren Avrupa ve Osmanlı coğrafyalarında aynı kavramların hayata aynı şekilde geçmesini beklemek doğru olmayacaktır. Ulusçuluk fikrinin her iki coğrafyada da hayat bulduğu bir gerçektir ancak işlevlerinin aynı olduğunu söylemek mümkün değildir. Batıda kendi topraklarında yeşeren uluslaşma ve modernleşme fikirlerinin bir arada hayata geçtiği görülürken Osmanlıdan Cumhuriyet Türkiye'sine geçişte ulusçuluğun modernleşmenin aracı haline getirildiği anlaşılmaktadır.

Tanıl Bora da ulusçuluk sözcüğü kullanıldığında, kavramın daha çok modernleşme ve laikleşme vurgusuna sahip olduğuna işaret etmektedir ki bu durum Osmanlı'nın dinsel cemaati belirleyen millet kavramıyla bir karşıtlık oluşturmaktadır¹³. Bunun başlıca nedeni ise, millet"le anlamsal paralellik içinde bulunan ümmet arasındaki bağıdır, ulusçuluk ile bağ kesilmek istenmiştir. Osmanlı döneminde toplumu bir arada tutan ortak paydanın "din" olduğu, bugünkü anlamı ile "ulus" ve "millet" kavramlarından ziyade din, mezhep ya da bir din ve mezhebe bağlı olanlar topluluğu anlamına gelen "millet" kavramının kullanıldığı dikkat çekmektedir. Osmanlı'nın son dönemleri itibari ile millet kavramı da batı menşeli "ulusçu" ekseninde anlam kaymasına uğramış ve modern bir "millet" ve "milliyetçilik" kavramı türemiştir.

Mehmet Akif'in "**AYRILIK HİSSİ NASIL GİRDİ SİZİN BEYNİNİZE?**" şiirinde millet kavramının Osmanlı literatüründeki karşılığı daha iyi görülmektedir:

"Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam,

¹² *Ibid*

¹³ Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1995, s. 108

*Bağlamak lazım iken, anlamadım, anlıyamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik [farklı] bu kadar akvamı [kavimleri],
Aynı milletin [dinin] altında tutan İslam'ı,
...
Arnavutlukla, Araplıkla bu millet [İslam Dini] yürümez...
Son siyaset ise Türklük, o siyaset yürümez!
... »¹⁴*

Mehmet Akif'in kavmiyet fikrini ayrılma sebebi olarak gördüğü kendi milleti aslıyesi Arnavutlar¹⁵ da dâhil olmak üzere Osmanlı topraklarından ayrılma hareketleri içinde bulunan azınlıklar için 1913 yılında kaleme aldığı şiirde “millet” kavramını İslam dini ile eş anlamda kullandığı, ulusçu fikir akımlarının aksine İslamcılık fikri gölgesinde bu şiiri yazdığı anlaşılmaktadır. Dönemin Balkan milletlerini muhatap alan bu şiirde millet kavramının “ulus” tabirine nazaran çok daha kapsayıcı olduğu, aynı zamanda Mehmet Akif'in bu şiirinin de yeni devletler kurma bilinci aşılayan ulusçuluk fikrinden ziyade Osmanlı tebaasını bölünmekten vazgeçirme hissiyatı ile yazıldığı söylenebilir.

Kurulan yeni devletin Türkçülük ve Milliyetçilik fikir önderlerinden Ziya Gökalp'in de eserlerinde kavmiyet ve milliyet kavramlarını kullandığı, milliyet kavramının İslamlıktan nispeten sıyrılarak vurgulandığı, İslamiyet anlayışının milliyet kavramından ayrı ele alındığı görülmektedir¹⁶.

Bu savı destekleyen cümleleri Yahya Kemal Taştan'ın *Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri* adlı çalışmasında da görmek mümkün:

“Osmanlı'da “millet”, bugünkü anlamdan farklı bir tanımlamayı ifade etmek için kullanılmaktadır. “Millet”, Osmanlı İmparatorluğunu oluşturan farklı

¹⁴ Mehmet Akif Ersoy, “*Ayrılık Hissi Nasıl Girdi Sizin Beyninize?*”, Safahat, Marmara İfav, İst. 2005, s.161,162

¹⁵ Yunanistan'ın 1829 Edirne Ant. ile Osmanlı Devleti'nde başlayan bağımsızlık hareketleri süresince Osmanlı'dan ayrılan en son devlet 1913 yılında Arnavutluk'tur.

¹⁶ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, 2010 Konya: Gençlik Kitapevi

*dinsel gruplardan meydana gelen kompartmanlara atıfta bulunmaktadır. Dolayısı ile Osmanlıdaki kullanımı ile millet, "community-communitas" anlamında dini topluluğa denk düşmektedir. Etnik grup karşılığı olarak da Osmanlıda "kavm" kullanılagelmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun bir "milletler topluluğu olduğu dikkate alındığı ve İmparatorluğun doğası gereği ulus bilincini göz ardı ettiği düşünülürse ulus yerine millet, ulusçuluk yerine milliyetçilik kullanmak tarihi bir yanlıdır. Bu nedenle nation/ nationalism kelimesinin karşılığı olarak ulus/ulusçuluk kavramı kullanılmalıdır."*¹⁷

Yer verilen bu nedenler siyasi/kurucu iktidarın Türk ulus bilinci oluşturmada kullandığı fikrin *milliyetçilikten* ziyade *ulusçuluk* ifadesi ile tanımlanabileceğini göstermektedir. Ayrıca kullanılan *millet, kavim, ulus, milliyetçilik, ulusçuluk* gibi kavramlara Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren çeşitli periyotlarda ve farklı görüşlerde başvurulmuştur. Ancak ulus inşa süreci aktörlerinin fikriyatı da göz önünde bulundurulduğunda daha çok çağdaşlaşma ile eş anlamlı olan veya biri birini tamamlayan "ulusçuluk" kavramının çalışmamız açısından genel kullanıma daha uygun olduğu söylenebilir.

1.2. ULUSÇULUĞUN TARİHSEL KÖKENLERİ

Ulusçuluk fikrine dair belirtilerin ilk olarak eski İbranilerde ve Yunanlarda görüldüğü iddia edilebilir ki, İbraniler kendilerini diğer insanlardan üstün ve seçilmiş olarak görmüşler; Yunanlılar da aynı duygulara sahip olmanın yanı sıra kendi politik kültürlerine de yüksek bir sadakatle bağlı kalmışlardır¹⁸. Ulusçuluk düşüncesine benzer bir anlam içeren bu kültürel ve politik üstünlük hisleri ve düşünceleri Roma İmparatorluğu döneminde daha kapsayıcı bir hal almıştır.

¹⁷ Yahya Kemal Taştan, *Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri*, derleyen Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı Cilt 1 içinde Ankara: Karam-Vadi, 2006, ss.413-445, dipnot s.413 ayrıca bkz. Şerafettin Turan, *Atatürk'te Yurt ve Ulus Kavramları, Ulusçuluk, Bağımsızlık, Özgürlük*, Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 14, Sayı 25, 1981, Ankara, s. 4

¹⁸ Hans Kohn, *The Idea of Nationalism: A Study of Its Origins and Background; with a new introduction by Craig Calhoun*, Piscataway, NJ: Transaction Publishers, 2005 First ed. New York: The Macmillan Company, 1944, p: 28

16. yüzyıl Avrupa'sında feodal düzen yerini merkezi monarşik yapılara bırakırken yerel ve bölgesel değerlerin değişmesi, ekonomik gelişmelerin daha geniş ve kapsamlı faaliyetler olarak devam etmesi gibi gelişmeler kimlik tanımlama hislerini güçlendirmiştir. İtalya gibi henüz tek bir ulustan müteşekkil olmayan ülkelerde tekerrür eden isyan hadiseleri de Niccolò Machiavelli gibi düşünürlerin ulusal birliği savunmasına neden olmuştur. Reform hareketleri de Avrupa'da mezhep birliğini bozmuş, kilisenin otoritesini şiddetle sarmıştır.

Yukarıdaki gelişmeler devam eden süreçte ortaya çıkan sonuçları itibari ile bir ideoloji olarak ulusçuluk fikrinin doğuşunu hızlandırmıştır. Nitekim kilise otoritesinin sarsılması yerine monarşinin güç kazanması, din yerine başkaca ortak değerlere ihtiyaç duyulması ve bunun da ulus ve aidiyet fikri ile ikame edilebilmesi bu süreci hızlandırmıştır. Ayrıca Batıda 16. yüzyılda olgunlaşan kapitalist ekonomi ve kent merkezli ekonomik sistemden ulus-merkezli ekonomik sisteme geçiş, önemli bir dönüşüm olarak *merkantilizm* 'in ortaya çıkışına sebep olmuştur. Ekonomik gelişmelerin de siyasi değişimlerle birlikte Avrupa tarihinde önemli bir etken olduğu görülmüştür. Ulus devlete giden yolda bu gelişmelerin çok önemli rolü vardır. Blaschke da "Ulus Devletleri" 16.-18.yy'larda merkantilizm (ticaret) ve endüstrileşmeye dayalı ekonomi-politik etrafında biçimlenen yenedünya düzeninin temel meşruiyet (legitimasyon) aracı olarak tanımlamak suretiyle bu ideayı dile getirmektedir (1985, Blaschke).¹⁹

Avrupa tarihindeki devam eden gelişmeler de Ulusçuluğun ortaya çıkışını, modern ulusçuluk olarak da literatürde yerini alan ideolojinin sebeplerini ortaya koyacaktır. Modern ulusçuluk fikrinin menşei Fransız Devrimini sebepleri ile ele almak modern ulusçuluğun ortaya çıkışını anlamak adına konuya ışık tutacaktır. Ancak Fransız Devrimini ele almadan önce bu sahada hatırı sayılır çalışmalara imza atmış Benedict Anderson'un Ulusçuluğun Köklerine dair tespitleri de Batı Ulusçuluk

¹⁹ Jochen Blaschke (1988). "*Neue Partizipationsformen - Minderheiten als soziale Bewegungen*". İç: R. Bauböck vd. (Ed.) ... Und Raus Bist Du! Ethnische Minderheiten in der Politik. Wien: Verlag für Gesellschaftskritik. Akt. Adnan Gümüş (2008). "Sevgi, Özdeşim, Yabancılaşma: Yurt, Millet, Din, Aile ve Devlet". İç: Kocaeli Üniversitesi 6. Uluslararası Felsefe Günleri 'Yurtseverlik'. Kocaeli: Kocaeli Üni. s.31-50.

tarihine ışık tutacaktır. “Ulus”u hayal edilmiş siyasal bir topluluk²⁰ olarak tanımlayan Anderson, ulusçuluğun kökenlerini incelerken Kültürel Kökler ve Ulusal Bilinç Kökleri ayrımı yapar. Kültürel kökleri üç ayrı başlıkta toplayan Anderson, bunlardan birincisini büyük dinlerin kutsal yazı anlayışlarının insanlık üzerindeki hükmünün azalması, ikincisini toplumların kutsanan kralların etrafında örgütlendiği inancının sarsılarak azalması, üçüncüsünü ise tarihi dini öğelerden ayırt edilemez kabul eden inancın azalması olarak ileri sürmektedir²¹. Anderson’un üzerinde durduğu hususların Reform ve Rönesans hareketleri ile revizyona giden Avrupa toplulukları başta olmak üzere batı dünyasında bu dönemlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Nitekim Reform ve Rönesans hareketleri batı toplumlarını Kilise otoritesini ve ilahi bir kaynaktan gelen gücünü sorgulamaya sevk etmiş akabinde matbaa ve basım yayın faaliyetlerindeki gelişmeler toplumda farklı konularda bilinçlenme sonucunu doğurmuştur. Bu süre zarfında yukarıda iddia edilen hususların bir bir gerçekleştiği görülmüştür. Yazı dilindeki ve matbaadaki gelişmeler batıda okuryazarlığın artması, bilinçlenme ve tarihi tekrar gözden geçirme imkânı tanımıştır. Nitekim devam eden aydınlanma sürecinde Batıda sorgulama ve şüphe ile yaklaşma hatırı sayılır derecede yer bulmuştur.

İktisadi gelişmeler de yukarıda yer verilen kültürel sebeplerle doğrudan ilişkili ve dönemin insan düşüncesi üzerinde eş zamanlı etkilidir. Bu konuda Gellner’in tarım toplumları ve sanayi toplumları üzerindeki incelemeleri ve geçiş sürecini radikal değişimleri ile ele alması, iktisadi gelişmelerin ulus fikrinin oluşması anlamında nasıl ivme kazandırdığını anlamaya yarayacaktır. Yukarıda yer verilen okuryazarlık ve basım yayın konusundaki gelişmelere bu kısımda da yer verilecektir. Çünkü iktisadi içgüdü ve sonuçlarının daha detaylı ele alınması ulusçuluk ve ulus devlete giden yolu daha iyi görmeye yardımcı olacaktır.

İktisadi gelişmeler ve kapitalist içgüdünün bir sonucu olarak matbaa konusunda da devrim niteliğinde gelişmeler yaşanmıştır. 16. Yüzyılda yayıncılık “herhangi bir zamanda olduğundan daha fazla, zengin kapitalistlerin denetiminde

²⁰ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler- Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev: İskender Savaş, İstanbul, Metis Yayınları, 2011, s. 20

²¹Benedict Anderson, *a.g.e.*, s. 23-51

olan” bir sektör olması münasebeti ile kitap satıcıları öncelikle kâr etme kaygısı ile hareket ediyorlardı.²² Okuryazar Avrupa’da Latince kullanılmasına rağmen Latinceyi nispeten az sayıda insan anadili olarak konuşuyordu.²³ Toplumun geriye kalan büyük çoğunluğunun kendi halk dilini konuşuyor olması kârı arttırmak arzusu ile yayıncılara bu kesimlere kaydırılmış ve halk dilinde basılmış ucuz yayınlar artmıştır.²⁴ Bu gelişmelerde halk dillerinin yaygınlaşması sonucunu doğurmuştur.

Martin Luther’in Wittenberg katedraline astığı tezlerin Almanca’ya çevrilmesi ile başlayan yeni dalga da Reformun bu konudaki –göreceli bir deyişle- başarısıydı. Bu gelişmeleri halk dillerinin yaygınlaşması ve Latincenin batını bir dil haline gelmesi izledi. Reform hareketlerinin, iktisadi gelişmelerin ve dil konusunda devrim niteliğindeki değişimlerin ulus bilinci oluşturmada çok ciddi etkileri olduğu savunulabilir.²⁵

Gellner ise toplumsal değişimleri incelerken daha detaylı bir üslup ile tarım toplumunu ve sanayini toplumunu ele alır ki bu da tezimizi savunan argümanları ortaya çıkarır. Bu argümanlara geçmeden önce Batıdaki değişim sürecinde Kedouire’nin türdeşliğin ulusçuluğun bir sonucunu olduğunu savunduğunu ancak bunun tam tersine işleyen bir süreç olduğunu belirtmekte fayda var.²⁶ Bunu Gellner’in söylemlerinde de görmek mümkün.

Gellner tarım toplumlarını incelerken toplumdaki yönetici tabakayı ve alt tabakalarını ele alır ve toplumda kültürel türdeşleşmeden çok kültürel farklılaşma

²² Lucien Febvre ve Henri Jean Martin, *The Coming of the Book: The Impact of Printing 1450-1800*, Edited by Geoffrey Nowell-Smith and David Wootton, New York: Verso, 1997, s. 195

²³ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler- Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev: İskender Savaş, İstanbul, Metis Yayınları, 2011, s. 53

²⁴ Lucien Febvre ve Henri Jean Martin, *The Coming of the Book: The Impact of Printing 1450-1800*, Edited by Geoffrey Nowell-Smith and David Wootton, New York: Verso, 1997, s. 195. Yazarlar Church Fathers yayınlarının satılmasında yaşanan güçlükleri örnek göstermişlerdir.

²⁵ **Türk Dil Kurumu** tarafından “Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, **ulus**” olarak tanımlanan **Ulus** (Eş anlamlısı “**millet**” olarak kabul edilmiştir.) olgusunun içini dolduran insan unsurunun tanımda yer verildiği üzere *dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliğine* sahip olabilmesi için toplumsallaşma ve halkın tamamına hitap edebilen basım ve yayın organlarının önemi yadsınmaz.

“Ulus” anlamı için Kaynak: Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, Erişim Tarihi: 15.03.2014 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.53246e09be07a8.20481219

²⁶ Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, İstanbul, Hil Yayınları, 2006, s. 117

yönünde bir baskı olduğunu iddia eder.²⁷ Çünkü çok derin güçlü ve alt edilemez nedenler okuryazar tarım çağı toplumlarında ulema sınıfının topluma hâkim olmasını ve onu zapt etmesini mümkün kılmaz. Bu yüzden de tarım toplumunda toplumun bütün düzeylerinde evrenselleşmiş bir ulemayı ve merkezi olarak dayatılmış, yazıyla güçlendirilmiş, türdeş bir kültürü kabul ettirmeye çalışmak boş bir rüya olur.²⁸

Smith de kültür ve eğitim alanındaki devrimin kiliseye bağlı otoritenin ve geleneğin yerini içinde egemen devletin bulunduğu başkaca bir aygıtla değiştirdiğini ifade etmektedir ki yukarıdaki görüşlere paralel bir iddiadır.²⁹

Sanayi toplumlarında ise durum yukarıdakinden çok farklıdır. Tarım toplumlarının kapalı yapısını sarsan gelişmeler iletişimin ilk kez bu kadar açık, genel ve yaygın düzeyde olması ile sağlanmıştır. Bu görüşleri ile Gellner ve Benedict Anderson arasında bir paralellik söz konusudur. İkisinin de savunduğu gibi bu gelişmelerin doğal sonuçları olmuştur. Diğer teknolojik gelişmeler de beraberinde evrensel okuryazarlık ve yüksek düzeyde gelişmişlik, iş bölümünü getirmiştir.³⁰ Yeniçağın modern insanı başka bir deyişle sanayi insanı yerel halktan bağımsız araçlarla-okul gibi- sahip olmaya çalıştığı faydalara yönelmiştir. Bahsedilen eğitim araçlarının istenilen standartlarla ve sistematik olarak sağlanması da ancak devlet eliyle mümkündür. Geçmişte zayıf tesadüfi bağlarla biri birine bağlı olan devlet ile kültürün artık birbiriyle bağlantılı olmaları gerekmektedir bu da yerel topluluk dışında toplumsallaşmayı zorunlu kılmaktadır.³¹ Tarım toplumunda Sanayi toplumuna geçişte ortaya çıkan bu sonuçlar da türdeşliğin ulusçuluktan önce geldiğini, “nesnel kaçınılmaz bir zorunluluk olan türdeşliğin” sonuçta ulusçuluk olarak belirlediğini göstermektedir.³²

Ulusçuluk çağına giden yolda Batıdaki devrimler kırılma noktalarını meydana getirmişlerdir. Yukarıda da yer verilen Ortaçağdaki gelişmelerin devamında “Fransa” ve “İngiltere” olarak bilinen Frank krallarının ve Saksonların teritoryalarındaki

²⁷ A.g.e. , s. 80

²⁸ A.g.e. , s. 90

²⁹ Anthony Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, Çev: Soner Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2002, s. 177

³⁰ A.g.e., s. 113

³¹ A.g.e., s. 116

³² A.g.e., s. 117

gelişmeler ve birleşmeler modern ulus olmanın yolunu açmıştır. Tilly de yukarıda yer verilen süreçteki gelişmeleri modern devlete giden yolda şöyle sıralar; korunmuş Avrupa'nın jeopolitik konumu, erken kapitalizm ve ticaret, uygun ve benzer bir kültür alanı (Hristiyanlık), adem-i merkeziyetçi yapı ve derebeylik.³³

Ulusçuluk düşüncesinin kökenlerini on sekizinci yüzyıl sonlarına, Herder ve Fichte'ye³⁴, hatta kimi yazarlara göre Rousseau'ya kadar götürmek mümkündür³⁵. Ancak düşüncenin bir sosyal bilim konusu olarak ele alınması 1920 ve 30'ları bulur. Bu dönemde Carleton Heyes'in *The Historical Evolution of Nationalism* çalışması, 1940'larda da Hans Kohn'un *The Idea Of Nationalism; A Study in its Origins and Background* çalışmaları ulusçuluğu akademik dünyanın gündemine sokar. Sonraki yıllarda da modern ulusçuluk kuramları gelişim göstermeye devam etmiştir.

Kohn, ulusçuluğun kökenlerini genel olarak Alman romantik düşüncesinde arar ve ona göre romantik akım 1800'lerden sonra Alman ulusçuluğunun yükselmesine büyük katkıda bulunmuştur.³⁶ Jean Jacques Rousseau, hatta "kozmopolitan" düşünürlerin babası sayılan Immanuel Kant da, Alman romantizminin oluşumuna katkıda bulunan düşünürler arasında ilk akla gelenlerdir. Nitekim ulusçuluğu düşünce akımlarıyla açıklayan Kedourie'ye göre Kant, her şeyin başlangıç noktasıdır³⁷.

Kedourie'ye göre Immanuel Kant (1724-1804), elbette ulusçu değildir, düşüncelerinin sonraki kuşaklar tarafından nasıl yorumlandığından da sorumlu tutulamazdı.³⁸ Ancak geliştirdiği ahlakın ve epistemolojik ikiliğin siyasi sonuçları büyük olacaktı. Kant'ın geçerli kuralı olan "*kendi kaderini tayin eden birey*" evrenin merkezine yerleştirilmiş oluyordu. Her ne kadar Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) Kant'ın savunduğu fikirlerin evrensel bir bilincin ya da "Ego'nun yansıması olduğunu iddia etse de Alman nasyonalizminin Kant'tan etkilendiği söylenebilir.

³³ Charles Tilly, *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton University Press, 1975, p: Giriş

³⁴ Hakan Özoglu, *Osmanlı devleti ve Kürt milliyetçiliği*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005, s. 11

³⁵ John Breuilly, *The Oxford Handbook of the History of Nationalism*, Oxford University Press, 2013, s. 51

³⁶ Hans Kohn, *Romanticism and the Rise of German Nationalism*, The Review of Politics Vol. 12, No. 4 (Oct., 1950), pp. 443-472, Cambridge University Press

³⁷ Elie Kedourie, *Nationalism*, 1986, London: Hutchinson University Press, s. 142

³⁸ *Ibid*, s. 142

Akabinde ortak bir dile vurgu yapan Herder millet olma yolunu çizmiş ve bunu ortak bir dile sahip aile bireyleri ile sağlamaya çalışmıştır.³⁹ Özkırmılı, Breuilly'nin açıklamaya çalıştığı otantiklik düşüncesinin de tarihsiciliğin siyasi alana taşınmasına katkıda bulunduğundan bahisle yukarıda yer verilen Alman romantizmi ve nasyonalizmini işleyen fikirler üzerine şöyle demektedir:

Tüm bu düşüncelerin siyasi açıdan ifade ettikleri açıktır: Millî topluluklar eşi benzeri olmayan, kendilerine özgü oluşumlardır. Özlerini unutmış, bir gerileme sürecine girmiş olabilirler ama bu eski doğal, otantik hallerine dönemeyecekleri anlamına gelmez. Milleti oluşturan bireyler kendi kaderlerini tayin edebilmelidir (bu en yüce siyasi değerdir) ve bir vatandaşlar bütün olan millet, kendi devletini kurabilmelidir. Alman romantik ulusçuluğunun dil, millet, devlet üçlüsünü birleştiren denklemi artık oluşmuştur.⁴⁰

18. yüzyıl düşünürlerinden Rousseau da ulusçuluk düşüncesinin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Rousseau, “genel irade” söylemi ile bütünü çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koymayı, “vatandaş”ın topluma bağlılık duymasını salık vermiştir. “Vatandaş” Rousseau’ya göre toplumsallaşmış, başka bir deyişle, “doğal” olmaktan çıkmış insandır.⁴¹

18. yüzyıl geride kalırken ulusçuluk çağı olarak ifade edilen 19. Yüzyıl fikir düzleminde çok çeşitli ulusçuluk görüşlerini ve fikirlerin hareketlere dönüşmesi anlamında da ulus-devletlerin çoğaldığı asır olarak tarihe geçmiştir. 19. Yüzyılın ulusçuluğun daha çok ahlaki ve felsefi boyutlarıyla tartışıldığı yüzyıl olduğunu savunan Özkırmılı ulusçuluk akımı ve teorileri üzerine yaptığı çok kapsamlı çalışmasında bu dönemi incelemek için ikili ayrıma gider: İlki, ulusçuluğa sempatiyle bakan, çalışmalarını daha çok gelişime katkıda bulunmak amacı ile

³⁹ Umut Özkırmılı, *Milliyetçilik Kuramları -Eleştirel Bir Bakış*, 2. bs., Doğu Batı Y., Ankara, 2008, s. 38-9

⁴⁰ Umut Özkırmılı, *a.g.e.*, 2008, s. 40

⁴¹ Özgüç Orhan, *J.J. Rousseau'da Genel İrade Kavramı*, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2012 Güz, Sayı: 14, ss. 1-25, s. 15

kullanan düşünürler, ikincisi ise ulusçuluğa karşı çıkan ve onu tarihsel gelişim sürecinde geçici bir evre olarak gören eleştirel yaklaşımlardır⁴².

İlk sınıf daha çok tarihçilerden müteşekkil iken ikinci sınıfın en önemli temsilcileri Marksistlerdi. 19. Yüzyılda daha etik ve felsefi bir alana çekilen ulusçuluk hakkındaki tartışmalar ve araştırmalar J. S. Mill, Lord Acton, Mazzini veya Renan gibi yazarlar tarafından işlenmiştir. . Bu durumun tek istisnasını Marx ve Engels ise kendi geleneksel düşünceleri paralelinde konuya yaklaşmışlardır. Marxist yaklaşım meseleye ekonomipolitiğin eşliğinde eğilmeye çalışmıştır. Buna göre ulusçuluk, iktisadi gelişimin belli bir aşamasında ortaya çıkan bir olgu olarak ele alınmaktadır⁴³. Nitekim bir kısmı ulusçuluğu, proletaryayı uluslararası devrim amacından saptıran bir tür “yanlış bilinçlenme” (false consciousness) olarak görüyordu.⁴⁴

Hobsbawm⁴⁵ ve Gellner⁴⁶ ulusçuluğun 19. yüzyılın erken dönemlerinin bir ürünü olduğunu iddia etseler de bu konudaki en yaygın kanaatin, ulusçuluğun kökenini Fransız Devrimi ile ilişkilendirme yönünde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁴⁷

⁴² Umut Özkırımlı, *a.g.e.*, 2008 ,s. 42

⁴³ Haldun Çancı, *Hızlı Dönüşümler Çağında, Milliyetçi Düşüncenin Kökenlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi: 2010, c.9, s.33, Ocak, S. 219

⁴⁴ Robert Stuart, *Marxism and National Identity: Socialism, Nationalism, and National Socialism during the French Fin de Siècle*, Albany: State University of New York, 2006, s. 49

⁴⁵ Hobsbawm, etnisite ile ayrılmış haliyle milliyetçilik teriminin modern kullanımının oldukça yeni bir durum olduğunu vurgulamaktadır. Bu modern ideolojinin kökenini en fazla 1830'lara kadar indirmekte, ancak bu ideolojinin popülist tarzdaki bir takım unsurlarının izine Amerikan ve Fransız Devrimleri'nde rastlanabileceğini de belirtmektedir. Bkz. E.J. Hobsbawm, (1992). *Nations and Nationalism, since 1780: Programme, Myth and Reality*. 2nd Ed. Cambridge: Cambridge University Press.

⁴⁶ Gellner de milliyetçiliğin, On dokuzuncu yüzyılda devletlerin büyümeleri ve modernleşmeleri ile koşut bir gelişme gösteren modern bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Gellner, *a.g.e.* , 2006

⁴⁷ Referans olabilecek kaynaklara sınırlı sayıda yer verildi. Snyder, L. (1954). *The Meaning of Nationalism*. New Jersey: Rutgers University Press; Kohn, a.g.e., 2005; Elie Kedourie, a.g.e. , 1986; Smith, A.D. (1979). *Nationalism in the Twentieth Century*. Canberra: Australian National University Press.

1.3. FRANSIZ DEVRİMİ VE ULUSÇULUK

Kuşkusuz sosyal ve siyasi etkileri itibari ile Fransız Devriminin çok önemli sonuçları vardır. Öyle ki sonuçları dönemin tüm büyük devletlerini etkilemiştir. Devrimin, sonuçları itibari ile ulus hareketlerine ve bilincine neden olması münasebetiyle devrimi hazırlayan süreç ulusçuluk tarihine de ışık tutacaktır. Sonuçlarına geçmeden önce Fransız Devrimini hazırlayan etkenlere bakıldığında Fransız devrimi fiili olarak 2 yıllık bir süreçte özetlenebilir. Ancak devrimi hazırlayan sebepler ve gerekli zemin çok daha uzun bir sürede meydana gelmiştir.

Fransız Devrimi gerçekleştiği sırada Fransa'nın sosyal yapısında üç sınıf mevcut idi; *Asiller*, *Ruhban Sınıfı* ve *Kilise/Din Adamları*, *Halk sınıfı*. Bu üç sınıfın üstünde ise ülkeyi otoriter bir şekilde yöneten Bourbons hanedanına mensup Kral Ailesi vardı. Sınıflar oluşurken en önemli ayrıç ise sahip olunan imtiyazlardı.

Fransa'da merkezi bir krallık mevcut bulunmasına rağmen ortaçağ Avrupa'sında yıkılan feodalite Fransa'da devam etmekteydi. Asiller geniş toprak sahibi olmalarının yanı sıra köylülerin de toprak malikleriydi, üstelik birçok vergiden de muafıydı. Yüksek derecede memuriyetlerin de asiller tarafından işgal edildiği düşünüldüğünde toplumdaki konumlarını tahayyül etmek çok da zor olmasa gerek.

Asillerin bu imtiyazlarının yanında din adamlarından oluşan ruhbanların da geniş toprak sahibi oldukları İhtilal esnasında toprakların dörtte birinin ruhbanların elinde olmasından anlaşılabilir⁴⁸. Ruhban sınıfı da kendi içerisinde sınıflara ayrılmış bahsedilen imtiyazlar daha çok üst düzeydeki rahipler için söz konusuydu.

Halk sınıfı da kendi arasında sınıflara ayrılıyor, zengin tüccarla ve sanayiciler- büyük burjuvazi, memuriyetteki aydınlar, doktorlar-küçük burjuvazi ve köylülerden oluşuyordu. Bu sınıf her türlü ayrıcalıktan yoksun ve tüm vergileri ödeyen sınıf olması münasebeti ile eşitsizliğe ve ayrıcalığa dayanan Fransız toplum yapısı devrimi kolaylaştırmıştır.

⁴⁸ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, İstanbul: Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 33

18. Yüzyıl Fransa'sında düşüncenin önünün açılmış olması Montesquieu gibi siyasal liberalizmin öncülüğünü yapan birçok fikir adamının yayınlarına imkân tanımıştı. Montesquieu'nun "Kanunların Ruhü" eserinde mutlakiyetçi monarşinin prestijini sarsar tahlillerde bulunmuş, Jean Jacques Rousseau ise hâlihazırdaki toplumun siyasal yapısını sarsabilecek bir "doğa hali"nden bahsediyor, Diderot eşitsizliğe, adaletsizliğe vurgu yapıyor, Voltaire ise din vicdan hürriyetini savunmak suretiyle kiliseye hücum ediyordu. Her ne kadar bir devrim telakkisi ile yazılmasa da bu eserler halkın aydınlanmasına ve bilinçlenmesine sebep oluyordu.

18. yüzyıl sanayi gelişmelerinin bir sonucu olarak artan üretim ve gelişim tüccar ve sanayici sınıfını daha da zengin hale getirmiş ancak siyasi hayata etki etme kabiliyeti vermemişti. Ekonomik üstünlüğün burjuvazide olması ancak toplumdaki etkinlik ve gücün dar bir kesimden oluşan asiller ve ruhbana verilmesi de burjuvaziyi tetikleyen bir durumdu.

Fransız Devrimi, devam eden yıllarda sonuçları itibari ile ele alındığında başta Avrupa kıtası olmak üzere dünyanın birçok yerinde etkilerini göstermiştir.

Fransız Devrimi sonrasında yaklaşık iki yıllık bir çalışmanın ürünü olarak kurucu meclis tarafından hazırlanan Anayasa ile Fransa'da 1791 yılından itibaren meşruti monarşi başlamıştır. Kilise ayrıcalıklarının azaltıldığı bu anayasada en çok öne çıkan kavramlardan biri "millet egemenliği" olmuştur⁴⁹. Anayasada yer alan "Egemenlik Millete Aittir", "Bütün İktidarlar Kaynağını Milletten Alır", "Kanundan Daha Üstün Bir Otorite Yoktur" gibi ifadeler ilk başta biraz harflerden müteşekkil ibareler gibi görünse de muhteviyatı itibari ile ilerleyen dönemlerde etkilerini şiddetle hissettirecektir.

Nitekim Fransız Anayasası "Din" ve "Tanrı" kavramlarını "Millet" ve "Millet Egemenliği" ile ikame ediyordu ki bu da reformlarla başlayan değişikliklerin devamı niteliğindedir. Bu değişiklikler de "Millî İrade" kavramının milletlerarası münasebetlerde yeni bir hukuk anlayışı doğurmasına neden olmuştur. Bütün bu

⁴⁹ **Fransız Anayasası**, *Constitution de 1791 (1791 Anayasası)*, Kaynak: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/les-constitutions-de-la-france/constitution-de-1791.5082.html>, Erişim Tarihi: 06.05.2013

gelişmeler Avrupa Monarklarını korkutmuş ve devam eden yıllarda Napolyon idaresindeki Fransız orduları ile Avrupa devletleri arasında süregelen savaşlar sonlandığında Avrupa'da birçok yerde ulusçuluk fikri çoktan aradığı toprakları bulmuş ve tohumlar atılmıştı. Napolyon savaşları olarak da tarihte yerini alan savaşların sonunda Napolyon mağlup edildiğinde yenilmiş Fransa hükümeti ile Rus Çarı, Prusya Kralı ve Avusturya İmparatoru başta olmak üzere birçok krallık, dükalık ve prenslik Viyana Kongresinde temsil edilmiştir.

Fransız Devrimini müteakiben Avrupa'da Almanya, Prusya, Avusturya, İspanya'da ulusçuluk akımları etkili olmuş ve geniş coğrafyalara ve çeşitli milletlere hükmeden bu devletler Napolyon'a karşı uzun savaşlar vermişlerdir. Napolyon savaşların bir kısmında zaferler elde etse de sonuç Fransa adına hüsrana dönüşmüş ve Viyana Kongresi'nde tüm bu gelişmelere tepki mahiyetinde bir takım kararlar alınmıştır.

1814 yılında toplanan Viyana kongresi hem temsili hem de siyasi manada önemli bir yer işgal eder Avrupa tarihinde. Nitekim Napolyon savaşları sonrasında toplanan kongrede kaybedilen toprakların yanında Fransız Devriminin yaymış olduğu ulusçuluk akımından çekinen Avrupa Devletlerinin korkuları öne çıkmıştır. Kongrede alınan kararlar incelendiğinde Avrupa'daki devletler dengesinin korunmaya çalışıldığı ve sahip olunan sömürgeliklerin pekiştirilmek istendiği, ulusçuluk ve hürriyet akımlarının ise bu arzular karşısındaki en tehlikeli varlıklar olduğu görülecektir.

Kohn da ulusçuluğun ortaya çıkışını ele alırken çok aşamalı bir süreçten bahsetmiştir. Avrupanın "*vatanseverlik*"i (patriotism) Rönesansta Greko-Romen mirasından hareketle icat ettiğini, Reformasyon ile bu mirasın sekülerleştiğini Fransız İhtilalinin ise bu sürece giden siyasi ve kültürel entegrasyonu sağladığını savunmuştur: "Ulusçuluk fikri Fransız Devrimi sırasında olgunluğa erişti, bu fikrin içi tüm vatandaşların paylaşabileceği bir bilinçle dolduruldu ve kitlelerin siyasi ve kültürel entegrasyonla millete dönüşmesi mümkün kılındı"⁵⁰

⁵⁰ Hans Kohn. *A.g.e.* 2005 s. 19

1.4. 1815-1848 İHTİLALLER AVRUPASINDA MİLLİYETÇİLİK

Yukarıda Fransız İhtilali ve sonuçları ele alınırken Napolyon Savaşları ve Viyana Kongresi'ne de yer verilmek sureti ile ulusçuluk akımlarının Avrupa'daki gelişimi göz önünde bulundurulmuştur. 1815 yılında Viyana Kongresinde imzalanan "nihai sened" in gayelerini Avrupa Devletleri 26 Eylül 1815 tarihli *Kutsal İttifak* ve 20 Kasım 1815 tarihli *Dörtlü İttifak* ile devam ettirmek istemişlerdir.⁵¹

Bu ittifaklar 1815 Avrupası'na hâkim olmaya devam eden ulusçu akımlar ve bunların etkilerini minimum seviyeye indirebilmek için alınan tedbirler olarak nitelendirilebilir. Napolyon'un Avrupa'nın her tarafına götürmeye çalıştığı ulusçuluk ve hürriyet fikirleri dönemin devletleri tarafından tehlikeli görülüyordu.

Ancak devam eden yıllarda sırası ile Almanya, İtalya, İspanya'da ulusçuluk ve liberalizm fikirlerinin etkisiyle isyanlar çıkmış ve bastırılmaya çalışılmıştır. Literatürde 1830 İhtilalleri olarak yerini alan Avrupa'da Liberalizm başta olmak üzere Ulusçuluk ve Sosyalizm akımlarının da etkisi ile çıkan ihtilaller yukarıda bahsedilen ittifakları parçalamış devam eden süreçte de 1848 ihtilalleri birçok devlette ayrılık ve köklü değişimlere neden olmuştur.

1830 ihtilallerini tetikleyen fikir liberalizm akımı iken 1848 ihtilallerini Nasyonalizm-Ulusçuluk fikir akımı ateşlemiştir⁵². Avrupa'da gelişip büyüyen ulusçuluk akımlarının Osmanlı gibi çok uluslu bir yapıya sahip bir devleti etkilememesi mümkün değildi. Nitekim 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti adına ulusçuluğun gelişip büyüdüğü, Balkanlarda Ulus-Devletlerin oluştuğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sona yaklaştığı yüzyıl olmuştur.

⁵¹ Fabir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, İstanbul: Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 100

⁵² Onur Öymen, *Ulusal Çıkarlar Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s. 36

1.5. ULUŞÇULUĞUN TEORİK GELİŞİMİ

19. ve 20. Yüzyılda yükselişe geçen Ulusçuluk akımı 21. Yüzyılda da etkisini sürdürmüştür. Kimi yazarlar “Ulusçuluk” teriminin ilk olarak Fransız rahip Augustine Barruel tarafından 1798 yılında kullanıldığını öne sürerken⁵³ kimi yazarlar da terimin ilk olarak Johann Gotfried Herder (Schafer, 1972)⁵⁴ tarafından kullanıldığını dikkat çekerler. Ulusçuluk kavramının kökenlerine yer verilmesi münasebeti ile kavramın teorik açıklamaları ile ilgili bir sınıflandırmaya tabi tutulması yerinde olacaktır. Ulusçuluk çalışmalarına ilk yaklaşım Primordiyal⁵⁵ olarak da literatürde yerini almış İlkçi yaklaşımlardır.

Ulusları doğal ve eski çağlardan bu yana var olan yapılar olarak gören ve İlkçi olarak adlandırılan yaklaşım, milletin değişmez ve sabit olduğunu öne sürer. Ulus olgusunu doğal ve verili bir kategori olarak gören bu yaklaşımda Romantizmin ve Herder’in oldukça önemli bir etkisi vardır⁵⁶. Milletin izleri çok eski çağlarda bile bulunabilir, eski altın dönemler ve kahramanlar söz konusudur.

Ulusların tarihsel olarak inşa olmuş yapılar olduğuna dair ortak bir görüşü ifade eden “Modernist” yaklaşımın milliyetçilik tartışmalarında neredeyse paradigmatik bir önem kazanmıştır.⁵⁷ Bu yaklaşıma göre, milletler ve milliyetçilik

⁵³ Augustine Barruel’in ulusçuluk terimini ilk olarak kullandığına dair bkz. Anthony . D. Smith (2001). *Nationalism: Theory, Ideology, History*. Cambridge: Polity press. Ve bkz. O’Brien C. C. 1988. *Nationalism and the French revolution In The Permanent Revolution: The French Revolution and its Legacy, 1789-1989*, edited by Geoffrey Best, 17-48. Chicago and London: University of Chicago Press, pp. 17-48. Ayrıca bkz. G. De Bertier de Sauvigny, “*Liberalism, Nationalism and Socialism: The Birth of Three Words*” *The Review of Politics*, 32 (1970), n. 2, p. 155, Ayrıca bkz. Anthony Easthope, *Englishness and National Culture*, London: Routledge, 2005, s.49

⁵⁴ B. C. Schafer (1972). *Faces of Nationalism. New Realities and Old Myths*. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich. Bunun yanısıra Bkz. Akt. Craig Calhoun *Nationalism and Ethnicity Anmd Review of,S’ocioZogy*, Volume 19 (1993), 211-239 içinde Berlin, I. 1976. *Vito und Herder*. London: Hogarth.

Ayrıca Herder’in Nationalism kelimesini kullanan ilk Alman yazar olduğuna dair Bkz. Carlton J. H. Hayes, *Contributions of Herder to the Doctrine of Nationalism*, *The American Historical Review*, Volume XXXII, No:4 (Jul. 1927), p. 722

⁵⁵ Primordiyal “Herhangi bir yapının ilk oluştuğu ilkel şekli” olarak Türkçe Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğünde yerini almaktadır. Türk Dil Kurumu, Türkçe Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, <http://www.tdkterim.gov.tr/?kategori=terim&hng=md&kelime=primordiyal>, Erişim Tarihi: 17.03.2013

⁵⁶ Breuilly, 1996, s.149

⁵⁷ Emre Gökalp, *Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007, Cilt:7- Sayı/No: 1: 279-298, s. 282

kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi tamamen 'modern' gelişmelerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Milliyetçilik literatüründe yaygın olarak ilkçi ve modernist yaklaşım arasında bir üçüncü "ara" yaklaşım olarak görülen "Etno-sembolcü" yaklaşım milletin/ulusun modern bir olgu olduğunu yadsımayarak, bir ideoloji ve hareket olarak milliyetçiliğin 19. yüzyılı takiben ortaya çıktığını belirtir.⁵⁸

1.5.1. PRIMORDIALİST YAKLAŞIM

Primordialist kuramlar iki ana gruba ayrılabilir. Bunlardan birincisi grupların kültür, tarih, gelenek, dil, din gibi ayırt edici özelliklerine birinci derecede önem veren kuramlar; diğeri ise biyolojik-genetik özelliklere vurguda bulunan ve etnisiteyi, avantaj sağlamakta kullanılan akraba seçiminin bir uzantısı olarak gören kuramlardır. Bunlardan birinci primordialist kuramın kurucusu olarak Sosyolog Edward Shills ve antropolog Clifford Geertz gösterilmektedir.

Shills'in 1957 yılında kaleme aldığı Primordial, Kişisel, Kutsal ve Sivil Bağlar (Primordial, Personal, Sacred, and Civil Ties) isimli çalışmasını din sosyolojisi üzerine incelediği kaynaklardan etkilenecek yazdığı iddia edilmiş, Clifford Geertz'in 1963 yılında yayınlanan Bütünleştirici Devrim: Yeni Devletlerde Primordial Duygular ve Sivil Politikalar (The Integrative Revolution: Primordial Sentiments and Civil Politics in the New States) isimli çalışması ile birlikte en çok kaynak gösterilen çalışmalar arasında yer almıştır. Her iki eserde de "primordial bağ" önermesine yönelik bulgular ve bu bağın açıklamalarına yer verilmiştir.

Özkırmımlı da *İlkçi Yaklaşımın*, ulusçuluk yazınına etnisite çalışmalarında ithal edildiğini vurgulamış ve İlkçi Yaklaşımın: milletlerin eski çağlardan beri var olduğunu ve geçmişten bugüne kadar fazla bir değişikliğe uğramadan geldiğini savunan, Doğalcı görüş; etnik bağlılıkların kökenlerinin genetik özelliklerde ve içgüdülerde arandığı Sosyo-Biyolog görüş ve etnik bağlılıklarda inancı ön plana çıkaran Kültürel Görüş olmak üzere üç farklı şekilde kendini ifade ettiğini

⁵⁸ Emre Gökçalp, a.g.e., s. 282

vurgulamıştır⁵⁹. Ayrıca İlkçi Yaklaşımına göre, ulusçulukla ilgili modern bir şey bulunmamaktadır.

İlkçi yaklaşım 1960'lara kadar üretilen eserlerin büyük bir bölümüne egemen olup ulusçuluk literatürüne etnisite çalışmalarından ithal edilmiştir. Nitekim yukarıda 3 ayrı bölümde incelenen İlkçi yaklaşımın etnisite kökenli olması, önermelerin sonraki dönemlerde eleştirilmesine de kaynaklık edecektir. Her üç türün de ortak özellikleri incelendiğinde İlkçi yaklaşımın etnik kimliklerin değişmez ve "verili" (*given*) olduğu iddia edilen öğelerden müteşekkil olduğunu savunduğu ancak buna muhalif olarak bireylerin kendi tercihlerinin de etnik kimliklerin belirlenmesinde önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Her ne kadar İlkçi yaklaşımın uzantıları hemen her yer ve zamanda bireylerin geriye dönüp bakmaları ile yerinde bulacağı öğeler ile ilintili olsa da bireysel tercihlerin öneminin günbegün artması ile İlkçi yaklaşımın mutlak önermeleri geçerliliğini yitirmektedir.

Yukarıda genel ilkeleri verilmeye çalışılan İlkçi kuramlar ilk bakışta etnik kimliklerin modernleşme süreci karşısında direnme güçleri bulunduğunu ortaya koyar görünse de; daha dikkatli incelendiğinde, primordialist kuramlar ve modernleşmeci kuramlar arasında bakış açısı farklılıkları olmasına rağmen, sonuç olarak ikisinin de etnik kimlikleri uyumlaştırmaya yönelik önerileri olduğu dikkati çekmektedir. Bunu modern yaklaşımları ele aldıktan sonra daha rahat görmek mümkün olacaktır.

1.5.2. MODERNİST YAKLAŞIM

Modernistler ulusları fertlerin aktif rol oynadığı ve politik düzeyde dâhil olduğu politik ve sosyal gelişim süreci-inşa süreci olarak görürler. Çok sayıda savunucusu bulunan modernist yaklaşım da kendi içerisinde farklı bakış açılarından kaynaklanan bir ayrışma tabii olur. Başta Gellner, Hobsbawm ve Anderson olmak üzere Nairn, Breuilly, Brass, Hroch, Chatterjee, Bhabba, Balibar vb kuramcılar, her ne kadar belirli noktalarda birbirleriyle ayrışan/uyuşmayan görüşlere sahip olsalar da

⁵⁹ Umut Özkırmı, a.g.e., 2008 ,s. 85-94

millet/ulus olgusunun doğal, verili, sabit bir doğası olmadığı; aksine modern gelişmelere -son birkaç yüzyıla- ait olduğu noktasında görüş birliğine sahiptirler. Kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi tamamen 'modern' gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkan milletler ve ulusçuluk kavramını modernistlerin nasıl anladıklarını Polonya'nın kuruluşunda önemli bir yeri olan Pilsudski'nin "Devlet milleti kurar, millet devleti değil."⁶⁰ İfadesinde teyit etmek çok da zor olmasa gerek. Bu tespiti çok daha çarpıcı bir şekilde dile getiren ise İtalya'nın kuruluşunda büyük bir rol oynayan Massimo D'azeglo olmuştur: "İtalya'yı yarattık. Şimdi de İtalyanları yaratmalıyız"⁶¹.

Ulusçuluğu Fransız ve Sanayi devrimlerinden bugüne uzanan dönemde, dünyaya egemen olan politik ekonominin bazı nitelikleri tarafından belirlenen bir kavram⁶² olarak ele alan Modernist teorisyenlerden Tom Nairn, kuramsal olarak kavramı 'modern gelişmenin patolojisi' olarak isimlendirip Ortodoks Marksist bir tavır alarak onun *ekonomik faktörler* içinde izinin sürülebileceğini söyler.

Nairn'e göre Marksist bir düşünürün ulusçuluğun bazı formlarını desteklemesi ulusçuluğun hiçbir sabit sınıf matrisine sahip olmadığını itirafıdır ve bu nedenle Nairn hala ulusçuluk teorisinin 'Marksizmin en büyük tarihsel başarısızlıklarından biri'⁶³ olduğunu kabul etmek durumundadır.

Hechter ise etnik azınlıkların millî kültür içinde eritilmesi üzerine ve iç sömürgecilik olgusu üzerine çalışmış, ekonomik dönüşümün ulusları ve ulusçuluğu oluşturma sürecini çatışmacı modele uygun olarak açıklama gayreti içerisinde olmuştur.⁶⁴

Modernist teorisyenlerin bir kısmı da siyasi dönüşümün milletlerin -modern anlamda- meydana gelmesinde, siyasal örgütlenmenin yeni biçimlenişinin etkisini vurgularlar. Uluslararası sistemdeki hukuksal gelişmeler, hürriyet, millî menfaatler, hukuksal tabiiyet, vatandaşlık gibi kavramları açıklamaya çalışan bu kuşak

⁶⁰ Aktaran Eric Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1780* Cambridge University Press, Cambridge: 1992, p. 45

⁶¹ Hobsbawm, *A.g.e.* 1992, s. 63

⁶² Tom Nairn, *The Break-Up of Britain?* London 1977, p. 320

⁶³ Tom Nairn, *A.g.e.* 1977, p. 329.

⁶⁴ Özkırmılı, a.g.e., s. 114

Modernistler genellikle milletleşmeyi modernite çağının siyasal ve hukuksal örgütlenmesinin ve son zamanlarda sosyal mühendisliğin ürünü ve yapılanma biçimi olarak nitelendirirler.

John Breuilly'e göre ulusçuluk modern siyasi aktivitelerle ilintili, çünkü modern siyasi değişimler yeni tür devlet gelişimi ile yakından ilişkilidir. Smith'in aksine Breuilly ulusal kimliğin modern olduğunu, çünkü modern olmayan-eski- etnik kimlikler yaygın bir alan etki eden yerleşik yapılardan yoksun olduğunu vurgulamıştır.⁶⁵

Brass da *Ethnicity and Nationalism (Theory and Comparison)* çalışmasında ulusu tanımlarken, onun Primordial olmadığını aksine sonradan inşa edilen bir kavram olduğunu ve ulusçuluğun evrensel bir ideoloji olmaktan uzak olası bir siyasi deneyim ürünü olduğunu öne sürmektedir.⁶⁶

Hobsbawm da *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality* eserinde ulusların gelişimini "politika, teknoloji ve sosyal değişimin kesiştiği noktada yerleşik" olarak tanımladıktan sonra ulusların geleneksel olarak yukarıdan aşağıya konumlandırılmış yapılar olarak ele alındığını ancak aşağıdan yukarıda doğru da incelenmeleri gerektiğini iddia etmiştir. Bu fikir üzerine Hobsbawm; 1) Devlet ideolojilerinin toplumun ne hissedecekleri konusunda yol gösterici olmadıklarını, 2) Çoğu insanın ulusal kimliği toplumu oluşturan diğer kimliklerin üzerinde tutmadığını ve 3) Ulusal kimlik tanımlamanın zamanla değişiklik gösterdiğini iddia eder.⁶⁷ Sonuç olarak da ulusçuluk kavramının gelişmiş ülkelerde henüz yeterince araştırılmadığını savunur.

Siyasi dönüşüm bağlamında ulusçuluğu ele alan düşünürlerin ortak yönlerinin yeniliklerin ve değişimlerin ulus bilinci oluşmasında etkili olduğunu savunmaları olduğu görülür. Ayrıca bu değişim ve gelişim sürecinde siyasi/politik gelişmelerin önemi oldukça büyüktür.

⁶⁵ Breuilly 1996, *a.g.e.*, s. 134

⁶⁶ Paul R. Brass, *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*. New Delhi: Sage, 1991.

⁶⁷ Hobsbawm, Eric J. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Modernistlerin üzerinde durduğu dönüşüm süreçlerinden bir diğeri de kültürel dönüşümdür. Bu alanda ünlü araştırmacı ve düşünür Çek asıllı Ernest Gellner'in ulusçuluğu 'siyasal ve ulusal birimin birbiriyle uyumlu olması gerektiğini savunan ilke' ve modern çağa özgü bir olgu olarak tanımladığı görülür.⁶⁸

Gellner'in de temsil ettiği varsayılan toplumsal-kültürel dönüşümün en önemli özelliği insanlığın gelişimini evrelere ayırmasıdır. Gellner de *Uluslar ve Ulusçuluk* eserinde insanlık tarihini üç evreye ayırır: Avcı-toplayıcı, tarımsal ve modern-endüstriyel toplumlar. Tarımsal toplumlar ile endüstriyel toplumlar karşılaştırmalı olarak ele alındığında Gellner'in tarım düzeninde toplumun bütün düzeylerinde evrenselleşmiş bir ulemayı ve merkezi olarak dayatılmış, yazıyla güçlendirilmiş türdeş bir kültürü zorla kabul ettirmeye çalışmak boş bir rüya olurdu. Aksine yerel halkın değil de "okul"ların sağladığı kültürle yararlı, onur ve özsaygı sahibi olunabileceği düşüncesi sanayi toplumlarında arzu edilen türdeşliğin çok daha kolay oluşmasını ve "ulus" bilincini kanıksamayı sağlamaktadır⁶⁹.

Bu alandaki diğeri bir araştırmacı Benedict Anderson, ulusun ve ulusçuluğun özel bir kültürel yapım (artefact) türü olduğu düşüncesinde olup bu kavramları anlayabilmek için tarih içinde ne zaman ve nasıl doğduklarını, zaman içinde anlamlarının nasıl değiştiğini ve neden bugün böylesine güçlü bir duygusal meşruiyete sahip olduklarını çözümlememiz gerekir⁷⁰.

Modernist yaklaşım düşünürleri ve fikirlerinin ulusçuluğu ve ulusu ele alırken birtakım müşterek noktalardan yola çıktıkları görülmüştür. Bunlar iktisadi, siyasal ve sosyal-kültürel etmenler olup tamamı dışsaldır. Ulusları oluşturan fertlerin motivasyonunun tamamının dışsal olmadığı etnik ve duygusal öğelerin de önem arz ettiği göz önünde bulundurulduğunda modern yaklaşımın da yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

⁶⁸ Ernest Gellner, *a.g.e.*, 2006, s. 71

⁶⁹ Ernest Gellner, *a.g.e.*, 2006, s. 90-114

⁷⁰ Benedict Anderson, *a.g.e.*, 2011, s. 20

1.5.3. ETNO SEMBOLCÜ YAKLAŞIM

Ulusçuluk literatüründe “Etno-sembolcü” olarak nitelendirilen, İlkçi ve Modernist yaklaşım arasında bir üçüncü “ara” yaklaşım olarak görülen Anthony D. Smith’in yoğunlukla temsil ettiği bu yaklaşım, milletin/ulusun modern bir olgu olduğunu da dışlamadan, bir ideoloji ve hareket olarak ulusçuluğun Fransız Devrimi ve 19. yüzyılı takiben ortaya çıktığını ancak özellikle Avrupa’da ve Orta Doğuda izlerini yüzyıllar öncesine kadar takip edilebilecek *ethnie*’ler (etnik topluluklar) olduğunu belirterek, *ethnie*’lerle modern ulusçuluğun bir arada düşünülmesi gerektiğini vurgu yapar⁷¹. Hocası Ernst Gellner ile burada ayrılan Smith, modern teorisyenleri ve primordialistleri ulusçuluğu ve ulusları açıklamada yeterli görmez.

Etnosembolik yaklaşım Smith’in ifadeleri ile uzun dönem tarihsel arka plan (*la longue dureé*), etnik grup ve uluslar (*ethnie and nations*), etnik mit (*ethnic myths*), anılar ve semboller (*memories and symbols*), “ulus”un etnik esasları (*ethnic foundations of the nation*), ulus oluşumunun kökenleri (*roots of nation formation*), ulusçuluğun rolü ve ulusların devamlılığı ve değişimi (*role of nationalism and persistence and changes of nations*) üzerinde durur.⁷²

Smith’in yanı sıra Conversi de etno sembolistlerin ulusların tarih dışı olmadığını, ama yoktan da var olmadıklarını savunduğunu ifade eder.⁷³ Böylelikle hem ulusların tarih dışılığı tezini hem de modernist tezi reddederler.

Etno sembolist tezin önemli bir temsilcisi de John A. Armstrong’tur. Armstrong’un 1982 yılında yayımlanan *Nations before Nationalism* eseri modernistlerin bakış açılarını da sorgulayan ilk eser olma özelliğini taşır⁷⁴. Armstrong, milletlerin gelişim sürecini antik çağlara kadar uzanan geniş bir zamanda ele alır ancak ulusçuluk çağı olarak adlandırılan 18. Yüzyıla gelindiğinde durur. Bu tutumunda 18. Yüzyıl sonrasında ulusçuluğun yeterince çalışıldığı düşüncesi etkili

⁷¹Anthony D. Smith, a.g.e. , 2002

⁷²Anthony D. Smith, *Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*, New York: Routledge, 2009

⁷³ Daniele Conversi, *Reassessing Current Theories Of Nationalism: Nationalism As Boundary Maintenance And Creation*, Nationalism and Ethnic Politics, vol.1, no.1, Spring 1995,s. 73-75

⁷⁴ John Armstrong, *Nations Before Nationalism*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1982

olmuştur. Daha sonraki çalışmaları da göz önünde bulundurulduğunda Armstrong'un milletlerin ulusçuluktan önce de var olduklarını, milletlerin de belirli bir tarihte icat edildiğini öne sürdüğü görülmüştür.

Etno sembolistler de yoğunluklu olarak Modernistler tarafından olmak üzere eleştirilere tabi tutulmuşlardır. John Breuilly, Smith'in yazdıklarından yola çıkarak etnik gruplarla modern milletler arasındaki farklılığa vurgu yapar. Modern millî kimlik kurumsallaşmıştır ve yasal, ekonomik ve siyasal kurumlar tarafından desteklenmektedir⁷⁵. Ancak etnik gruplar bu destekten yoksundur nitekim eski çağlarda destekleyebilecek olan kurumlar kilise ve hanedan iken bu iki kurum da etnik bağlılıklara sıcak bakmamaktadırlar.

Kedourie de etnik kimliklerin değişken ve esnek bir yapıya sahip olduğunu söylerken etnik kimliklerin özlerinin yüzyıllar boyu koruduğuna katılmaz.⁷⁶ Calhoun ise etnik geleneklerin yazılı hale dönüşünce büyük değişiklikler geçirdiğini savunur.⁷⁷

Bu ve benzeri eleştiriler getirilen etno-sembolcü yaklaşım dışında postmodernist yaklaşımlar da mevcut olmakla birlikte bu bölümde ulusçuluk konusunda kavramsal düzeyde yerleşik bir konuma sahip yaklaşımlarla yetinilecektir.

1.6. FARKLI ÜLKE ANAYASALARINDA “MİLLİYETÇİLİK/ULUSÇULUK” KAVRAMINA BAKIŞ

Ulusçuluk tarihinin her bölgede ve her toplumda kendi karakteristik özellikleri ile yazıldığı görülmektedir. Bu kronoloji ve karakteristik gelişim kavram

⁷⁵ John Breuilly, *Approaches to Nationalism*, Gopal Balakrishnan (der.) *Mapping the Nation*, (Londra: Verso, 1996) içinde, s. 151, aktaran Umur ÖZKIRIMLI. Milliyetçilik Kuramları -Eleştirel Bir Bakış-, 2. bs., Doğu Batı Y., Ankara, 2008, s. 230

⁷⁶ Elie Kedourie, *Nationalism*, 1986, London: Hutchinson University Press, s. 146

⁷⁷ Craig Calhoun, 2007, *Milliyetçilik* (Çev. B. Sütçüoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 69-70

düzeyinde yansımaları da beraberinde getirmiştir. Bu anlamda anayasalardaki yansımalar bile farklılıkları görmemize yardımcı olacaktır.

Türkçedeki “Milliyetçilik” ve “Ulusçuluk” ifadelerinin Batı menşeli olması sebebi ile kavramların, anlam farklılıkları içerdiğini anlamak adına Avrupa devletleri anayasalarında nasıl kullanıldığı önem arz etmektedir.

İlk olarak, Türk anayasalarına baktığımızda ulusçuluğun yansımalarına rastlamak kolaydır. Kurtuluş Savaşı Döneminde ırkçı olmayan, ölçülü barışık, insancıl ve Misak-ı Milli sınırları içerisinde kalan “milliyetçilik” 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununa girmiştir⁷⁸. Devletin nitelikleri arasında açıkça milliyetçilik yer almaktadır: “Madde 2- Türkiye Devleti Cumhuriyetçi, **Milliyetçi**, Halkçı, Devletçi Laik ve Devrimcidir.”⁷⁹. 1961 Anayasası, hukuki değer taşıyan başlangıç metninde Türk milliyetçiliğinden, 2. maddesinde ise devletin ‘milli’ olduğundan söz etmekle yetinirken 1982 Anayasasının gerek başlangıç kısmında ‘Türk millî menfaatleri, Türk varlığı’ gibi güçlü ifadelerle, 2. maddesinde ise devletin nitelikleri arasında ‘Atatürk milliyetçiliği ’ne bağlılık gösterilmek suretiyle bu akım kendine yer bulmuştur.

Almanların 1949 Anayasasında ulusçuluk Hitler dönemi Almanya’sındaki nasyonal sosyalizm haricinde zikredilmediğini⁸⁰, dolayısıyla dışlandığını gözlemek mümkündür.

Aksine 1958 Fransız Anayasasının pek çok yerinde ‘milli’ sıfatı bulunmaktadır: Madde 3’te millî egemenlik (*souveraineté nationale*), madde 5’te millî bağımsızlık (*indépendance nationale*), madde 12’de millî meclis (*Assemblée nationale*), madde 15’te millî savunma (*défense nationale*) kavramları kullanılmıştır. Ek olarak 34. maddede Türk hukuk öğretisinde devletleştirme olarak ifade edilen,

⁷⁸ Hasan Tunç ve Faruk Bilir, “Cumhuriyet Dönemi Anayasalarımızda Milliyetçilik Anlayışı ve Atatürk Milliyetçiliği”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1-2

⁷⁹ 1924 Anayasası Kaynak: www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm, Erişim Tarihi: 04.03.2013

⁸⁰ Almanya Anayasası, *Basic Law for the Federal Republic of Germany (Federal Almanya Anayasası)*, Kaynak: <http://constitution.org/cons/germany.txt>, Erişim Tarihi: 04.03.2013

teşebbüsleri millileştirme (*les nationalisations d'entreprises*) teriminin kullandığı⁸¹ göze çarpmaktadır. Fakat “milliyetçilik” kavramı anayasada yer almamaktadır.

Benzer şekilde 1947 İtalya Anayasasında da ‘millî’ kelimesinin niteleme maksadı ile, seyahat özgürlüğünü düzenleyen 16. maddede özgürlüğün geçerli olduğu toprakları nitelemek maksadıyla ‘millî topraklar’ (*territorio nazionale, national territory*) şeklinde; siyasi partilere ilişkin 49. maddede siyasete katılma haklarını kullandıkları siyaseti nitelemek amacıyla ‘millî politika’ (*politica nazionale, national policy*) biçiminde; 99. maddede ‘İktisat ve İşgücü Millî Kurulu’ (*Il Consiglio nazionale dell'economia e del lavoro, National Council of Economy and Labor*) şeklinde; bölgesel yasama yetkisini düzenleyen 117. maddede hudutları, enerji dağıtım alanını ve başka unsurları niteleyecek surette kullanıldığı; 126. maddede ‘millî güvenlik’ (*sicurezza nazionale, national security*) olarak yer aldığı görülmekteyse de milliyetçilik/ulusçuluk kavramına rastlanmamaktadır⁸².

Dört farklı anayasada yapılan incelemelerde Türkiye ve Fransa anayasalarında benzerlikler olduğu Alman anayasasının ise geçmişinin yükünü taşımak istemediği, İtalyan anayasasının ise biraz daha farklı nitelikte olduğu göze çarpmaktadır.

⁸¹ **Fransa Anayasası, *Constitution de la République Française* (Fransa Cumhuriyet Anayasası),** Le Site Officiel d'Assemblée Nationale, Kaynak:<http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>, erişim tarihi: 29.01.2012

⁸² **İtalya Anayasası, *Costituzione Della Repubblica Italiana*,** <http://constitution.org/cons/italy.txt>; Italy-Constitution, http://www.servat.unibe.ch/icl/it00000_.html, Erişim Tarihi: 04.03.2013

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ULUS KİMLİĞİNİN OLUŞUMU

Buraya kadar yer verilen çalışmalarda “ulus” ve “ulusçuluk” kavramlarının Batı kaynaklı olması göz önünde bulundurularak Avrupa’da ulusçuluk fikrinin ortaya çıkışı ve yükselişi incelenmiştir. Türk ulus inşa sürecini irdeleme gayesi münasebeti ile bundan sonraki kısımlarda 1923 yılında ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti devletinde kendinden öncekilerden ayrışan veya onlarla kesişen bir tarzda nasıl “Türk” bilinci oluşturulduğu ve süreci hazırlayan ve sürece katkıda bulunan unsurların neler olduğundan bahsedilecektir.

Avrupa’daki ulusçuluk akımları incelenirken İlkçi, modernist, kültürel-siyasi, etno sembolist yaklaşımlar incelenmiştir. Mamafih Avrupa dışında kalan ülkelerde sürecin aynı şekilde geliştiği ve düşünürlerin önermeleri ile sürecin sistematik olarak izah edilebileceğini iddia etmek hayalci olacaktır. Çünkü Avrupa dışında kalan ulus inşa süreçlerinde etnik veya sivil-modernist yaklaşımlar bir arada eş zamanlı görülebilmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’deki süreci anlamak adına Türk ulusçuluğunun kaynaklarını incelemek faydalı olacaktır.

2.1. TÜRK ULUSÇULUĞUNUN KAYNAKLARI

2.1.1. GELENEKSEL OSMANLI TOPLUMSAL YAPISININ ÇÖZÜLMESİ

19. yüzyılın ilk yılları itibari ile Osmanlı’nın çokuluslu toplumsal yapısında çözümler baş göstermiştir. Fransız devrimini müteakiben Napolyon’un beraberinde götürdüğü ulusçuluk fikri Avrupa’yı derinden sarsmış etkilerini sonraki yıllarda daha yoğun biçimde göstermiştir. 1814 yılında Viyana kongresinde Avrupa devletleri Fransa’nın durumunu ve topraklarını geri almayı, sömürgelerine ne yapacaklarını karara bağlamayı konuşurken Osmanlı Devleti Avrupa’yı sarsan bu ateşli fikri siyasiyenin kendisini de derinden sarsacağını önce görememiş ancak çok geçmeden kendisini de bu fikir ile mücadele eder durumda bulmuştur.

Osmanlıda batılılaşma askeri mağlubiyetleri galibiyete dönüştürebilme umudu ile başlarken ulusçuluk da batıdan transfer edilir. Lewis'in deyimi ile ulusçuluk "... *Dâr-ı Harb'ı Dâr-ı İslamdan ayıran engeli aşan, Müslüman liderleri ve düşünürleri arasında istekli bir kabul gören ve Müslüman toplumunun her katını az çok etkileyen büyük bir fikir hareketi*⁸³" olarak anlam kazanır.

Avrupa'yı ulusçuluk rüzgârları sarsıp Avrupa haritasını yeniden çizdiği dönemlerde sürekli mağlubiyetler ve toprak kayıpları ile birlikte artan iç huzursuzluklardan rahatsız olan Osmanlı İmparatorluğu, ulusçuluk fikrinin kendi topraklarında da yayılıp genişlemesinden duyduğu çekince ile Osmanlıcılık fikrine tutunmuştur. Bu fikirden faydalanma hissiyatı Balkan Savaşlarına kadar bazı aydınlar ve hükümdar-iktidar tarafından paylaşılmıştır.

Bünyesinde yeşeren ulusçuluk fikirleri ile sonraki yıllarda daha fazla sarsılacak olan Osmanlı sistemi Osmanlılık siyasi anlayışı ile etnik, kültürel ve dinsel farklılıklara sahip nüfusu bir arada tutabilmek için üç farklı sadakat merkezi oluşturmuştur.⁸⁴ Bunlardan birincisi her dönemde başat kalmış olan *devlet* merkezli sadakattir. Bu anlayış devleti kutsadığı gibi devletin zirvesindeki kurumu, hükümdarı da kutsar. Bir diğer sadakat merkezi *vatan sevgisi*, üçüncüsü ise her türlü dini, mezhebi, etnik ve kültürel ayrılığı yok sayan bir yaklaşımın ürünü olan *ulus* olgusudur.

Ulusçuluk her ne kadar Fransız Devrimi sonrasında Osmanlıda etkisini göstermeye başladı ise de Osmanlı egemenliği altındaki Balkan topraklarında, Osmanlı Devletinin Balkanlar üzerinde hâkimiyet kurduğu yıllardan itibaren özü var olan ve zamanla uygun şartları bulduğunda gelişip güçlenen bir akımdır⁸⁵. Bu görüşü paylaşan Ortaylı, ulus sorunun ilk kez somut olarak İkinci Viyana kuşatmasında

⁸³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s. 59

⁸⁴ Celalettin Vatandaş, *Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğun Doğuşu*, İstanbul: Açılım Kitap, 2004, s. 114

⁸⁵ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş, 2011, s. 67

görüldüğünü savunur.⁸⁶ Nitekim 17. Yüzyılda Osmanlı dünya gücünün yenilebilir ve dağılılabılır olduğunu sadece Avrupa devletleri değil Balkan ulusları da görmüştü.

II. Mehmet, İstanbul'da ikinci acemi ocağını açtığında esir alınan oğlanların yanında devşirme usulüyle toplanan Hristiyan gençler de burada eğitime başlanmış, devşirme yoluyla özellikle Rumeli'de hane sayısının kırkta biri oranında, 14-18 yaşları arasında zeki ve sağlam vücutlu çocuklar alınmaya başlanmıştı⁸⁷. Rumeli fetihlerini müteakiben henüz fethin ilk yılları itibari ile Rumeli'de Türk nüfusunu yerleştirme ve bir taraftan da yerleşim yerlerinde halkın ibadeti, temizliği ve medeni yaşamı için gerekli tesisleri kurma çabasına giren⁸⁸ Osmanlı İmparatorluğu, bu uygulama ile de Osmanlılık kültürünü Rumeli topraklarına nüfuz ettirmeyi bir nebze başarabilmişti. Ancak 17. Yüzyılda devşirme sisteminin terk edilerek Anadolu Türkçülüğünün öne geçmesi Balkanlarda Osmanlılık fikrine zeval getirmişti. Osmanlı'nın Rumeli topraklarındaki tımar sisteminin bozulması ve temin ettiği sistemin emniyetini yitirdiğinde Bulgar halkı arasında uyanan hoşnutsuzluğun sonraları ulusçu fikirlere de kaynaklık edecek olması ise 16. Yüzyıla rastlar. Ayrıca 1433te Osmanlı Devletine tabi olan ve İtalyan Rönesans kültür çevresiyle yakın ilgisi olan Dubrovnik, 16. yüzyılda Balkanlarda ulusçuluğun ilk belirtilerinin göze çarptığı yerdir⁸⁹ ve Balkan ulusçuluğunun uyanmasında İtalyan Rönesans'ı, Fransız Devriminden ve Rus etkilerinden çok daha önce hissedilmiştir. Bunda Balkan Slavların İtalyanlar gibi dağınık ve çeşitli unsurların hâkimiyeti altında olmaları etkin olmuştur. Bu sebeplerden Balkanlardaki ulusçuluk fikrinin 1789'un doğrudan bir sonucu olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Bu anlamda Balkanlardaki ulusçuluk hareketlerinin Avrupa kökenli Yunan aydınlanması ve Helenistik⁹⁰ düşünce ile de ilintili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

⁸⁶ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 69

⁸⁷ *Koçi Bey Risaleleri*, haz. Zuhuri Danışman, Seda Çakmakçoğlu, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2008, s. 157

⁸⁸ Ali Kemal Balkanlı, *Şarki Rumeli ve Buradaki Türkler*, Elhan Kitabevi Yay., Ankara, 1986, s. 35

⁸⁹ Yahya Kemal Taştan, *Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri*, derleyen Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, *Balkanlar El Kitabı Cilt 1* içinde s. 429, Ankara: Karam-Vadi, 2006

⁹⁰ Yunanların ulusal bağımsızlık simgelerinden Rigas Feraios olarak da bilinen Rigas Velestinlis Napolyon Bonaparte'a Apollo tapınağından aldığı antik Yunan onurunu simgeleyen "defne" ağacından yapılan bir küçük kutu gönderdiği iddia edilmektedir. Bkz. Stephen Phillips, Galloway Kyle *The Poetry Review*, 18. Cilt. London: The Poetry Society, 1927, s. 250.

2.1.1.1. GENÇ OSMANLILAR VE OSMANLICILIK- TÜRKÇÜLÜK

Balkanlarda bu denli uzun zaman etkili olan ulus ve ulusçuluk fikirlerinin Türkler arasında kabul görmesi en son dönemlere denk düşer. Dönemin Avrupa ülkelerine iltica etmiş veya sürgüne gönderilmiş aydınları “millet”, “ulusçuluk”, “hürriyet”, “eşitlik” gibi fikirlere yakınlık göstermişler ve tasarladıkları yeni devlet ve toplum modellerini Osmanlı Devletinde de görmek istemişlerdir⁹¹.

1860larda ortaya çıkan ve kendilerini Genç Osmanlılar olarak adlandıran bir grup genç aydın, tam da bu minvalde ortaya çıkmış ve Tanzimat ile arzulanan Osmanlı üst kimliği ile kimlik inşa modeline karşı çıkarak Tanzimat liderlerinin beceriksizliklerini dillendirmişlerdir. Ki bu aynı zamanda Osmanlıda hükümet faaliyetlerinin ilk açık bir liberal eleştirisi hükmündedir⁹².

Her ne kadar dönemin koşulları itibari ile Genç Osmanlılar açıkça fikirlerini dile getiremeseler de Türk Ulusçuluğunu yazılarında aralara işlenmiş şekilde bulmak mümkün. Devleti kurtarma ideali ile hareket eden Genç Osmanlılardan Namık Kemal, Türk Ulusçuluğuna temel olacak Türk kimliğine ilişkin ifade ve cümleleri öne çıkmıştır: *Vatan bize kılıcımızın ekmeğidir. Daima kendimize ait, yalnız bize ayrılmış biliriz. Daima kendimizden çok sever, canımızı uğruna feda ederiz.*⁹³ Namık Kemal’in büyük bir coşku ile işlediği Vatan kavramı biraz daha ulusçudur, en azından ulusçuluğa pencereye açmaya müsaittir. Namık Kemal’in *vatani* herkesin yurttaş olma bilinci ile yaşadığı *yalnız yurttaşlara ayrılmış* bir topraktır.

Namık Kemal’in yanı sıra Genç Osmanlılardan Ali Suavi, bu akımın temsilcileri arasında ulusçu düşüncenin en güçlü savunucusu konumundadır⁹⁴. Dil ve ulusçuluk anlayışında sonraki yıllarda daha geniş bir kesimde kabul görecektir.

Napolyon’un düşüncelerinden etkilendiği anlaşılan Velestinlis’in anayasal bir Helen Devleti arzu ettiği ve ulusçuluğu temsil ettiği bilinmektedir. Bkz. Aşkın Koyuncu, *Yunanistan’da Bağımsız Devlet*, derleyen Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı Cilt 1 içinde s. 496, Ankara: Karam-Vadi, 2006

⁹¹ Lewis, *a.g.e.*, s. 55

⁹² Ahmet Gündüz, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti’nde Ortaya Çıkan Genç (Yeni) Osmanlılar ve Önemli Şahsiyetleri*, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 157, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, sayfa 41-67, 2005, s. 64

⁹³ Önder Göçgün, *Namık Kemal*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, Ankara, s. 125

⁹⁴ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları, 1998.

düşüncelere sahip olan Ali Suavi diğer Genç Osmanlılara göre *Türk* kavramına oldukça fazla önem verir. Bunu da *Türkleri mesai-i zihniyeden âri yalnız bir kaba kahraman gibi mütalaa* eden görüşlere cevap vermek amacıyla kaleme aldığı *Türk, Türklerin Mesai-i Zihniyeleri, Hive Tarihi* isimli makalesinde ayrıntılı olarak görmek mümkün⁹⁵.

Ali Suavi'nin Türkçülük hakkında fikirlerini üç başlık⁹⁶ altında ele alan Aydın, bunları 1- *Türkler, siyasi, askeri ve medeni bakımdan dünyanın en büyük ırkıdır*; 2- *Türkçe, Avrupa dillerini de geride bırakacak düzeyde olmak üzere dünyanın en zengin ve gelişmiş dilidir*; 3- *İslam uygarlığının mimarı Türklerdir. İslam uygarlığında Araplar ve İranlılar Türklerden çok geridirler* şeklinde sıralar. Ali Suavi'ye kadar temkinli akan ulusçu ve Türkçü fikir nehrinin Ali Suavi'de çağladığını yukarıdaki ifadelerden çıkarmak mümkün. Mamafih şu satırlarda olanca ulusçuluğuna ve Türkçülüğüne rağmen Ali Suavi'nin de dönemin psikolojisinden arınamaması enteresandır:

*“Acaba vükelamız biliyorlar mı ki, kavmiyet da'vâsı Avrupalılarınca bir mes'ele olup bizde kavmiyet da'vâsı yoktur. Kavmiyyet da'vâları bizim perişan olmamıza bâis olur. Müslümanları başa toplamak olsa olsa diyânet meselesi mes'elesi olur, yoksa kavmiyyet mes'elesi olmaz.”*⁹⁷

Ali Suavi'de ortaya çıkan düşünsel çelişki ve Namık Kemal'de kendini gösterdiği şekilde belli sınırları aşamama durumunun tarihsel-sosyolojik sebepleri olmalıydı. Tam da burada Şerif Mardin konuya açıklık getirir ve yaşanan sürece dikkat çeker. Nitekim gün geçtikçe parçalanmış bir toplumsal yapının mensubu olan bu genç aydınların, kurtarma ideali ile yanıp tutuştıkları Namık Kemal'de en güçlü vurgusuna ulaşan *vatânın* sınırlarını belirlemeleri oldukça güçlü.⁹⁸ Sınırlar belirlenebildiği takdirde, aynı sınırı paylaşanlarla bir *kimlik* oluşturmak mümkün

⁹⁵ Ali Suavi, *Türk*, Ulum, S.1, s.1, akt. Celalettin Vatandaş, a.g.e. , s. 120

⁹⁶ Suavi Aydın, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993

⁹⁷ Mithat Cemil Kuntay, *Sarıklı İhtilâlcî Ali Suavi*, İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1946, s. 59

⁹⁸ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesi*, Yayına Haz. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Mehmet Ö. Alkan, *Tanzimat Ve Meşrutiyet'in Birikimi: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası*, İstanbul: İletişim, 2001, s. 49

olacaktı ki yaşanan süreç buna imkân vermiyordu ve bu sebepten Yeni Osmanlılarda Osmanlı-Türk veya İslam-Müslüman kimliği etrafında gidip gelmeler olur.

2.1.1.2. YENİ ADI İLE “TÜRK” ULUSU

Bir topluluğu oluşturan insanları ifade etmek için kullanılan “Türk” kavramının kullanımı Göktürk yazıtlarına kadar gitmekte olup XI. Yüzyılda yaşamış olan Kaşgarlı Mahmud’un *Divan-u Lugat’it-Turk* isimli eseri Türk kelimesini hem bir topluluk adı hem de Türkçe bir kelime olarak kullanan önemli bir kaynaktır.⁹⁹

Kuruluşta millî bir Türk devleti olan Osmanlı Devleti’nde de 14. ve 15. yüzyıllarda Türk ve Oğuz gelenekleri kuvvetli yer bulmaktadır. II. Murat devrinde (1421 - 1451) saraylarda, X. ve XI. yüzyıllarda *Sir- Derya boylarında yaşayan, Oğuzeli’ne ait* destanları okuyan ozanların bulunması, Fatih’in torunlarına da Oğuz Han ve Korkut adları verilmesi, Gülşen’i tarikatının kurucusu İbrahim Gülşen’i’nin (Ölümü 1510) kendisini peygamber veya yakın bir sahabesine değil de Oğuz Ata’ya bağlaması gibi gelişmeler “Türklük” olgusunun geçerli olduğunu bir dönemin devam ettiğini göstermektedir.¹⁰⁰

Ancak Osmanlı Devleti’nin XVI. yüzyıl ile imparatorluğa dönüşmesi ile birlikte kavmiyet fikrinin savunuculuğu en az seviyeye inmiş, çünkü devlet sınırları içinde farklı etnik unsurlar da artarak yer almıştır. XVI. yüzyıl ile başlayan fikir akımı XVII. ve XVIII. yüzyıllarda en etkili dönemine ulaşmıştır.¹⁰¹

XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’ndaki kavmiyetçi fikirlerin tekrar hayat bulduğu ve bazı ulusların imparatorluktan kopma girişimlerinin diğer ulusları da etkilediği bir asır olmuştur. Bu yüzyılda Genç Osmanlıların fikir önderlerinden Ali Suavi ve Namık Kemal’in düşünce ve yazılarında ulusçuluk ve Türkçülük fikirleri yer bulurken Osmanlı aydınlarında bu fikirlerin henüz yeterince yaygın olmadığını belirtmekte fayda var. 1860lı ve 1870li yıllarda, ancak, çıkan gazetelerde *Türk* kelimesinin yoğunluklu kullanılmasına başlaması dikkat çekicidir.

⁹⁹ Tuncer Baykara, *Türk Adının Anlamı*, Ankara: AKM, 1998, s. 26

¹⁰⁰ Sinan Meydan, *Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi*, İstanbul: Truva Yayınları, 2007, s. 99

¹⁰¹ Tuncer Baykara, *a.g.e.*, s. 55

Osmanlı döneminde kelime anlamı olarak *Türk*'ün yalnızca bir boy adı ve zaman zaman da tahkir ifadesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bunu Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban*'ında, Şevket Süreyya Aydemir'in *Suyu Arayan Adam* otobiyografisinde ve başkaca eserlerde görmek mümkündür¹⁰². Bahsi geçen eserlerde *Türk* "Halk Türkçesi konuşan ve cahil, eğitimsiz, son derece kaba köylüler" olarak algılanır. Ayrıca Osmanlı vakanüvislerince de Türk boyları için "Etrak-i napak" ve "Etrak-i bi-idrak" deyimleri¹⁰³ kullanılır.

Ziya Gökalp'in *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* başlığı ile yayınladığı 10 adet yazısından derlenen kitabında da *Türk*'ün tanımını görmek mümkün:

*Vaktiyle muhtelif kavimlere mensup memuriyetçilerin bir ikbal Kabesi olan Bizans'ta kozmopolit bir sınıf teşekkül etmişti. Bu taife, kendi kendine bir unvan aramış nihayet "şehri" tabirinde karar kılmişti. Şehri'nin milliyeti yoktu. Şehri, "ne Türk, ne Kürt, ne Arap, ne Arnavuttu. Bütün milliyetlere düşman bir heyet. Bu heyet Arabı beğenmez, Kürdü istifaf eder, Lazla eğlenir, Türkü tahkir ederdi. Bunlara göre Türk ata binince beğ oldum sanır, şehir içi kendisine zindan olur, pohpohu sever, danişmend olur, adam olmaz, bayramı bilmez, ayranı lak lak içer, aklı sonradan gelir, kendisine beylik verilince önce babasını öldürür."*¹⁰⁴

Ancak *Genç Osmanlı* aydınlarının da etkisi ile 1868 yılında yayınlanmaya başlayan *Terakki* gazetesi de kendisini *Menafi-i Şarkıyye* ve *Umur-ı Düveliyeye Dair Türk* gazetesi olarak tanımlamış, daha sonra yayına başlayan *Mizan* ve *İkdam* gazeteleri de kendilerini *Türk Gazetesi* olarak tanımlamışlardır. Böylece *Türk* kelimesi talihsiz anlamlarından sıyrılma mücadelesi içine girmiştir.

¹⁰² Verilen örnekler Ahmet Yıldız, *Ne Muallu Türküm Diyebilene- Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 66-67 eserinden alınmıştır.

Ayrıca Osmanlı'nın son dönemlerinde diğer milletlerin ayrılması sonrasında kalanların kendini ne olarak tanımladıklarına dair bkz. Tuncer Baykara, *Türk Adının Anlamı*, Ankara: AKM, 1998

¹⁰³ Etrak-i napak: Temiz olmayan-pis Türkler, Etrak-i bi-idrak: İdrak sahibi olmayan, anlayışsız Türkler.

¹⁰⁴ Ziya Gökalp, 2010, *a.g.e.*, s. 46

Türk kelimesinin bir ulusu nitellemek için kullanımına ancak 1897 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Mehmet Emin Yurdakul tarafından yayımlanan *Türkçe Şiirler* eserinde rastlamak mümkündür.

Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur,

Sinem, özüm ateş ile doludur,

İnsan olan vatanının kuludur,

*Türk evladı evde durmaz, giderim!*¹⁰⁵

Türklük artık popüler anlamlarının aksine iftihar vesilesi olmaya başlamış ve Osmanlı tebaası için kolektif bir isim olarak benimsenmiştir.¹⁰⁶ Ancak bu gelişmelerin sağlam temellere oturması XX. yüzyıl başlarından itibaren mümkün olmuştur. 1912-1913 Balkan Savaşları Türk varlığının bilinmesi ve hissedilmesi adına önemli olmuş, Türklük çalışmalarının hız kazanmasına neden olmuştur. I. Dünya Savaşı (1914-1918) da bu gelişmelere siyasi bir anlam kazandırmış sonuçları ile daha “Türk” kavramının daha somut kullanılmasına yol açmıştır. Savaşı kaybeden Osmanlı Devleti yok olma tehlikesine maruz kalınca vaktiyle temelleri atılan *Türklük* Anadolu topraklarında yeniden ve etkili bir şekilde gündeme gelerek anlam kazanmıştır. Ankara'daki yönetim de meclisine Türkiye Büyük Millet Meclisi adını vererek ifadeye siyasi bir anlam yüklemiş oldu.

2.1.2. ÜÇ TARZ-I SİYASET ve İTTİHAT VE TERAKKİ FIRKASI

Yusuf Akçura'nın 1904'te Kahire'de çıkan *Türk* gazetesinde yayınlanan *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı makalesi ile 19. Yüzyılın ikinci yarısında, ülkeyi kurtarma amacına dönük olarak ortaya çıkan üç eğilim dile getirilmiştir. Bu makalesi ile Türkçülüğü siyasi bir proje olarak ele alan ilk düşünür olma unvanını da alan Akçura, Türkçülük meselesini ilk defa bütün açıklığıyla ele almış ve Osmanlı

¹⁰⁵ Atilla Özkırımlı, Turhan Baraz, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 23

¹⁰⁶ Ahmet Yıldız, 2007, *a.g.e.*, s. 68

İmparatorluğu'nun takip ettiği üç yolun (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük) *müspet* ve *menfi* yönlerini inceleyerek açıklamıştır¹⁰⁷. Bu üç siyaset tarzına faydacı bir pencereden bakan Akçura, faydalılık ve uygulanabilirlik kriterleri ile yola çıkar ve en *makul* siyaset tarzını belirlemeye koyulur.

Yazılması ile tepkileri ve yorumları da beraberinde getiren Üç Tarz-ı Siyasette Akçura, *Osmanlıcılığı* cins, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin Osmanlı halklarını, haklar ve ödevler bakımından eşit duruma getirecek yeni anlamda bir Osmanlı milleti oluşturmak olarak tanımlar. Böylece ortak bir vatan kavramı etrafında Amerikan ulusu gibi, bir Osmanlı ulusu oluşturulacaktır. Bundaki maksat İmparatorluğu parçalanmaktan kurtarmak, mevcut sınırlarını korumaktır. Akçura'ya göre Fransa'nın liberal milliyet anlayışına göre II. Mahmut devrinde başlayan Osmanlılık fikir ve eylemi Abdülmecid devrinde geliştirilmiş, Âli ve Fuad Paşalar zamanında en yüksek düzeye ulaşmış, 1870-71de Fransa'nın Prusya'ya yenilmesi ile birlikte batıda ırka dayalı milliyet anlayışının gelişmeye başlaması üzerine öneminden kaybetmeye başlamıştır¹⁰⁸.

Osmanlıcılığı ve serüvenini bu şekilde tanımlayan Akçura, Osmanlı milletinin oluşmasında, Osmanlı Devleti adına fayda görmekle birlikte böyle bir eylemde sınırların korunmasını, devlet için yeterli bir amaç saymamaktadır. Nitekim İmparatorluk halklarının örgütlenip bir millet haline getirilmesinde, devletin kurucuları ve yöneticisi olan Türkler eriyip gidecek, egemenlik Arap çoğunluğuna geçecektir¹⁰⁹. Ayrıca Osmanlı toplulukları birbirleriyle kaynaşmayı reddedeceklerini de öngören Akçura: *Zannımca artık Osmanlı milleti meydana getirmekle uğraşmak boş bir yorgunluktur* diyerek bu düşüncesini dile getirecektir.¹¹⁰

İslâmcılığı ise azametli bir tasarı olarak gören Akçura, bu fikrin gerçekleştirilmesi yolunda rastlanacak güçlükleri: "*Tanzimat'ın Osmanlı toplulukları arasında yaymayı amaç tuttuğu siyasal ve hukuksal eşitlik artık söz konusu olmayacaktır. Bu yönden Osmanlı uyrukları arasında düşmanlıklar bile*

¹⁰⁷ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976

¹⁰⁸ Akçura, *a.g.e.*, s. 20

¹⁰⁹ Akçura, *a.g.e.*, s. 27

¹¹⁰ Akçura, *a.g.e.*, s. 31

başlayacaktır. Hatta Türkler arasında dinsel ve mezhepsel geçimsizlikler çoğalabilecektir. Müslüman tebaaya sahip büyük devletler de bu tasarının gerçekleşmesine engel olmaya çalışacaklardır.” Şeklinde dile getirmiştir.¹¹¹ Bu fikrin kolaylaştırıcı etkenlerini de “Osmanlı memleketlerinde din esasına dayanan güçlü bir Müslüman birliği kurulması ile dünyadaki Müslümanların halife etrafında toplanması için sağlam bir zemin hazırlayacak olması, Müslümanlıkta din ile devletin bir bütün olarak kabul edilmiş olması, Kur'an'ın ana kanun niteliği taşıması, Arapçanın din dili, hatta bir dereceye kadar ilim dili yerini tutması, Halife'nin Müslümanlarca imam kabul edilmekte olması şeklinde ifade eden Akçura sonuç olarak bu siyaset için öncelik tanımamakta, Müslüman birliğinin meydana getirilmesinin uzun zamana bağlı bir iş olduğunu işaret etmektedir.¹¹²

Üç Tarz-ı Siyasette Yusuf Akçura'nın son olarak ele aldığı siyaset ise Türkçülüktür. Bunu *Tevhid-i Etrak*, *Türklük* veya *Türk milliyet-i siyasiyesi* ifadeleri ile de dile getiren Akçura'nın, bu konudaki düşünceleri şöyledir: “*Türk birliği ilkin Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklerin, Türk olmadıkları halde az çok Türkleşmiş olanların ve ulusal vicdandan yoksun olanların bilinçlendirilmesi ve Türkleştirilmesiyle başlayacaktır. Sonra, Asya kıtasıyla Doğu Avrupa'da yayılmış olan Türklerin birleştirilmesine geçilerek azametli bir siyasal milliyet meydana getirilecektir.*”¹¹³

Akçura'nın da *makbul* gördüğü Türkçülük fikrinin henüz yeni olduğunu yukarıda da ifade etmiştik. Avrupa ve Asya'da yayılmış vaziyetteki Türkleri bir araya getirmeyi savunan bu tezin uygulanabilirliği yönünden somut adımlar henüz atılmamıştır bu sebeple bunu yapacak olan da Osmanlı Devletidir. Bu fikrin de önünde birtakım engeller mevcuttur, şöyle ki: Osmanlı Devleti dışında çeşitli memleketlerdeki Türkler arasında da bu siyasal Türkçülük ya yoktur, ya da Rusya Türkleri arasında olduğu gibi belirsizdir. Türk birliğinde en büyük rolü Osmanlı Devleti oynayacaktır. Üstelik Osmanlı halkından Türk olup da Müslüman olmayan ve Türkleştirilmesine olanak bulunmayan topluluklar Osmanlı İmparatorluğu'ndan

¹¹¹ Enver Ziya Karal, *Üç Tarz-ı Siyaset* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976 içinde Önsöz.

¹¹² Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, Önsöz

¹¹³ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, Önsöz

ayrılmak isteyecekler ve hatta yoğun Türk halkına sahip olan Rusya da Türk birliğine engel olmak isteyecektir.

Yusuf Akçura'nın üç farklı siyaset fikrini ele aldığı bu çalışması *Türkçülüğü* bir siyasal akım olarak ele alması ve uygulanabilir kısımlarını göz önünde bulundurması itibari ile önemlidir. Zaten kendisi de çalışmasının sonunu "Osmanlı milleti yaratmak, kimi yararlar kapsamakta ise de, eylem dışıdır. Müslüman birliği veya Türk birliğine yönelen siyaset, Osmanlı Devleti için aynı çıkarları ve sakıncaları kapsamaktadır. Eylem yönünden de ayrı kolaylık ve güçlük vardır, denilebilir. Böyle bir durumda İslâmlık ve Türklük siyasetlerinden hangisi yürütülmelidir?" sorusu ile bitirmekte ve aydınları da bu konuda düşünmeye sevk etmektedir. Nitekim bunda da gecikmemiştir. Akabinde *Türk* gazetesinin başyazarı Ali Kemal de *Cevabımız* başlıklı yazısıyla Akçura'nın makalesine saldırgan ifadelerle mukabele etmiştir.¹¹⁴ Ahmet Ferit (TEK) de gönderdiği bir mektupla tartışmaya dâhil olmuştur¹¹⁵.

Üç Tarz-ı Siyasetin Türkçülük tarihinde oynadığı rolü anlatmak için Batılı yazarlar tarafından kullanılan: *Marksistler için Komünist Manifestosu ne ise, Pantürkistler için de bu makale odur* ifadesi de oldukça dikkat çekicidir, nitekim Akçura Türk birliği fikrinin kurucularından biri olarak görülmüştür¹¹⁶.

Osmanlıcılık fikrini "*Zannımca artık Osmanlı milleti meydana getirmekle uğraşmak boş bir yorgunluktu*" ifadeleri ile özetleyen Akçura'nın 19. Yüzyılda can bulmuş bu fikri dışlaması Ali Kemal ve Ali Ferit tarafından da eleştirilir. Nitekim Osmanlıcılık sınırlı da olsa birleştirici bir fonksiyona sahiptir. Üstelik 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ve 1876 Anayasasının tekrar yürürlüğe konması Osmanlıcılık için geçici de olsa bir umut verici adımlarıydı.

Yeniden işlemeye başlayan parlamentoda Müslüman olmayan tebaayı temsilen görevini yürüten mebusların daha çok gayri müslim uluslar için faaliyet göstermeleri ve parlamentoyu bu amaçları için araç haline getirmeleri Fransız

¹¹⁴ Akçura, *a.g.e.*, s. 37-44

¹¹⁵ Akçura, *a.g.e.*, s. 45-55

¹¹⁶ Ahmet Temir, *Yusuf Akçura*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1997, s. 33-4

İhtilali'nden tam yüz yıl sonra kurulan ve programında Osmanlıcılığı benimseyen İttihat ve Terakki (İT) Cemiyetini zamanla Türk ulusçuluğu fikrine kaymıştır. Osmanlı bünyesindeki Türk olmayan unsurları Balkan toprakları ile birlikte kaybedince, Türkçülüğü başat ideoloji yapmak zorunda kalan¹¹⁷ İttihat ve Terakki, Ziya Gökalp'in formüle ettiği Türk ulusçuluğunu resmi devlet politikası olarak benimsemeyi tercih etmiştir. 1911 yılında Arnavutların, 1916'da da Arapların imparatorluktan ayrılmaları da İslamcılık fikrinin sonlandıran gelişmeler olmuştur. Böylece Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlıcılık politikası tamamı ile terk olunmak durumunda kaldı. Geriye Akçura'nın öngördüğü gibi İslam'ın faydacı ve sınırlı kullanımını benimseyen Türk ulusçuluğu kaldı.

Türkçülüğün Türk ulusçuluğuna, yani siyasal bir akıma dönüşmesinin yanı sıra örgütlenmesi ise II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki ile gerçekleşmiştir¹¹⁸. Kurulduğu dönemde Osmanlıcılık politikasını benimseyen İttihat ve Terakki Fırkası 1908 parlamento seçimlerinde Prens Sabahattin'in görüşlerini de benimseyen Ahrar Fırkası başarısız olunca kendisini *Münci-i vatan* (vatanın kurtarıcısı) olarak görmeye başlamıştır¹¹⁹. Osmanlıcılık siyasetinin de yukarıda yer verilen sebeplerden başarısız oluşu kendi içerisinde *üç tarz-ı siyaseti* barındıran İttihat ve Terakki'nin 1911 yılında etnilerin birliği politikasını¹²⁰ terk etmesine neden oldu ve yerini seküler-ulusçu-Türkçü politikaya bıraktı¹²¹.

İttihat ve Terakki Fırkasının 6 Ekim 1908'de Şura-yı Ümmet gazetesinde yayınlanan ilk siyasi programında bu değişimin izlerini görmek mümkün. Nitekim İT'nin siyasi programının 7. maddesi "*Devletin resmi dili Türkçe olarak kalacaktır.*

¹¹⁷ Yalın Alpay "*Türk'üm, Doğruyum, Beyaz'ım*", Bilgi ve Bellek Dergisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, ss.24-48, s. 25

¹¹⁸ Murat Kılıç, *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2007, Sayı:16, s.s.113-140., s. 116

¹¹⁹ Ahmet Yıldız, *a.g.e.*, 2007, S. 73

¹²⁰ Osmanlı devletinin dağılmasını önlemek için İttihat ve Terakki cemiyeti tarafından benimsenen ve cemiyet-parti içinde ve devlet yönetimindeki uygulamalarında gerçekleştirmek istenen "etnilerin birliği politikası"; cemiyet-parti bünyesine Türklerin yanında Araplar, Arnavutlar gibi Türk olmayan Müslümanları ve Ermeniler, Rumlar, Yahudiler gibi gayri müslimleri de alan politikadır.

¹²¹ Tank Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler* 1859-1952, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1952 s. 189

Her türlü haberleşme ve resmi görüşmeler Türkçe yapılacaktır." şeklindeydi¹²². 1908 programında ayrıca ilkokullarda Türkçe zorunlu kılınyordu (md. 17). Türkiye'nin siyasal gelişmelerine *vatandaş* modelini ortaya çıkarmak ile en büyük katkılardan birini bulunan Meşrutiyet¹²³ rüzgârını da arkasına alan İT böylece ulusal hâkimiyeti güçlendirmek istemişti. Kanun-ı Esasi'nin 18. Maddesi de devletin resmi dilinin Türkçe olduğunu dolaylı bir şekilde ifade ediyordu.¹²⁴

Balkan savaşlarının ve balkan uluslarının bağımsızlık mücadelelerinin İT'nin Osmanlılık politikasını Türk ulusçuluğu ile ikame etmesine neden olduğunu daha önce belirtmiştik. Osmanlılık politikası, 1908'de Meşrutiyetin ilanı ile aynı zamanda amaç bakımından tüm kuruluşlar için -özellikle siyasi partiler- bir sınırlama kıstasıdır. Ancak parlamentoda kabulü ile *kavmiyet esasına bağlı* derneklerin kurulmasına engel olan Cemiyetler Kanunu'nun¹²⁵ oylamasında olumlu oy verenlerin arasında hiçbir Hristiyan mebusunun olmaması, Arap mebusların da *Balkanlılığa* kapılması¹²⁶ İttihat ve Terakki'nin fikirlerindeki değişiklik için zemin hazırlayıcı olmuştur. Nitekim Balkan savaşlarının başında kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin adında ilk defa ulusal bir anlam ihtiva eden milli kelimesinin kullanılması bu anlamda dikkat çekicidir.¹²⁷

İttihat ve Terakki'nin iktisadi Türkçülük anlayışından kaynaklanan uygulamaları da *millî* kelimesinin kullanımının arttığını ve yükselen Türkçülük

¹²² Tarık Zafer Tunaya, (1998). *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt: 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, İletişim Yayınları, İstanbul. Aktaran Satılmış Gökbayır, *Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(1): 61-96, 2012, s. 82

¹²³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiyede Siyasal Partiler, Cilt 1, İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, Genişletilmiş Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 399

¹²⁴ Kanun-ı Esasi Madde 18: "*Osmanlı vatandaşlarının devlet hizmetinde istihdam olabilmeleri için devletin resmi dili olan Türkçeyi bilmeleri şarttır.*" Bkz. Suna Kili, A. Şeref Gözübüyük *Türk Anayasa Metinleri "Sened-i İttifaktan Günümüze"*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1985 s. 33

¹²⁵ 3 Ağustos 1325; 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu Md. 3: "*Ahkâmı kavanine ve adabı umumiyyeye muğayir bir esası gayrı meşrua veya acayışi memleket ve tamamıyeti mülkiyeti devleti ihlâl veya şekli hazırı hükümeti tağyir ve anasırı muhtelifei Osmanıyeyi siyaseten tefrik maksadına müstenit olmak üzere cemiyetler teşkili caiz değıldir.*" Şeklinde devletin resmi politikası *Osmanlılık* ve *İttihad-ı Anasır*'ı muhafaza etme saiki ile yazıldığı anlaşılıyor. Bkz. Zafer Toprak "*1909 Cemiyetler Kanunu*", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları 1983, s.205-208.

¹²⁶ Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.*, 2011, s. 398

¹²⁷ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, çev. Yavuz Nuran, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984

fikrini paylaştığını gösterir. Bu anlamda 1915'te çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile fabrikalarda çalışan işçi ve memurların, ülkede bulunmayan bir uzmanlık söz konusu olmadıkça, mutlaka Osmanlı vatandaşı olmaları zorunluluğunun getirilmesi, 23 Mart 1916'da çıkarılan bir kanunla şirketlerin yapacakları tüm işlemleri Türkçe yapmalarının zorunlu kılınması ve 1917'de hisselerini yalnızca Osmanlıların alabileceği İtibar-i Millî Bankası'nın kurulması, en önemli uygulamalar olarak görülebilir.¹²⁸

Türkçü ve ulusçu fikirlerin gelişip büyümesi ne İttihat ve Terakki ne de diğer fırkalara ve cemiyetlerle sınırlı değildir. Nitekim o dönemlerde modern ulusçular da kalem oynatmaya başlamışlardı.

2.1.3. GENÇ KALEMLER, TÜRK YURDU ve ZİYA GÖKALP

Genç kalemler 1910 ve 1912 yılları arasında Selanik'te yayınlanan *Hüsün ve Şiir* isimli mecmuanın devamı niteliğindeki ulusçu fikirlere mensup yazarlar tarafından yazılan yazılarla yayımlanan bir fikir dergisiydi.¹²⁹ Halk kitlelerinin, Osmanlı dilini anlamada zorluk çektikleri yabancı öğelerin ortadan kaldırılması için mücadele eden *Genç Kalemler*, Ziya Gökalp'in de Osmanlılık idealini yerini Türk ulusçuluğuna bıraktığı dönemine rastlar. Gökalp'in 1911 yılında yayınlanan *Turan* adlı şiiri Gökalp'in bütün öğretilerinin özü sayılırken tam anlamı ile *Türkçülüğü* simgeliyordu¹³⁰

Nabızlarımda vuran duygular ki tarihin

Birer derin sesidir, ben sahifelerde değil

Güzide, şanlı, necip ırkımın uzak ve yakın

¹²⁸ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, 2001, s. 421

¹²⁹ Hüseyin Çelik, *Genç Kalemler Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1995, s. 16

¹³⁰ Uriel Heyd, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, çev. A. Göke Bozkurt, İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, 2010, s. 44

Bütün zaferlerini kalbimin tanininde

Nabızlarımda okur, anlar, eylerim tebcil.

...

VATAN NE TÜRKİYEDİR TÜRKLERE, NE TÜRKİSTAN

*VATAN, BÜYÜK VE MÜEBBET BİR ÜLKEDİR: TURAN*¹³¹

Ömer Seyfettin ve Ali Cenap'ın da çekirdek kadrosunu oluşturduğu *Genç Kalemler* dergisi yayında olduğu sürede İttihat ve Terakki fırkasının da desteğini arkasına almıştır. Nitekim dergi ekibinin önemli bir kısmı *İttihat ve Terakki Cemiyeti* ile organik bir ilişki içinde olup *Genç Kalemler*, o sırada *İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi* üyesi olan Ziya Gökalp'in çevresinde gelişen *Yeni Hayat* hareketinin de merkezindeydi¹³². Osmanlı ve Türkiye tarihi üzerine kapsamlı çalışmalar yapan François GEORGEON da Ziya Gökalp'i (1876-1924) ve düşüncelerini ulusal akımla Jön Türk yöneticileri arasında kurulan bağların en iyi örneği olarak sunar.¹³³ Nitekim Gökalp, Türk ulusçuluğu üzerine edebi eserlerinin yanı sıra daha sonraları Türk Ocağı gibi ulusçu kurumların oluşturulmasına önayak olur, aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkez komitesine girer ve özellikle savaş sırasında toplumsal ve kültürel politikasının esin kaynağı olduğu bu cemiyetin bir anlamda ideoloğu haline gelir¹³⁴.

Ziya Gökalp'te de Osmanlıcılık siyaseti ile şekillenen fikriyat, İslam milletleri olan Arnavutluk (1912) ve Hicaz (1916) halkının ayaklanmaları ile Ulusçu ve Türkçü-Turancı bir çizgiye kayar.

Bu fikirlerinin yanı sıra Gökalp'in 1913-1914 yılları içinde *Türk Yurdu* ve *İslam* mecmualarında yayınlanan yazılarından derlenen *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* adlı eserinde yer verdiği düşüncelerine bakıldığında Müslüman olsun

¹³¹ Lütfü Şehsuvaroğlu, *Ziya Gökalp ve Türkçülüğün Boyutları*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2008, s. 238

¹³² Yaver Suphi Bey, *Enver Paşa'nın Son Günleri*, yayına hazırlayan Mehmet Kuzu, İstanbul: Çatı Yayıncılık, 2007, s. 127

¹³³ François Georgeon "*Bir Kimlik Arayışı: Türk Milliyetçiliği*", *Osmanlı - Türk Modernleşmesi (1900 - 1930)* içinde, (çev. A. Berktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, , 2006 S. 19

¹³⁴ Georgeon, a.g.e., s. 19

veya olmasın, Osmanlı tebaası içinde yer alan ulusların devlete olan bağılıklarının azaldığı tarihlerde Osmanlı'nın geleceği üzerinde Gökalp'in söylemek istediği çok şeyin olduğu görülmektedir.

İlk olarak ele aldığı *milliyet ülküsünde* Gökalp, millî ülküden yoksunluktan bahseder ve bunun millî ekonominin teşekkülüne, dilimizin sadeleşmesine, millî üslupların yaratılmasına engel olduğunu savunur¹³⁵. Daha sonra da Türklükle İslamiyet arasında birinin milliyet değerinin de milletlerarasılık mahiyeti olması münasebeti ile bir çatışma olmadığını ve Türkleşmek ülküsünün doğar doğmaz İslamlaşmak ihtiyacı duyduğunu savunur¹³⁶. Ona göre, asriyet (çağdaşlık) ihtiyacı bizim için Avrupa'dan yalnız ilim ve ameli aletlerle fenlerin aktarılmasını iktiza eder. Yani çağdaşlaşmak demek gemiler, lokomotifler, uçaklar, otomobiller yapıp kullanmak demektir¹³⁷. Temelde Akçura'nın üç tarzını da beğenmeyen Gökalp teklifini *Türk Terbiyesi, İslam Terbiyesi ve Asır Terbiyesi* şeklinde özetler.

Ayrıca Ziya Gökalp'in ve dönemin diğer bir önemli şahsiyeti Halide Edip'in gerek İslam'ın geleceği gerekse Müslüman toplumların birliği adına Avusturya-Macaristan gibi bir Türk-Arap Devleti projesi denenmesi fikrinde olmaları da ilgi çekicidir¹³⁸.

Ziya Gökalp'in lider konumlu Türkçü bir düşünür olarak üyesi olduğu Meşrutiyet'in de ilk ulusçu derneği olma özelliğine sahip Türk Derneği'nin devamı niteliğinde olan Türk Ocağının ulusçuluk akımının yayan bir kültür kurumu olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁹ Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir kilometre taşı olan Türk Ocağı, Osmanlılık fikriyatının hâkim olduğu bir dönemde etkisini tepkisel olarak arttıran ulusçuluk akımının bilinçlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. İdeolojik manada İttihat ve Terakki ile kaynaşan Türk Ocakları faaliyetlerini, yerini Halkevlerine bıraktığı 1931 yılına kadar devam ettirmiştir.

¹³⁵ Gökalp, *a.g.e.*, 2010, s. 125

¹³⁶ Gökalp, *a.g.e.*, 2010, s. 127

¹³⁷ Gökalp, *a.g.e.*, 2010, s. 128

¹³⁸ Uriel Heyd, *a.g.e.*, 2010 ve **Ziya GÖKALP**, *a.g.e.*, 2010 aktaran Ali Bilgenoğlu, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2007, s. 89-90

¹³⁹ Tunaya, *a.g.e.*, 2011, s. 43 ve s. 440

Tunaya, Türk Ocakları ile ilgili kapsamlı çalışmasında ocağın politik bir nitelik taşımayıp siyasetle uğraşmaması gerektiğini kuruluş nizamnamesinde de özellikle vurguladığını ifade ettikten sonra buna muhalif hareketleri ve fikriyatı şu şekilde ortaya koyar.

“Ne var ki, Ocak siyasal hayatın en karmaşık döneminde, her şeyin siyasallaştığı bir ortamda doğmuştu. Kuruluşu sırasında 1912 seçimleri yapılmış, kuruluşunun birkaç ay sonrasında da İttihat ve Terakki, beklenmedik anda muhalefete geçmişti.

Çeşitli milliyetçi çekişmeler karşısında Türk ulusçuluğunun öncüsü olmak, Türkleri grev yapma, yerli malını yabancı mallara tercih etme, milli bilinç kazanma yolunda güçlendirmek, siyaset dışında sayılmazdı.”¹⁴⁰

Türkçü ulusçuluğa fikirleri ve yazıları ile katkıda bulunan Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın yanı sıra *Türk Yurdu* dergisinin başında bulunan Ahmet Ağaoğlu da Pan-Türkçü hareketin oluşumuna katkıda bulunmuştu. Batı Avrupa'da eğitim gören Azerbaycanlı Ahmet Ağaoğlu Jön Türklerle Paris'ten devam edegelen bir yakınlık kurmuş, 1906'da yayınladığı günlük *İrşad* gazetesinde de Jön Türklerin makalelerini yayımlamıştı.¹⁴¹ 1908 gelişmelerinden sonra İstanbul'a gelen Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali Bey ve diğer arkadaşları ile Türkçü aydınların yayın organı olan *Türk Yurdu*'nu yayımlamaya başlamıştır. Daha sonra Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in de katıldığı *Türk Yurdu* dergisi Türk Ocağının yayın organı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Gökalp, 1912 ile 1914 arasında, Akçura yönetiminde çıkan *Türk Yurdu* dergisine düzenli olarak katkıda bulunmuş ancak Akçura ile aralarına mesafe girince¹⁴² 1914 yılında *Türk Yurdu*'nda çıkan yazıları kesilmiştir.

¹⁴⁰ Tunaya, a.g.e., 2011, s. 462. Ayrıca Ocağın 1912 Esas Nizamnamesinin 4. Maddesi *Ocak*, "maksadını tahsile çalışırken, sırf millî ve içtimai vaziyette kalacak, asla siyaset ile uğraşmayacak ve hiç bir vakit fırkalara hâdim bulunmayacaktır." Demektedir. Bkz. Y. Sarıay (2005), *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ankara: Ötüken Neşriyatı.

¹⁴¹ David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu 1876-1908*, çevirenler: Şevket Serdar Türet, Rekin Ertem, Fahri Erdem, İstanbul: Kesit Yayınları, 2009, s.34

¹⁴² Gökalp ile Akçura arasındaki anlaşmazlığın siyasi iktidara katılma konusundan kaynaklandığı, bağımsızlığını korumak isteyen Akçura'nın *Türk Yurdu* ya da *Türk Ocağı* gibi kurumları İttihatçıların denetimi dışında tutmak istediği, aralarındaki bu kişisel sorunun yanı sıra Ziya Gökalp'in büyüyen şöhretinden Akçura'nın rahatsız olduğu iddia edilir. Bkz. François Georgeon *Ulusal Hareketin İki*

19. Yüzyılın ilk çeyreği geride kalırken Ulusçuluğun farklı anlamlar ihtiva eden bir fikir olduğu, Osmanlı yönetici sınıfının da giderek ulusçuluğa ilgi duyduğu görülmektedir. Nitekim 1908 'den Jön Türklerin iktidara gelmesi sonrasında Bulgaristan, Bosna Hersek ve Girit'in kesin olarak Osmanlı egemenliğinin dışına çıkması 1912'de İtalyanlar tarafından işgal edilen Libya ve sonrasında Arnavutluk'un Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopması imparatorluğun geçirdiği teritoryal evrimi resmetmektedir. Ulusçu aydınlardan Ziya Gökalp gibi Ahmet Ağaoğlu'nun "Turan" ütopyasının gelişmesinde Hüseyinzade Ali ile birlikte ve basında ve örgütlerde çok önemli bir rol oynadığı da göz önünde bulundurulduğunda Devletin ve aydınların aynı yolda ilerledikleri görülmektedir: Türk Ulusçuluğu ve Türk Devleti.

2.2. KEMALİST ULUS İNŞA PRATIĞI; YÖNTEM

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı topraklarında yaşanan gelişmeler ve çoğu modern, laik devlet okullarında eğitim görmüş, bir şekilde Avrupalı fikirlerden ve siyasi hareketlerden etkilenmiş Jön Türkler ve dönemin genç aydınları Türkçülüğün artık aşına bir fikir olarak algılanmasında büyük pay sahibi olmuşlardır. Millî mücadele dönemi gelişmeleri de üzerine konduğunda yeni devlet, yeni ulus, yeni söylem için gerekli şartlar oluşmuştu. Önceleri kaba ve itici anlamlar yüklenen *Türk* kavramı şimdilerde şerefli ve gurur duyulan bir nitelemeydi¹⁴³.

Türk Ulusçuluğu fikrinin izlerini sürerken ve kaynakları refere ederken, tarihsel arka planı, sosyolojik ve siyasal kaynakları ile Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki ulusçu akımları ve Türk ulusçuluğunu Türkiye Cumhuriyeti devletinin erken dönemlerinde sonuçlandırmak yerinde olacaktır.

Birinci Cihan Harbi ve akabindeki kurtuluş mücadelesi sona erdiğinde ulusa önderlik eden Mustafa Kemal ve yakın arkadaşları öncülüğünde yeni bir devlet kuruluyordu: Türkiye Cumhuriyeti. Devlet *YENİ* olabilmek için eskiyi değiştirmek zorundaydı aynı zamanda. Osmanlı'nın son dönemlerinde uygulanan siyasetin

Lideri: Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura, Osmanlı - Türk Modernleşmesi (1900 - 1930) içinde, (çev. A. Berktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, , 2006, s. 93

¹⁴³ Bkz. dipnot 102 ve 103

başarısızlığa uğradığı da düşünüldüğünde Mustafa Kemal'in aynı talihsiz deneyimleri yaşamak niyeti olmadığı uygulamalarında kendini gösterecekti. Yeni kurulan devletin modern anlamda, belirli bir sahada kök salmış grupların diğer gruplarından farklılıklarını ortaya koyma, aidiyet, bilinç, duygu ve türdeşliği ihtiva eden bir kolektif kimliğe ihtiyacı vardı. Türkiye Cumhuriyeti milletinin de ulusçuluk asrının etkileri tüm hızı ile devam ederken Osmanlıdan kalan son unsurların Türk Ulusu olduklarını benimsemeleri ve aidiyet duygusuyla yoğrulmaları gerekiyordu. Yeni devlet beraberinde radikal değişiklikler de getirecekti.

Bundan sonra Kemalist ulus inşa pratiği¹⁴⁴ olarak bahseden uygulamalar erken dönem cumhuriyet Türkiye'sinde yapılan uygulamalar ile ulus inşa sürecine ışık tutacaktır.

2.2.1. MİLLİ MÜCADELE ve KEMALİST MİLLİYETÇİLİK

Yeni kurulan devletin adının ne olacağı tartışmalarında kendisini göstermekle işe koyulan Kemalist Ulusçuluğun kökenlerini Millî Mücadele döneminde görmek mümkün. Ne var ki, sadakatın merkezini sultan-halifeden Cumhuriyete ve İslam ümmetinden sınırları tayin edilmiş mülki bir tasavvur olarak ulusa kaydırmak çok radikal bir dönüştü. Bu sebepten halkın, Hristiyanlara özellikle de Ermenilere ve Rumlara karşı duyacağı mücadele azmi ve kararlılığına ihtiyaç vardı. Osmanlıda geriye kalan son millet olan Türkler'in ulusal bilincini oluşturacak dönemin adıydı Millî Mücadele Dönemi (1919-1922).¹⁴⁵

Mustafa Kemal'in 1922 yılında Bursa'da *Ulus*u nasıl tanımladığına da dikkat çekmek gerekir; *İtiraf edelim ki, biz üç buçuk yıl öncesine kadar cemaat halinde*

¹⁴⁴ Kavramın terminolojide bu alanda yapılan çalışmalarda sık kullandığı görülmektedir. Bkz. 1- Murat Alakel, *İlk Dönem Cumhuriyet Türkiye'si Ulus İnşası Sürecinde Milliyetçilik ve Sivil-Etnik İkilimine Dair Teorik Tartışmalar*, Akademik Bakış Cilt 5 Sayı 9 Kış 2011, 2- Ahmet Yıldız, *a.g.e.*, 2007, 3- Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt: 3 Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*, İstanbul: Deniz Yayınları, 2008, 4- Gökçe Başaran, *İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri* Bilgi ve Bellek, S:6, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007 5- İsmet Parlak, *Kemalist ideoloji'de eğitim: Erken Cumhuriyet dönemi tarih ve yurt bilgisi ders kitapları üzerine bir inceleme*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005 gibi.

¹⁴⁵ Doğu Ergil, 1981, *Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi*, Ankara: Turhan Kitabevi, s. 108

yaşıyorduk. Bizi isdedikleri gibi idare ediyorlardı. Cihan bizi temsil edenlere göre tanıyordu. Üç buçuk yıldır tamamen ulus olarak yaşıyoruz.¹⁴⁶ Üç buçuk yıldır ulus olarak yaşamaktan kastedilen *Millî Mücadele* döneminden başka bir dönem değildi.

10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması İmparatorluğun dağılması neticesini verecek kararları bünyesinde barındırmış ve İttihat ve Terakki'den devralınan ana hedef devletin kurtarılmasının, ancak Anadolu halkının millî bilinç çerçevesinde birleştirilmesiyle mümkün olacağı öngörülmüştür. Ki bu da tamamen pragmatik saiklerle hareket eden Kemalist ulusçuluğun temellerinin Millî Mücadele Döneminde atıldığını gösterir. Bu dönemde kullanılan *Büyük Millet Meclisi*, *Millî Mücadele*, *millî istiklal*, *millî hareket*, *kuvay-i milliyet*, *millî zafer*, *hâkimiyet-i milliye* gibi kavramlar istiklal davasında ulusçu hislerin nasıl oluştuğuna dair örneklerdir.¹⁴⁷

Bu ulusalcı hislenmenin yanında Mustafa Kemal Türk olmayan Müslümanların da birliğine çalışmış ve onların etnik farklılıklarından kaynaklanan ayrıcalıklarına saygı duyulacağını belirtmiştir. Nitekim çok etnikli bir toplum olan Anadolu'da karşılıklı saygı, kardeşlik, ortak tarihi geçmiş, ortak tarihi unsurlar, söylemde ön planda tutulmuştur. İşgalci Hristiyan milletlerine karşı verilen mücadelede çok etnikli Anadolu topraklarında birlik ve beraberlik ihtiyacının hâsıl olması ve ulusçuluk pratiğinin bu çizgide gerçekleşmesi Mustafa Kemal ulusçuluğunun konjonktürel de olduğunu gösterir:

*"Hükümeti-i merkeziyenin adeta esir bir vaziyette olması payitahtın kuvvetli bir askeri işgal altında bulunması hasebiyle mukadderat-ı milletin yine millet ordusuyla zaruri kıldığı zatı alilerince müsellemdir. Bu sebepten ben Kürtleri ve hatta bir öz kardeş olarak tekmil milleti bir nokta etrafında birleştirmek ve bunu Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetleri vasıtasıyla göstermek karar ve azmindeyim."*¹⁴⁸

¹⁴⁶ Gazi Mustafa Kemal Atatürk *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Toplayan: Nimet Unan, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını Cilt II, Ankara, 1959, s. 45

¹⁴⁷ Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1990, s. 81-2

¹⁴⁸ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Millî Mücadelede Kürtler*, 17 Haziran 1919, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 37.

Mustafa Kemal'in kardeşlik, birlik ve beraberlik çağrısında kullandığı araç da *Müdafaai-i Hukuk-u Milliye Cemiyetleri*dir. Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Nizamnamesinde Mustafa Kemal'in ne demek istediği daha iyi görülecektir. Nitekim ulusal kimliğin eşitlikçi, uzlaşmacı tavrı nizamnamede de yer etmiştir:

*"Madde 1- Devlet-i Aliye-i Osmaniye ile Düvel-i İtilaflıye arasında mün'akid mütarekenamenin imza olunduğu 30 Teşrinievvel sene 334 tarihindeki hudut dâhilinde kalan ve her noktasında ekseriyeti İslamlar teşkil eden aksam-ı memalik-i Osmaniye yekdiğerinden ve camia-i Osmaniyyeden gayr-ı kabil-i tecezzi ve infikak bir küldür. Hürmet-i müteakabile ve hissi fedakari ile meşhun ve vaziyet-i ırkıye ve içtimaiye ve şeriat-i muhutiyelerine riayetkar öz kardeşirler."*¹⁴⁹

Görüldüğü üzere Kemalist Ulusçuluk realist ve İredentist politikalarından arındırılmış millî siyaset anlayışı ile gelişmiştir. Kemalist ulusçuluğun Pan-Türkist siyaset anlayışından farkını yine Mustafa Kemal'in sözlerinde bulmak mümkün:

"Panislamizm Panturanizm siyasetinin muvaffak olduğuna ve dünyayı saha-i tatbik yapabildiğine tarihte tesadüf edilmemektedir. Irk farkı gözetmeksizin bütün beşeriyete şamil cihangirane devlet teşkili hırslarının netayici de tarihte mazbuttur. Müstevli olmak hevesleri mevzu-u bahsimizin haricindedir. Onlara her türlü hissiyat ve revabıtı... mahsusularını unutturup onları uhuvvet ve müsavat-ı tanbe dairesinde birleştirerek, insanı bir devlet kurmak nazariyesi de kendine maksus şeraite maliktir. Bizim vuzuuh ve kabiliyet-i tatbikiye gördüğümüz meslek-i siyasi, millî siyasettir. Millî siyaset dediğim zaman kast dediğim mana ve medul şudur: Hudut-u milliyemiz dahilinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafaza-i mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki sadet ve umranına çalışmak.... Alelülak tul-i

¹⁴⁹ Mete Tunçay, *T. C.'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Yurt Yayınları, 1981, s. 341

emeller peşinde milleti işgal ve ızzar etmemek... medeni cihandan medeni ve insanı muameleye ve mutakabil dostluğa intizar etmektir."¹⁵⁰

Millî birliği arzulayan Kemalist ulusçuluk, ulusal çıkarları bütün mülâhazaların üzerinde tutan bir siyaset izliyordu. O kadar ki bazı noktalarda keşiştikleri Pan-Türkistler Kemalistler tarafından yeri geldiğinde gözetim altında tutulabiliyor, hatta engellenebiliyordu.¹⁵¹

Millî Mücadele döneminde İslamlık ve millî birlik temalarına vurgu yapan Kemalist ulusçuluk, yeni devlete isim aranırken de etkilerini göstermiştir. Yeni devletin adı seçilirken Mustafa Kemal Paşa'nın tercihi olan *Türkiye Cumhuriyeti* tercih edilmiştir. Böylece Hanedanlık karşıtı (Anadolu Türkiye'si), İslami olmayan (Türkiye İslam Cumhuriyeti) ve etik unsurları yeterince barındıran (Türk..) mülki sınırları belirlenmiş bir ulusçuluk portresi çiziliyordu.¹⁵² Burada Kemalist pratiğin kendinden önceki siyasi mülâhazalardan da ders çıkardığı iddia edilebilir. Zaten İstiklal mücadelesine canını dâhil her şeyini ortaya koymuş ve bu mücadelede birçoğunu yitirmiş fertlerden müteşekkil bir Türkiye Cumhuriyeti'nde Pan-Türkizm ancak tahayyül safhasında kalabilirdi¹⁵³. Nitekim yeni devleti kuranlar ne bunu sağlayacak insan unsuruna ne de kurumsal bir yapıya sahipti.

1923'te Cumhuriyetin ilanı ile kurucu iktidarın ulusçuluk anlamında takip ettiği yolun Fransız ulusçuluğundan esinlendiği görülmektedir. Birebir uyumu iddia etmek mübalağa olsa da *devletin yurttaşı olmak, kader birliğinde mutabık kalmak* bir milletin mensubu sayılabilmek için yeterli görülmüştür Türk ulusalcılığında. Etnik köken ve din gibi unsurlar ise ancak arkadan gelebilirler. İlk yıllarda Fransız ulusçuluk anlayışı ile benzerlikler mevcuttur. Bizde *Devletini arayan millet* nitelemesine müstahak Alman nasyonalizmi yerine *Milletini arayan bir devletin*

¹⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Ankara: AAM Yay., 2000, s.299.

¹⁵¹ Jacob M. Landau, *Pan-Turkism in Turkey: A Study of Irredantism*, Londra: C. Hurst&Co. , 1981, s. 183, aktaran Ahmet Yıldız, *a.g.e.* , 2007, s. 108

¹⁵² Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği: Kültür Tarihini Ana Kaynakları*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s. 227

¹⁵³ Buna 1939'da Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dâhil edilmesi istisna olarak gösterilebilir.

mevcudiyeti söz konusudur.¹⁵⁴ Tam da bu minvalde Kemalist ulusçuluk aynı anlamı yüklenmiştir.

Atatürk'ün benimsediği millet anlayışında bireyler sübjektif bağlar ile birbirine bağlanmıştır. Çünkü geçmişte yaşanan ortak acılar veya birlikte kazanılan başarılar, ortak amaca varmak için girişilen mücadeleler, ortak tehlikelere karşı birlikte karşı koyma isteği gibi faktörler insanları birbirine bağlar ve milleti oluşturur.¹⁵⁵

Milleti “Zengin bir hatıra mirasına sahip olan, birlikte yaşamak hususunda ortak arzu ve bunu kabulde samimi olan ve sahip olunan mirasın korunmasına birlikte devam hususunda istek ve dilekleri ortak olan insanların birleşmesinden oluşan topluma millet adı verilir.” Şeklinde tanımlayan Mustafa Kemal, Milliyetçiliği de “İlerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla uyum içinde yürümekle beraber, Türk milletinin özel karakterini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktır.” Şeklinde tanımlar¹⁵⁶.

Yukarıda özetle yer vermeye çalışılan olaylar ve tespitler ışığında *Kemalist Ulusçuluk*, kendisine özgü yapısı içerisinde Atatürk'ün görüşlerini temel alan moderniteyi amaç edinen ve aynı zamanda kendine özgü yanları ağır basan-sübjektif bir ulus devlet ideolojisi olarak çıkar karşımıza.

2.2.2. ULUSAL KİMLİĞİN İNŞA SÜRECİ

Türk ulusal kimliğinin sekülerleşme sürecini anlamamanın yolu Türk Sekülerleşme/Laikleşme'sini anlamaktan geçer¹⁵⁷. Terimlerin başlı başına kapsamlı

¹⁵⁴ Ayşe Kadioğlu, “*Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik*”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik, C.IV*, İletişim Yay., İstanbul 2003, s.287.

¹⁵⁵ Kemal Gözler, “*Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı*”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 64, Kış 2001, ss.108-123, s. 114.

¹⁵⁶ Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, AAM Yay., Ankara 2000, s.35 ve s. 64

¹⁵⁷ Türk Dil Kurumu *laikliği* “*Devlet ile din işlerinin ayrılığı, devletin, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından yansız olması, laisizm*” olarak tanımlar. TDK Büyük Türkçe Sözlük

ve yoğun tartışmalara yol açması tarihi kökenleri ve Türk siyasal yapısının çok görüşlülüğündendir. Ancak terimlere yüklenmesi gereken anlam “*Türk ulus bilinci*”nin oluşmasını anlamaya yardımcı olmaktadır.

Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* adlı eserinde kitabın isminde çağdaşlaşma teriminin kullanılmasını, laiklik teriminin kullanılmamasını bu terimlerin Hristiyanlık’taki anlamlarının bize tümüyle uymamasına bağlar. Çünkü sorun gerçekte din-devlet ayrımı davası olmaktan daha geniş bir davadır ve buna uygun bir terim olarak “çağdaşlaşma” terimi daha yerinde olacaktır demek ve eklemektedir; ayrıca Fransızca’dan gelen “Laicism”e eş olarak kullanılan ve (kendisinin saymış olduğu bazı sebepler nedeni ile) Türkçe ’ye girmemiş olan *secularism* sözcüğü çağdaşlaşma sözcüğüne daha yakındır hatta onun tam karşılığıdır.¹⁵⁸

Protestanlığın etkisi altındaki ulusal kültürlerin dilinde kullanılan *secularism* sözcüğü *laicism*’den farklı olarak geleneksel, katılaşmış kurum ve kurallar karşısında zamanın gereklerine uyan kurum ve kuralları geliştirme sorunu belirir¹⁵⁹. Bu nedenle erken dönem cumhuriyet Türkiye’inde ulus bilinci oluşturma süreci çağdaşlaşma ile eş zamanlı ele alındığında sekülerleşme ifadesini kullanmak daha doğru olacaktır.

Şerif Mardin ise bazı çalışmalarında Batı pozitivisminde kökleri bulunan Kemalizm’in Osmanlı’ya dayanan bir temelinin olduğunu ve bunun da Osmanlı bürokratinin pragmatizmi ve nispi laikliği olduğunu ileri sürdükten sonra Cumhuriyetin kurucu kadrosunun, dini sadece siyasal rejimi tehlikeye sokacak bir unsur olarak değil, aynı zamanda cemaatin kişi üzerinde sosyal baskı yapmasını sağlayan bir araç olarak gördüklerini ve bundan dolayı da Kemalistlerin, İttihatçılar

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5246c226539398.74411136 Son erişim tarihi 28.09.2013

Sekülerizmi ise “Dünyacılık” olarak tanımlarken bkz. TDK Büyük Türkçe Sözlük http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5246c22caadc94.10022000, Son erişim tarihi 28.09.2013

Dünyacılığı da “Bireysel katılımı önemli gören, dinin devletten ayrı ve özerk olmasını savunan öğretisi, sekülerizm” olarak tanımlar. TDK Büyük Türkçe Sözlük

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5246c2fd3343b2.84859255, Son erişim tarihi 28.09.2013

¹⁵⁸ Niyazi Berkes, “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*”, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 18

¹⁵⁹ Niyazi Berkes, A.g.e. s. 19

gibi dinsel kurumları, sakınılması gereken kurumlar olarak gördüklerini belirtmektedir.¹⁶⁰ Osmanlı Devleti'nde başlangıçta askeri alandaki ıslahat hareketleri ile başlayan modernleşme çabaları, bu sebepten, zamanla halkın da ıslah edilmesi gerektiği yönünde bir anlayışa doğru evrilmeye başlamış ve Cumhuriyet'in ilan edilmesinin akabinde de ulusal devletin yeni değerleri doğrultusunda bunun gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Mardin, 1930'larda "*Türk milliyetçiliğinin*" baştan sona laik bir nitelik arz ettiğini ve Türklerde "milliyetçiliği" yerleştirmek için İslâmiyet'e geçmeden önce elde edilmiş başarılarla ilgili imajların ön plana çıkartıldığını; bu sebeple Orta Asya'nın en eski Türk başarılarının beşiği olarak seçildiğini ve Müslümanlar için afroz nedeni olabilecek Cengiz, Oktay, Mete gibi "putperest" isimlerin seçkinlerin çocuklarında moda olduğunu ileri sürmüştür¹⁶¹. Ayrıca inkılap hareketlerine atıfta bulunmuş Latin alfabesinin kabulü, dilin Arapça ve Farsça sözcüklerden arındırılması gibi çalışmaları, Türk kültürünün odağını İslâmiyet'ten uzaklaştırma girişimi olarak nitelendirmiş, çok partili hayata geçilmesi ile bu durumun farklılaştığını ve periferiden merkeze doğru bir hareketin ortaya çıkmasıyla, gelenekselciliğin Türk milliyetçiliğine arka plan oluşturmaya başladığını belirtmiştir¹⁶².

Mardin'in iddialarını Mustafa Kemal ATATÜRK'ÜN el yazılarında görmek mümkün:

¹⁶⁰ Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 164-165

Türkiye'de Din ve Siyaset, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.232-233

¹⁶¹ Şerif Mardin, *a.g.e.*, 2010, s.232-233

¹⁶² Şerif Mardin, *a.g.e.*, 2010, s.232-233

Yazı devrimiyle Arap alfabesinin yerine Latin harflerinin kabulü ile geriye dönüşün imkânsız hale getirilmek istendiği, geçmişle bağların kopartılmaya çalışıldığı ve böylece dini çevreden arındırılmaya çalışılan toplumun Osmanlı mirasıyla da ilişkilerinin kopartıldığı, modern ulus devletin kurucu unsurlarından ulusçuluğun ancak halifeliğin ortadan kalkması ile mümkün olabileceği, tekke ve zaviyelerin kapanması, eğitimde ve yargıda birliğin sağlanması gibi sekülerleşme çabalarının Kemalist ulusçuluğun sonuçları olduğu yönünde çalışmalar için bkz.

- Mete Tuncay, "*İkna Yerine Tecebbür*", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt:2: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 92
- Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005, s. 228-229
- Eren Deniz Göktürk, "*1919-1923 Dönemi Türk Milliyetçilikleri*", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt:4: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 104
- Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene- Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007

“9- Din birliğinin de bir millet teŖkilinde müessir olduğunu söyleyenler vardır fakat biz, bizim gözümüz önündeki Türk Milleti tablosunda bunun aksini görmekteyiz.

Türk’ler Arap’ların dinini kabul etmeden evvel de büyük bir millet idi. Arap dinini kabul ettikten sonra, bu din, ne Arapların, ne aynı dinde bulunan Acemlerin ve ne de Mısırlıların vesairenin Türk’lerle birleşip bir millet teşkil etmelerine hiçbir şekilde tesir etmedi. Bilakis, Türk milletinin millî rabitalarını gevşetti, millî hislerini, millî heyecanını uyuşturdu. Bu pek tabii idi. Çünkü Muhammed’in kurduğu dinin gayesi, bütün milliyetlerin fevkinde şamil bir Arap milliyeti siyasetine müncer oluyordu. Bu arap fikri ümmet kelimesi ile ifade olundu. Muhammed’in dinini kabul edenler, kendilerini unutmağa hayatlarını Allah kelimesinin her yerde yükseltilmesine hasır etmeğe mecburdular. Bununla beraber, Allah’a kendi lisanında değil Allah’ın Arap kavmine gönderdiği Arapça kitapla ibadet ve münacatta bulunacaktı. Arapça öğrenmedikçe Allah’a ne dediğini bilmeyecekti. Bu vaziyet karşısında Türk Milleti birçok asırlar ne yaptığını ne yapacağını bilmeksizin adeta bir kelimesinin...”¹⁶³

Ekte¹⁶⁴ yer alan parçalarda Atatürk ulusçuluğunun etnik bir ırka dayandırılmadığını gösterir konuşmalarının yanı sıra, yukarıda yer verilen ifadelerde de Atatürk ulusçuluğunun dine dayandırılmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Yani Kemalist ulusçuluğun vasıflarından bir tanesi de laikliktir.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ortaya konan Batı uygarlığının bölünmez bir bütün olarak üstünlüğu ile köktenci ve bütünsel bir kültürel dönüşümün gerekliliği fikrinin devlet siyasetine dönüşüp kurumsallaşması Cumhuriyet

¹⁶³ Afet İnan, a.g.e., s. 364,365, Mustafa Kemal Atatürk’ün el yazısı ile ulusçuluk fikirlerine de yer verilmiştir. Nitekim “*Bu pek tabii idi. Çünkü Muhammed’in kurduğu dinin gayesi, bütün milliyetlerin fevkinde şamil bir Arap milliyeti siyasetine müncer oluyordu. Bu arap fikri ümmet kelimesi ile ifade olundu...*” ifadelerinde ümmet tabirinin islam milletleri için kullanıldığı iddialarını görmek mümkün. *Ulusçuluk mu, Milliyetçilik mi?* Başlıklı bölümde de “millet”le anlamsal paralellik içinde bulunan ümmet arasındaki bağı kesme isteğine ve islam milletleri anlamında kullanan millet tabirinin yerine modern ve çağdaş ulus/millet kavramının konulmak istendiği vurgu yapılmıştır.

¹⁶⁴ Mustafa Kemal Atatürk’ün el yazısı örnekleri ektedir.

döneminde Kemalist ulusçuluk ile gerçekleşmiştir¹⁶⁵. Cumhuriyet öncesi fikri ortamda gelişip olgunlaşan *Batılılaşma* yolu ile kurtuluş önerisi kurucu seçkinler tarafından Cumhuriyet döneminde *ulus-devlet* çerçevesinde hayata geçirilmiş; Kemalist Türk ulusçuluğu *Batılılaşma* projesinin taşıyıcısı olmuştur. Nitekim 1926 yılında kabul edilen yeni Medeni Kanunun genel gerekçelerini kaleme alan dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat'ın Esbab-ı Mucibe Lâyihası'nda kullandığı ifadeler oldukça önemlidir;

“..... Bundan başka, uygar bir ulusun gelişmiş, ileri bir kanunun Türkiye Cumhuriyetinde uygulama ortamı bulamayacağı düşüncesi sakat görülmüştür. Bu tez, Türk ulusunun uygarlık yeteneğine sahip bulunmadığını belirten bir mantık dizisine varılmasıyla sonuçlanabilir. Halbuki olayların gerçeği, durum ve tarih bu iddianın tamamen tersidir. Türk yenileşme tarihi tanık tutularak denilebilir ki: Türk ulusu yüzyılımızın gereklerine uygun olarak vücuda getirilen kabul edilebilir ve sağlam ve akıl ve zekâ ile yoğrulmuş yeniliklerden hiçbirine karşı çıkmamıştır. Bütün bu yenileşme tarihimiz sürecinde kamunun yararı düşüncesiyle vücuda getirilen yeniliklerle yalnız çıkarları bozulmuş olan gruplar mücadele etmek durumunda kalmışlar ve halkı din adına, yanlış ve geçersiz inançlar adına kandırıp düzensizliğe sürüklemişlerdir. Unutmamak gerekir ki Türk ulusunun kararı çağdaş uygarlığı kayıtsız ve koşulsuz bütün ilkeleri ile kabul etmektir. Bunun en açık ve canlı kanıtı devrimimizin kendisidir. Çağdaş uygarlığın Türk toplumu ile bağdaşmayan noktaları görülüyorsa bu Türk ulusunun beceri ve yeteneğindeki eksiklikten değil, onu gereksiz bir biçimde sarıp sarmalamış ortaçağ örgütü ve dinsel bazı düzenlemeler ve kurumlardandır.

... Çağdaş uygarlığı almak ve benimsemek kararıyla yürüyen Türk ulusu, çağdaş uygarlığı kendisine değil, kendisi çağdaş uygarlığın gereklerine her

¹⁶⁵ Ayhan Akman, “Etnik Sivil Kurumsal İkilemin Ötesinde: Modernist Milliyetçilik Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, Bora, Tanıl (ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, 81-90, s. 86

neye mal olursa olsun ayak uydurmak zorundadır. Yaşamak kararında olan bir ulus için bu şarttır... ”¹⁶⁶

Mustafa Kemal Atatürk’ün de söylemlerinde inşa edilmek istenen Türk ulusu için belirlenen rotanın eskiyi tamamı ile reddedip Batılılaşma ekseninde çizildiği görülebilir:

“Baylar, ulusumuzun giymekte bulunduğu ve bilgisizliğin, aymazlığın, bağınazlığın, yenilik ve uygarlık düşmanlığının bir simgesi gibi görünen ‘fes’i atarak onun yerine, bütün uygar dünyanın kullandığı şapkayı giymesi ve böylece Türk ulusunun uygar toplumlardan anlayış yönünden de hiçbir ayrılığı olmadığını göstermesi gerekiyordu.”¹⁶⁷

Bu söylemden de anlaşılacağı üzere Kemalist ulusçuluk tercihini topyekûn modernleşmeden yana kullanmıştır. Ayrıca yukarıdaki söylemlerden batılı devletler nezdinde yükselme ve zedelenen onurun tamiri saikiyle hareket edildiği de göze çarpmaktadır. İzmir Kız Öğretmen Okulu’nda Selim Sırrı (Tarcan) Beyin öğrenci Mualla ile zeybek oyununu seyrettikten sonra kullandığı ifadeler de bu saiki ortaya koymaktadır:

“Hanımefendiler, beyler!

Selim Sırrı Bey zeybek raksını ihya ederken ona bir Şekl-i medenî vermiştir. Bu sanatkâr üstadın eseri hepimiz tarafından kabul edilerek millî ve içtimâî hayatımızda yer tutacak kadar tekemmül etmiş, bedîî bir şekil almıştır. Artık Avrupalılara: —Bizim de mükemmel bir raksımız var! diyebiliriz ve bu oyunu salonlarımızda, müsamerelerimizde oynayabiliriz. Zeybek dansı her içtimâî salonda kadınla beraber oynanabilir ve oynanmalıdır.

Vakit: 15. 10. 1925, s. 2”¹⁶⁸

¹⁶⁶ Ayhan Akman, *a.g.e.*, s. 86

¹⁶⁷ Ayhan Akman, *a.g.e.*, s. 86

¹⁶⁸ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, I-III, Ankara: Divan Yayıncılık, 2006, 5. Baskı, S. 361

Kemalist ulus inşa pratiğinin *modernist karakteri* ulusçu fikirlerin tabanından gelebilecek diğer akımlardan hep daha etkili olmuştur. Nitekim bu unsurun diğerlerine ağır geldiğini şu açıklamalarda görmek mümkün:

“Bugünkü Türk Milleti siyasal ve sosyal topluluğu içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat geçmişin despotluk devirleri ürünü olan bu yanlış adlandırmalar, birkaç düşman aleti, gerici beyinsizden başka hiçbir millet bireyi üzerinde üzüntü ve tasadan başka bir etki yapmamıştır. Çünkü bu millet bireyleri de bütün Türk toplulukları gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar.

Bugün içimizde bulunan Hristiyan, Musevi vatandaşlara kader ve talihlerini Türk milleyetine vicdani arzularıyla bağladıktan sonra, kendilerine yan gözle yabancı bakışı ile bakılmak, medeni Türk milletinin asil ahlakından beklenebilir mi?”¹⁶⁹

Ulusal kimliğin sekülerleşmesi modernite ile ortaya çıkmış olup reform hareketlerinin içeriği bu konuda ciddi fikir verebilir. Harf inkılabı, yeni medeni kanunun kabulü, halifeliğin kaldırılması, şapka kanunu gibi Türk ulusunu yeniden dizayn edecek araçların yanı sıra müzikte çok sesliliğin öne çıkarılması, kadınların kamusal alanda meslekleşmelerinin yolunun açılması, İslam’ın devletin resmi dini olmaktan çıkarılması, medreselerin kapatılıp laik bir eğitim yönteminin benimsenmesi, takvim ve ölçülerdeki değişim, soyadı kanunu, tatil günü olarak Pazar gününün kabulü, İtalyan ceza kanununun kabulü gibi değişiklikler seküler bir ulus inşa etmede önemli birer değişiklik olarak tarihe geçmiştir. O kadar ki bu değişiklikler günümüz Türkiye’inde tamamına yakın bir oranda geçerliliğini sürdürmektedir.

Kemalist ulusçulukta ulusal kimliğin sınırları belirlenirken Ziya Gökalp’in ortak kültür tanımına yaklaşılmış ancak ortak kültürün kaynağı olarak İslam

¹⁶⁹Ahmet Köklügiller, *Milliyetçilik: Nedir, ne değildir?*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008 s. 251

çıkarılmış, yerine İslam dışı geçmiş ikame edilmiştir.¹⁷⁰ Özetle seküler bir “şimdi” oluşturmak için “geçmiş” sekülerleştirilmiştir.¹⁷¹

2.2.3. ETNİK DOĞA¹⁷²NİN GÜÇLENDİRİLMESİ

Batı kökenli “etnisite” ve “etnik” kelimelerini tanımlamak Kemalist Ulusçuluğun etnik doğasını anlama adına yardımcı olacaktır. Etnisite ifadesi uzun yıllar tartışılan konulardan biri olmakla birlikte tek ve tam bir tanımı üzerine bilim adamları, antropologlar ve sosyologlar ortak bir görüşe varamamışlardır.

John Hutchinson ve Anthony Smith’e¹⁷³ göre “etnisite”, “etnik” kelimesine göre daha yeni bir tabir olmakla birlikte-1593 Oxford İngilizce Sözlükte ilk defa yer alarak-kökenleri orta çağdan beri kullanılan “etnik” tabiri ile bağlantılıdır. “Etnik” ise orijini Greklere kadar giden ve grup, kabile, topluluk veya bir ulusu ifade eden “ethnos” ile bağlantılıdır.¹⁷⁴

Hutchinson ve Smith’in “etnisite” ve “etnik (grup)” tanımına bakıldığında, bir etninin 6 ana özelliğinden bahsedilir¹⁷⁵;

1. Toplumun esasını, özünü tanımlayacak ve ifade edecek müşterek ve *uygun* bir isim,
2. Tarihte ve mekânda müştereklik fikrini içeren ve “etni”ye kurgusal bir yakınlık anlayışı/hissi veren *ortak bir atalık* miti,

¹⁷⁰ Şerif Mardin, *Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk, Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1983, s. 46

¹⁷¹ Ahmet Yıldız, 2007, *a.g.e.*, s. 119

¹⁷² Batı kökenli etnik kelimesi kavim, sosyal bir alt grup anlamlarında kullanılır. Kendi kültür ve gelenek göreneklere olan bir toplumsal sınıfı ifade eden “etnik” tabirinden türetilen “etnik doğa” ifadesi ise toplumsal yapı içerisinde belli bir sosyal sınıfın aidiyetini ve bileşenlerini vurgular. Bu çalışmada da “etnik doğa” tabiri Türk toplumunun etnik doğasını ifade etmek için kullanılmaktadır. Etnik doğanın güçlendirilmesine ise Türk ve Türk’e ait vurguların artırılması anlamında yer verilmiştir.

¹⁷³ John Hutchinson ve Anthony D. Smith, *Introduction. In Ethnicity*, edited by J. Hutchinson and A. D. Smith, ss. 1-14. Oxford University Press, Oxford and New York, 1996, S. 4-5

¹⁷⁴ Timothy Baumann, , *Defining Ethnicity, The Archaeology of American Ethnicity*, The SAA Archaeological Record, September 2004, Volume 4, Number 4, ss. 12-16, 2004, s. 12

¹⁷⁵ John Hutchinson ve Anthony D. Smith’, 1996, *A.g.e.*, s. 6-7

3. Geçmişi, kahramanları, önemli olayları ve kutlamaları da içeren *tarihsel anıların* paylaşımı,

4. Normalde din, dil, gelenek ve görenekleri de barındıran ancak spesifik olarak tanımlanması gereken *ortak kültüre* ait unsurlar/öğeler,

5. Fiziksel olarak mevcut olmasa da sembolik *anayurt* ile bir bağlantı,

6. Etnik nüfusun tamamında olmasa dahi en azından bir kısmında mevcut olan *dayanışma-beraberlik* ruhu.

Yukarıda yer verilen etnik doğayı oluşturan öğeler Türkiye Cumhuriyeti'nin erken döneminde yoğun bir şekilde işlenmiştir. Çünkü Cumhuriyet'in modernleşme/batılılaşma projesi, temelde bir ulus-devlet yaratmayı gaye edinmiş ve bir ülkenin huzurlu ve güçlü olmasının teminatı "teklik" ve "birlik"te bulmuştur. Bu nedenle Cumhuriyet'in kurucuları, kurdukları devletin bir daha parçalanma tehlikesini yaşamaması için farklı tüm etnisiteleri izale ederek "Türk" kimlikli "yeni bir ulus" yaratma politikası yürüttüler.

Ulus-devlet gayesi ile Kemalist Ulusçuluk, ulusal kimliğin sınırlarını çizirken ortak bir kültür tanımına yaklaşmış ancak çoğulculuğa müsaade etmemiştir. Kurucu seçkinlerin Fransız geleneğine uygun bir ulus meydana getirme çabaları ile başlayan Türk ulusçuluğu zamanla Alman ulusçuluğuna benzer etnik öğelere vurgu yapan yolda mesafe almıştır. Ulusal kimliğin Kemalist Cumhuriyetçi tanımı esas itibariyle Türklüğün seküler sınırlarını tayin etmiş, Kemalist dönemin son on yılı (1929-1938) ise Türklüğün etnik/soya dayalı sınırlarının belirginleştiği dönemler olmuştur. Mustafa Kemal'in aşağıda Kürtlük, Çerkezlik ve Lazlık fikirleri ile ilgili söyledikleri ilk dönemlerdeki bakış açısını göstermek açısından önemlidir. Bu bakış açısı Fransız ulusçuluğunda olduğu gibi bir ulusun ferdi olmak için *devletin yurttaşı olmak, kader birliğinde mutabık kalmak* kriterlerine sahip olmanın *Türk* sayılmada yeterli olduğunu göstermektedir.

"Bugünkü Türk Milleti siyasal ve sosyal topluluğu içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat geçmişin despotluk devirleri

ürünü olan bu yanlış adlandırmalar, birkaç düşman aleti, gerici beyinsizden başka hiçbir millet bireyi üzerinde üzüntü ve tasadan başka bir etki yapmamıştır. Çünkü bu millet bireyleri de bütün Türk toplulukları gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar.

*Bugün içimizde bulunan Hristiyan, Musevi vatandaşlara kader ve talihlerini Türk milliyetine vicdani arzularıyla bağladıktan sonra, kendilerine yan gözle yabancı bakışı ile bakılmak, medeni Türk milletinin asil ahlakından beklenebilir mi? ”*¹⁷⁶

İmparatorluk devletinin mirasına sahip olmanın getirdiği zorlukların yanı sıra yeni çağın etkili fikrinin siyasal bir sonucu olan ulus devletlerin varlığına karşı çıkan bazı isyanlar Alman nasyonalizmine kayıpta etkili olmuştur. Ayrıca 1920 ve 1930ların Avrupa’sında yükselen aşırı milliyetçi akımların iktidara gelmesi de dolaylı da olsa Türkiye’de etkisini göstermiştir.¹⁷⁷

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken kurucu seçkinlerin asıl gayesi *etnik* ve *saf* bir Türk ulusu oluşturmak değildi. Anadolu’nun hâlâ resmi olarak kabul edildiğinden daha kozmopolit bir yapısı olduğunun ve kendilerinin de çok-milletli, çok-kültürlü bir imparatorluğun mirasçıları olduğunun bilincinde olan kurucu önderler, yeni kurulan devlete “Türk Cumhuriyeti” değil de “Türkiye Cumhuriyeti” ismini koydular.¹⁷⁸ Amaçları da “Türk” kimliğini “Osmanlı” kimliğinin yerine koymaktı, ancak “Osmanlılık”, alt kültürlerin içinde barınmasına müsaade eden bir üst kimlik iken, “Türk” kimliği aksine daha etnik bir anlam ihtiva ediyordu. Bu minvalde, Osmanlı’dan Türk ulusuna geçişte karşılaşılan en büyük problemlerden biri farklı ulusların varlığını merkezi bir ulus devlette muhafaza etmek olmuş, bu sorun da seküler bir merkezi ulus devlet pratiği ile aşılmaya çalışılmıştır. Nitekim seküler ulus devlet mantığının problematiği kurucu seçkinleri, üzerinde düşünmeye zorlamıştır; Avrupa aydınlanma değerlerinin, geleneksel ve dini değerlere önem veren bir topluma uyarlanması nasıl olacaktı? Bu durumda toplumu resmi ideolojiye adapte

¹⁷⁶Ahmet Köklügiller, *Milliyetçilik: Nedir, ne değildir?*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008 s. 251

¹⁷⁷Murat Alakel, *a.g.e.*, s. 20

¹⁷⁸Doğu Ergil, *Identity Crises and Political Instability in Turkey*, Journal of International Affairs, 54 (1),:43-62, 2000, s. 52

etmek ancak birtakım yasal düzenlemeler ve uygulamalar ile mümkün olmuştur. Seküler bir anlayış ile dizayn edilen merkezi bir ulus devletin modern fertlerini homojenize etmek beraberinde etnik doğanın güçlendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

2.2.3.1. İç İsyanlar

Türk ulusçuluğunun etnik doğasına katkıda bulunan gelişmelerin başında iç isyanlara devlet mekanizmaları ile verilen tepkinin sonuçları gelmektedir. Şeyh Sait isyanı (1925), Menemen Hadisesi (1930), Ağrı isyanı (1930) ve sonrasında Dersim isyanı (1937) resmi “Türk” kimliğinin oluşumuna etnik katkılarda bulunmuştur.¹⁷⁹ Robert Olson da Seyh Sait, Ağrı ve Dersim Kürt isyanlarının Türk kimliği üzerindeki etkilerini ele aldığı çalışmasında “1925, 1930 ve 1937-38’deki Kürt milliyetçi isyanlarının bastırılması, Türk hükümetinin tek parti otokrasisi altında daha keskin milliyetçi bir söylem ortaya koymasını mümkün kıldı” ifadeleri ile etnik katkıya vurgu yapmıştır¹⁸⁰.

1925 Şeyh Sait isyanı sonrasında -dönemin en uzun süreli Başbakanlık yapan ismi- İsmet İnönü’nün Türk Ocakları İkinci Kurultay’ında yaptığı konuşma Türklük fikrinin yalnız siyasi bir idealin değil aynı zamanda etnik bir inşanın da adı olduğunu, Kürtlerin gayri Türk etnik referans olarak gösterildiğini ortaya koymaktadır:

“Biz açıkça milliyetçiyiz... ve milliyetçilik bizim yegâne birlik unsurumuzdur. Türk ekseriyetinde diğer unsurların (etnik toplulukların) hiçbir nüfuzu yoktur. Vazifemiz Türk vatani içinde Türk olmayanları behemehâl Türk yapmaktır. Türklere ve Türklüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Ülkeye hizmet edeceklerde her şeyin üstünde aradığımız Türk olmalarıdır.”¹⁸¹

¹⁷⁹ Soner Çağaptay, *Kemalism par Excellence in The 1930s: The Rise of Turkish Nationalism. Islam, Secularism, Nationalism in Modern Turkey, Who is Turk?*, London:Routledge, 2006, s. 41-42

¹⁸⁰ Robert Olson, “*The Kurdish Rebellions of Sheikh Said (1925), Mt. Ararat (1930), and Dersim (1937-8): Their Impact on the Development of the Turkish Air Force and on Kurdish and Turkish Nationalism*”, *Die Welt des Islams New Series*, Vol. 40, Issue 1 (Mar., 2000), pp. 67-94, s. 69

¹⁸¹ Akt. Ahmet Yıldız, *a.g.e.*, s. 155-156

Robert Olson da aynı ifadeleri tezini desteklemek için kullanmıştır Bkz Robert Olson *a.g.m.* s. 93

Olson, tezini desteklemek için İsmet İnönü'nün yukarıdaki ifadelerine ek olarak 1930 Ağrı isyanının bastırılmasından sonra İçişleri Mahmut Esat Bozkurt'un şu açıklamalarına yer vermektedir:

“Bu ülkede sadece Türk milleti millî haklarını talep etme ayrıcalığına sahiptir. Diğer etnik grupların bu tür taleplerinin tanınması imkânsızdır. Gerçeği gizlemeye ihtiyaç yok. Türkler bu ülkenin tek sahipleri ve tek ileri gelenleridir. Türk kökeninden gelmeyenlerin tek bir hakkı vardır. Soylu Türk milletine sorgusuz sualsiz hizmet etmek ve köle olmak.”¹⁸²

Bu açıklamaları destekleyen ve kapsayıcı bir açıklama da 1938'de Dersim isyanının bastırılmasından sonra Mustafa Kemal Atatürk tarafından yapılmıştır. Konuşmasında “Milletimizin hak ettiği en ileri medeniyet ve mutluluk seviyesine erişmenin önüne geçebilecek, herhangi bir engel yaratabilecek hiçbir ihtimale izin vermediğimizi ve vermeyeceğimizi ilan etmekten mutluluk duyduğumu” ifade etmiştir.¹⁸³

2.2.3.2. Türk Tarih Tezi

Otuzlarda yükselen Türk ulusçuluğunun önemli bir ögesi de Türk Tarih Tezi tartışmalarıdır. Yirmilere nispeten 1931 yılında tek partili dönemin Kemalist Türkiye'sinin daha otoriter ve ulusçu olduğu Kürt isyanlarının bastırılmasında ve sonrasındaki söylemlerde görülebilir. Cumhuriyet Halk Fırkasının Üçüncü Genel kurultayını topladığı 1931 senesinde ortaya çıkan Türk Tarih Tezi Türk ulusçuluğunun yükselişini gösteren kilit bir hadisedir.

1930 yılında henüz Türk Ocakları açık iken Mustafa Kemal Atatürk tarafından görevlendirilen, hemen bütün üyeleri eski Türk Ocakları mensuplarından oluşan Türk Tarihi Tetkik Heyeti¹⁸⁴ tarih ders kitaplarını ve 1932 ve 1937 Tarih Kongrelerini hazırladı. Osmanlı öncesi döneme yaslanmak suretiyle güçlü bir ulusal bilinç oluşturmak ve bu bilincin omurgasını arkeoloji, antropoloji gibi “tabiat

¹⁸² Akt. Robert Olson, *a.g.m.* s. 93

¹⁸³ Akt. Robert Olson, *a.g.m.* s. 94

¹⁸⁴ Daha sonra sırası ile 1931'de **Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti**, 1935'de **Türk Tarihi Araştırma Kurumu**, 1940'ta **Türk Tarih Kurumu** adını alan heyetin kuruluşu Âfet İnan tarafından 40 imzalı bir önergeyle Türk Ocakları'nın VI. Kurultayı'nın son oturumunda kabul edilmiştir. Bkz. T.C. Sayıştay Başkanlığı **Türk Tarih Kurumu 2012 Yılı Denetim Raporu**, Eylül 2013, s. 1

kanunları” olarak takdim etmek, Birinci Tarih Kongresi’nde (2-11 Temmuz 1932) tarih öğretiminde gözetilmesi gereken iki amaç olarak belirlenmiştir.¹⁸⁵ Türk Tarih Tezi, etnik unsurları barındırmasının yanı sıra siyasi iktidara stepne vazifesi görmüştür. Bu sebeple tarihe ve tarihselliğe yönelik her türlü eleştiriden muaf tutulan Birinci Tarih Kongresinde Türk Tarih Tezine yöneltilecek eleştiriler de yapıcı, savunmacı ve hatta özür dileyici bir üslup taşımak zorundaydı.¹⁸⁶

Birinci Türk Tarih Kongresinde özellikle antropolog Edward Pittard’ın incelemeleri, etniklikle tanımlanan Türk ulusal kimliğinin kurtarıcısı olarak değerlendirilmiş, kongrede yer alan tüm tebliğ ve konferanslar Türk ırkının farklılığı ve üstünlüğü ile yeni medeniyetler kurmadaki yüksek kabiliyetini vurgulamıştır.¹⁸⁷ Üstelik E. Pittard 1935’te Atatürk’ün manevi kızı Afet İnan ile temasa geçmiş, Afet İnan doktora tezini İsviçre’de Pittard’ın yanında tamamlamıştır. Kısa süre içinde Türklerin gözdesi olan Pittard 1937’de toplanan İkinci Türk Tarih Kongresine onursal başkan olarak da katılmıştır.¹⁸⁸

Çoğunluğu öğretmenlerden oluşan Birinci Türk Tarih Kongresi’nden farklı olarak uluslararası bir nitelikte olan ve katılımcıların çoğunun üniversitelerdeki öğretim görevlileri olduğu 20-25 Eylül 1937 düzenlenen İkinci Türk Tarih Kongresi’nde Türk tarih Tezi yeniden tartışılmıştır. İki kongre arasındaki süreç Türk Tarih Tezinin doğruluğuna resmi bir inanç oluşmasını sağladığından ikinci kongreden çıkan sonuç da Türk Tarih Tezi’nin doğruluğunun ilan edilmesi şeklinde olmuştur.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Büşra Eranlı Behar, *İktidar ve Tarih: Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul: Afa Yayınları, 2000, s. 12

¹⁸⁶ Eranlı Behar, 2000, *a.g.e.* s. 122

¹⁸⁷ Ahmet Yıldız, *a.g.e.*, 2007, s. 186

¹⁸⁸ Orhan Türkoğlan, *Türk Toplumunda Aydın Sınıfının Anatomisi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2003 s. 75

¹⁸⁹ Şefik Taylan Akman, *Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri*, Hacettepe Hukuk Fak. Derg., 1(1) 2011, ss. 80–109 s. 85-86

2.2.3.3. Güneş Dil Teorisi

Türk Tarih Tezi konusundaki çalışmaların bir türevi de Güneş Dil Teorisi olmuştur.¹⁹⁰ Türk Tarih Tezi'nin oluşturulma ve geliştirilme sürecini, Erken Cumhuriyet Dönemi kültür devrimlerinin tamamlayıcısı mahiyetindeki Türk dili ve onun kökenlerine ilişkin olarak başlatılan araştırmalar takip etmiştir. Tarih çalışmalarında olduğu gibi yine doğrudan devletin desteğiyle gerçekleştirilen, bu nedenle resmî bir niteliğe haiz olan dil araştırmalarına başlanmış ve araştırmalar Türk dilinin üstünleştirilmesine dayanan ve onun özellikle Arapça ile Farsça'nın etkisi altında pasif ve etkisiz kalmasını engellemeye dönük ulusçu bir veçhede şekillenmiştir.¹⁹¹

Türk dilinin kökenine ve gelişimine ilişkin bir dizi görüşün ortaya çıkmasını sağlamak maksadı ile yapılan "Güneş Dil Teorisi" çalışmaları Türkçenin diğer tüm diller karşısında üstün bir niteliğe ve bir kök dil vasfına sahip olduğu iddiasına dayanıyordu.¹⁹²

Güneş Dil Teorisinin oluşum sürecini dilin sekülerleştirilmesine yönelik çabalardan da ayrı düşünmemek gerekir. Nitekim Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin ikamesi, Arapça ve Farsça kelimeler yerine öz Türkçe kelimelerin bulunması ibadet dilinin Türkçeleştirilmeye çalışılması gibi dile yönelik reformlar ile Türkçe'ye yeniden "hak ettiği düşünülen" yerin verilmesi amacı güdülmüştür.¹⁹³ Bu reformların kalıcı olabilmesini sağlamak gayesiyle kurulan "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" de dönemin egemen "zihniyetinin kültürel alandaki hegemonyasının bir cisimleşmesi"¹⁹⁴ olarak, diğer bir önemli kurumsallaşma çabasını temsil eder.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Çiğdem Atakuman, "*Cradle or Crucible: Anatolia and Archaeology in the Early Years of the Turkish Republic: 1923-1938*", *Journal of Social Archaeology* 8:2, pp. 214-235. 2008, s. 229

¹⁹¹ Afet İnan'ın aktarımına göre Mustafa Kemal tarih çalışmalarının yanında, Türk dilinin de bilimsel bir inceleme konusu olmasını istemiştir. Nitekim tarihte uygarlığı incelenen Türk kavimlerinin dilinin ihmal edilmesi kabul olunamazdı. Bu doğrultuda ilk çalışmalar da I. Türk Tarih Kongresi'nin düzenlenmesinin hemen ardından başlamıştır.

Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 293 – 294

¹⁹² Şefik Taylan Akman, *a.g.e.* s. 90

¹⁹³ Ahmet Yıldız, *a.g.e.* s. 191

¹⁹⁴ Şefik Taylan Akman, *a.g.e.* s. 91

¹⁹⁵ Mustafa Kemal'in 12 Temmuz 1932 tarihinde dil işlerinin düşünülmesi zamanının artık geldiğini belirterek "Türk dilini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim etmek" maksadıyla Ankara'da

Ragıp Hulusi Türk Dili Tetkik Heyeti'nin amacını aşağıdaki sözlerle ifade eder:

“Bugünkü cihan medeniyetini temsil eden garp âleminin daha bundan dört asır evel dinlik ve dünyalık bütün kültür dilini millî dilden geliştirmek suretiyle kazandığı medenî erginliğe Türk milletini de biran evel erişirmek; onların aşmış ve geçmiş oldukları türlü inkılâp dağlarını, derelerini en kestirme yoldan aşmak ve geçmek; böylece onlara bir an evel yetişip katışarak onlarla medeniyetin engin sahalarında boy ölçmek ve bunun içinde “Türk dilini” müstait olduğu en yüksek kemal derecesine vardırmaktır. Bu yüce maksat yolunda uğraşanlar Türk milletini en yüce bir medeniyet derecesine erişirmek için nasıl ta Kablettarihin¹⁹⁶ karanlıkları içine gömülmüş damarlarından dirilik suyu gibi gelen kültür akıntılarının kuvvetine inanıyorsa, Türk dilinin de, köklerini bu akıntıların derinliklerde kaybolmuş sızıntılarıyla sulıyan gürbüz bir ağaç gibi, geleceğin geniş ufuklarına gölge salacak bir canlılıkta olduğuna inanmaktadırlar.”¹⁹⁷

Türk Tarih Tezi aracılığıyla nasıl ki “Türk”e modern dünyanın, Batı medeniyetinin kurucu öznesi işlevi verilmişse, Güneş Dil Teorisi vasıtası ile de Türkçe’ye tüm dillerin kendinden türediği bir kök dil payesi verilmesi amaçlanmıştır; zira 1936 yılındaki Üçüncü Dil Kongresi’yle bu teori resmîleştirilmiştir.¹⁹⁸ Tarih ile dil konularının her ikisinin de içlerinin yeniden doldurulması, kendilerine yeni bir mahiyet verilmesi Türk Dil Teorisi ile Türk Tarih Tezi’nin aynı amacı paylaştığına dair bir kanıt oluşturmuştur. Zira her ikisi de Erken Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilmek istenen ulusal modernleşme projesinin kültürel ve toplumsal boyutlarının zorunlu bir tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Ortak olarak güdülen amacın ise ulusal özgüven ve saygıyı tekrar kazanmak olduğunu iddia etmek mümkündür.

“Türk Dili Tetkik Cemiyeti”ni kurdurduğuna yönelik bkz. *Atatürk ve Türk Dili*, Türk Dil Kurumu, Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi, 1963, s. 74

¹⁹⁶ Tarih öncesi, tarihten önce

¹⁹⁷ Ragıp Hulusi Özdem Ek Yazar Recep TOPARLI, *Dil Bilimi Yazıları*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000. S. 97

¹⁹⁸ Ahmet Yıldız, *Kemalist Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm*, edit. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İstanbul: İletişim Yayınları 2009, s. 210-235, s. 229

Nitekim Parla, ulusal özgüven boşluğunda Kemalist ulusçuluğun savunmacı bir karakter kazandığını ifade ederken Atatürk'ün “damarlarda akan asil kan”, ne mutlu Türküm diyene”, “zeki ve çalışkan” millet, ve “Türk, öğün, çalış, güven” sözlerinin saf şovenizmden ziyade kolektif özgüveni tazeleme amacı güttüğünü söyler.¹⁹⁹ Bu dönemde önceleri “kaba”, “cahil”, “barbar” gibi anlamlara gelen Türk imajını düzeltme çabalarının somut bir örneği olan ifadelerindeki gayesini Mustafa Kemal aşağıda özetler:

*“Ben, asil bir milletin efradıyım. Benim hayatta yegâne fahrim, servetim Türklükten başka bir şey değildir. Benim yaradılışımda fevkalâde olan bir şey varsa, Türk olarak dünyaya gelmemdir.”*²⁰⁰

2.2.3.4. İskân Kanunu ve Soyadı Nizamnamesi

Tarih ve dil konusundaki kurucu seçkinlerin yoğun çalışmalarının yanı sıra 27 Mayıs 1934 tarihli İskân Kanunu Muvakkat Encümen Raporu'nda yer alan aşağıdaki ifadelerde kanunun gerekçesinde vatandaşlık haklarından yararlanan fakat Türk hissiyatına sahip gibi görünmeyenlerin durumunun devlet tarafından uygun görülmeceği anlaşılmaktadır:

“Öteden beri Türk kültürüne uzak kalmış olanların ülkede yerleşerek onlara Türk kültürünü benimsetmek için Devletin yapacağı işler bu kanunda açıkça gösterilmiştir. Türk bayrağına gönül bağlamamış iken Türk yurttaşlığını, kanunun onlara verdiği her türlü hakları kullanmakta onları, Türkiye Cumhuriyeti uygun göremezdi. Bunun içindir ki, bu gibileri Türk kültüründe eritmek ve onları Türk oldukları için daha sağlam yurda bağlamak yollarını bu kanun göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti devletinde, Türküm diyen herkesin bu Türküğü devlet için belli ve açık olmalıdır. Burada Devlet, hiçbir Türkün Türklüğünden bir soluk işkillenmek istemez. Yalnız devletin kanunlarından her türlü koruyuculuğu ve yararlığı görerek her Türk gibi yurdun bütün iyiliklerini kazançlarını, verimlerini bol bol almakla beraber Türk duygusunu taşımaz gibi durmak işini bu kanun kökünden kesip

¹⁹⁹ Taha Parla, 2008, a.g.e. s. 49

²⁰⁰ Atatürk'ün Milliyetçilik Ve Devletçilik Anlayışı, Türk Kadınları Kültür Derneğince Düzenlenen Seminer Tebliğleri, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982, s. 77

atmıştır... Bunları Türk Büyük benliğinde yerleştirip eriterek bir kardeş ve yurttaş varlığı yaratmak istemiştir... Burada en sarsılmaz temel kökünü yaşamak bilgisinden alarak kurulmuş olan yurt bilgisidir ve kanun yalnız bunun üzerine kurulmak istenilmiştir...²⁰¹

Bu kanunla büyük Türk millî benliğinin eritme potasında bir *kardeşlik ve vatandaşlık birliğinin* oluşturulması amaçlanmıştır. Nitekim tarih, dil ve iskân çalışmaları ile Türk ulus bilinci oluşturulması yönünde kurucu seçkinler tarafından hummalı bir çalışma olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kemalist ulus inşa pratiğinin aşamaları olarak da görülebilecek bu hamleler ile köken, dil, kültür ve ülkü birliği sağlanarak Türk olma mutluluğuna erişmenin *objektif* şartları oluşturulmak istenmiştir. Yapılan çalışmaların hemen hepsi de etnik doğaya vurgu yapmış “*Türk kimdir*” sorusuna millî mücadele döneminde veya cumhuriyetin ilk yıllarında verilene nispeten daha etnik bir cevap bulmuştur.

Türk ulusuna ait olma duygusunu pekiştiren bir diğer etken de “soyadı” düzenlemesi olmuştur. 1934 yılında çıkarılan soyadı kanunu batılılaşma yönünde bir medenilik işareti olarak görülmesini yanı sıra kabulü aşamasında mecliste yapılan görüşmelerde kanun Türklüğün göstergesi olarak kabul edilmiştir. Nitekim Soyadı Nizamnamesi, Türklüğün dışındaki ırklara gönderme yapan isimlerin kullanımını yasaklamıştır²⁰². 1934 tarihli Soyadı Nizamnamesinin 5 ve 7. Maddeleri Arnavutoğlu, Kürtoğlu, gibi başka bir milliyete delalet eden, Çerkes Hasanoğlu, Boşnak İbrahimioğlu gibi başka bir milliyetle ilgili soyadlarının kullanımına yasak getirmiştir.²⁰³ Aynı şekilde yan, of, ef, viç, iç, is, dis, pulos, aki, zade, mahdumu, veled ve bin gibi takıların kullanımını da yasaklanmıştır.

²⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:IV, İçtima: III, C. XXIII, (İskân Kanunu Muvakkat Encümen Mazbatası), s.8.

²⁰² *Soyadı Nizamnamesi*, Resmi Gazete, No:2805, 20 Aralık 1934

²⁰³ Soyadı Nizamnamesi, madde 5-7 ve 8. Soyadı Kanunu öncesi ve sonrasındaki gelişmeler için bkz. Mahmut Goloğlu, *Tek Partili Cumhuriyet Dönemi (1931-1938)*, Ankara: Kalite Matbaası, 1974, s. 130,132

2.2.3.5. Kemalist Ulusçuluğa Etnisist²⁰⁴ Katkılar

Tek bir ulus politikasını benimseyen Kemalist Ulusçuluk en açık ifadelerinden birini 1930'ların hükümet başkanı İsmet İnönü'nün sözlerinde bulmuştur: "Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve ırksal haklar talep etme hakkına sahipti(r). Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktu(r)."²⁰⁵ Dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt da 1930 yılındaki Ağrı ayaklanması sırasında Ödemiş'te seçmenlere yaptığı konuşmada, ülkenin tek ve gerçek efendisinin kim olduğunu tereddüde mahal bırakmayacak şekilde açıklıyordu:

*"Biz Türkiye denen dünyanın en hür ülkesinde yaşıyoruz. Mebusunuz inançlarından samimiyetle bahsetmek için buradan daha müsait bir ortam bulamazdı. Onun için hislerimi saklamayacağım. Türk bu ülkenin yegâne efendisi, yegâne sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette tek hakları vardır; hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı. Dost ve düşman, hatta dağlar bu hakikati böyle bilsinler."*²⁰⁶

Oldukça önemli bir dönemde²⁰⁷ (1924-1930) Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanı olarak görev yapan Mahmut Esat Bozkurt'un "Atatürk İhtilali" adlı eseri, Bozkurt'u Kemalist ulusçu pratiğin teorik altyapısına katkıda bulunanların önde gelen isimlerinden biri yapar. "Atatürk İhtilali"²⁰⁸ Bozkurt'a göre son "Türk İhtilali" olmakla beraber bağımsızlık savaşlarını içerisinde bulundurur ve böylece esasen

²⁰⁴ Etnisist: Etnik ile ilgili olan.

²⁰⁵ Milliyet, 31.08.1930 akt. Vahap Coşkun, *Anayasal Vatandaşlık*, Köprü, 2009, Sayı 105

²⁰⁶ Cumhuriyet, 19.09.1930 akt. Vahap Coşkun, 2009; *Anayasal Vatandaşlık*, Köprü, Sayı 105

²⁰⁷ Türk Medeni Kanunu (17 Şubat 1926), Türk Ceza Kanunu (1 Mart 1926), Kabotaj Kanunu (19 Nisan 1926), Borçlar Kanunu (22 Nisan 1926), Ticaret Kanunu (29 Mayıs 1926), Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu (18 Haziran 1926) gibi Türkiye Cumhuriyeti hukuk sisteminin temel yasaları, Mahmut Esat Bozkurt'un Adliye Vekilliği döneminde hazırlandı ve yürürlüğe girdi.

²⁰⁸ Bozkurt, eseri Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ile kaleme aldığını "Büyük şefim, ihtilâlin hukuk tarihini Türk gençliğine anlatmamı uygun görmüşler." İfadeleri ile kitabın önsözünde anlatır. Bkz. Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali 1-2-3* Düzenleyen Nurer uğurlu, İstanbul: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 2000, S. 19

Ayrıca "inkılap" yerine "ihtilal" sözcüğünün neden seçildiğini de;

"... II. Abdülhamit, ihtilâlden çok korktuğu için, rahmetli Ahmet Mithat Efendiye kendisini savunmak amacıyla yazdırdığı kitabın adına 'Üssü İnkılâp' dedirtmişti. II. Abdülhamit gibi bir müstebidin terimi, yeni kurumlarımızı ifade edebilir mi? Bu terimde, bu bakımdan da psikolojik bir sıkıntı var.

İnsanın ruhunu sıkıyor!

İşte bütün bu sebeplerden dolayı, ihtilâli inkılâba tercih ediyorum.

Rahmetli Atatürk, ihtilâl terimini severdi." İfadeleri ile anlatır. Bozkurt, *a.g.e.*, 2000, Ek 1 s. 124-5

anlamını bitirmiş olan hilâfet ve onun gereği olan bütün kurumlar; -ekonomik, sosyal, siyasal- bir ihtilâl vuruşuyla, yerlerini yenilerine bırakmışlardır.²⁰⁹

İnkılap veya Bozkurt'un deyimini ile "ihtilâl" nosyonunun toplumda yer bulması ve kabul görmesi adına çalışma yapan şahıslar içerisinde dönemin devlet adamlarının yeri azımsanamaz. Bu çalışmaların toplumda kabul gören "Türk" milleti duygusunun oluşmasındaki katkıları da, hakeza dikkate almaya değerdir.

Atatürk İhtilalinin ya da "millî inkılab"ın doğal seyrinin öğrenilerek "sistem üzerinde bir hüküm çıkarılması", "yaptıktan sonra anlamak ve söylemek" ve "büyük Türk kurtuluş ve yükseliş hareketinin mana ve mahiyetini bugünkü ve yarınki nesillerin ruhlarına tamamiyle yerleştirmek" için İstanbul Üniversitesi bünyesinde Maarif Vekili Hikmet (Bayur) Bey'in Şubat 1934 sonundaki takririyle, İnkılap Enstitüsü kuruldu²¹⁰. Enstitünün kuruluşuna öncülük edenlerin başında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey bulunmaktaydı.

Cumhuriyet Halk Fırkası genel sekreteri Recep Peker'in inkılaplar hakkında anlatımları ve dersleri Ankara Halkevi yayın organı *Ülkü* dergisinde *İnkılap Dersleri* adıyla yayımlanmıştır. İnkılabın askeri ve dâhili kısmını anlatan²¹¹ Recep Peker'in ideolojik formülasyonları CHF'nin parti programı olmuştur. Öyle ki Peker'in açıklamaları ile CHF'nin programlarında ifadesini bulan ideolojinin lafzı arasında da bir fark bulunmamaktadır.²¹²

CHF'ye üye olma şartları da ulusçuluğun resmi söylemi hakkında aydınlatıcıdır. Partinin 1923 nizamnamesinde, aslen Türk olan ya da Türk kültürünü kabul etmiş her ferdin partiye üye olabileceği belirtilip²¹³, CHF'nin 1927 tarihli nizamnamesinin sekizinci maddesi, Türk kültürünü benimsemeyi ve partiye üyelik

²⁰⁹ Bozkurt, *a.g.e.*, 2000, s. 17

²¹⁰ Ahmet Asım, *Türk İnkılabının Mana ve Mahiyeti*, Vakıf, 22 Mart 1934, akt. Ahmet Yıldız, *Kemalist Milliyetçilik, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm*, edit. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları 2009, s. 197

²¹¹ Ahmet Yıldız, *Recep Peker, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt:2: Kemalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 58

²¹² Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları - Cilt 1: Atatürk'ün Nutuk'u*, İstanbul İletişim Yayınları, 1991, s. 150

²¹³ Cumhuriyet Halk Fırkası 1923 Nizamnamesi, akt. Taha Parla, 1992, *Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku, Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları* Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi s. 25

şartları arasında sayarken²¹⁴ CHF'nin 1931 tarihli nizamnamesinin yedinci maddesinde, partiye üye olabilme şartları arasında Türk kültürünü benimsemenin yanında Türkçe konuşabilmek de yer almıştır.²¹⁵

CHF Genel Sekreteri Recep Peker 1931 Cumhuriyet Halk Programı izahında:

"Bugünkü Türk milleti siyasi ve içtimai camiası içinde kendilerine kürtlük, çerkeslik ve hatta lazlık ve pomaklık gibi fikirler telkin edilmiş [aşılanmış] olan vatandaşlarımızı kendimizden sayarız. Mazinin karanlık istibdat devirlerinden kalma bir mirasolan ve uzun tarihi tegallübatın [çekişmelerin] mahsulü bulunan bu yanlış telakkileri [anlayışları] hulusla [iyilik] ve samimiyetle düzeltmek vazifedir. Bu günkü ilmi hakikatler beş on bin, bir kaç yüzbin ve hatta mesela bir milyonluk kütlelerde müstakil bir milliyet tasavvur etmeye imkân bırakmaz"²¹⁶

Peker burada, Ortaçağdan itibaren kendilerine Kürtlük, Çerkezlik hatta Lazlık fikirleri telkin edilmiş birtakım insanlar olduğunu ifade edip ve bunların aslında "etnik olarak Türk" oldukları söylenmektedir. Peker'in yaklaşımı, nüfusun Türkleşmesiyle birlikte paralel giden bir etnik milliyetçiliğin Kemalistler tarafından benimsendiğini gösteren bir referanstır. Ayrıca Peker, Hıristiyan ve Yahudi azınlık mensuplarının dil ve ülkü birliğini benimsemeleri halinde Türk olarak kabul edilebileceklerini de belirtmektedir.²¹⁷ Etnik vurguları ile Kemalist ulusçuluğun fikir önderlerinden Recep Peker İnkılap Dersleri'nde yer alan dikkat çekici diğer bir ifadede de şöyle diyordu;

"Bereket versin ki, en büyük imha vasıtaları ve en ezici hadiselerle bile bozulması mümkün olmayan tek bir şey, Türk kanı, bütün bu gürültüler içinde temiz kalmıştı. Batı Türkleri bu çöküntü içinde kanının arılığını korudu ve sakladı. Dünyaya batırlık örneği gösteren Osmanlı ordusunun yüksekliği,

²¹⁴ C.H.F Nizamnamesi, Ankara: T.B.M.M. Matbaası, 1927, akt. Mete Tunçay, 2005 *a.g.e.*, s. 399

²¹⁵ C.H.F Nizamnamesi ve Programı 1931, Ankara: T.B.M. Matbaası, aktaran Mete Tunçay, 2005 *a.g.e.*, s. 452.

²¹⁶ Recep Peker, 1931, *CHF Programının İzahı*, Ankara: TBMM Matbaası, s. 4

²¹⁷ Ahmet Yıldız, *Kemalist Milliyetçilik, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm*, edit. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları 2009, s. 203

devlet idaresinin kötülüğüne rağmen, bu orduları yaratan bay Türk Ulusu'nun kanındaki yücelikten ileri geliyordu."²¹⁸

Parla²¹⁹, Atatürk'ün de Türk milletine harsi, yani kültürel bir takım özellikler yerine ona fitri (doğuştan) olduğunu düşündüğü nitelikler atfettiğini, atıfların çok keskin olmamakla birlikte ırkçı milliyetçiliğe dönük söylemler olduğunu vurgular.

Kurucu seçkinlerin Kemalist ulusçu politikalar yörüngesinde yaptıkları çalışmalar ve düzenlemelerde özellikle 1930lu yıllarda etnik vurgunun artması, Türk ırkı ve Türk ulusu merkezli çalışmalara ağırlık verilmesi Türk ulusçuluğunun inşa edilmesi sürecinde etnik doğasının güçlendirildiğini gösterir. Yıldız da Kemalist ulus inşa pratiğini üç döneme ayırarak *Etnik Tanıma Kayışı (1929-1938)* olarak adlandırdığı üçüncü safhayı "... millî topluluğu etniklik ekseninde tanımlayan ve ortak köken duygusunu temel alan ırki soya dayalı motiflerin Cumhuriyetçi tanımına eklenmesi çabaları"ndan müteşekkil tanımlar.²²⁰

Konjonktürel ulusçuluk olarak da tabir edebileceğimiz Kemalist ulusçuluğun farklı dönemlerde söylem ve içerik bakımından farklılıklar arz ettiğini görmek mümkün. Özbudun da bu hususu -Kemalist ulusçuluk pratiklerinde ortaya çıkan çelişkileri- Kemalist ulusçuluğun etnik niteliğine ilişkin olarak siyasi bir söylemin zaman ve zeminin şartlarına göre değişebileceğini ve değişken şartlardan kaynaklanan iç çelişkilerinin normal sayılmasını gerektiğini belirterek anlamlandırır.²²¹

2.2.4. YURTTAŞ EĞİTİMİ

Kemalist ulusçuluk pratiklerinin hayata geçmesi ve millî mücadele sonrası dönemde artan seküler-batılı, etnik-dil, tarih (kültür) ve soy birliği vurguları bu

²¹⁸ *Recep Pekerin İnkilâb Derstleri: Notları*, Ankara: Ulus Basımevi, 1935, s. 5

²¹⁹ Taha Parla, 1992, *a.g.e.*, ss. 172-173,

²²⁰ Ahmet Yıldız, 2009, *a.g.e.* s. 224-225

²²¹ Ergun Özbudun, *Millî Mücadele ve Cumhuriyetin Resmî Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu* Nuri Bilgin, ed., *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik* (İstanbul: Bağlam, 1997), 63-70. S.70

pratiğin en önemli araçlarından Maarif Vekilliği marifeti ile hayata geçirilmiştir.²²² Cumhuriyetin ilanını izleyen dönemde kurucu önderlerin ulus inşa projesinin büyük bir bölümünü oluşturan “okul”, devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak bilginin, ulusal değerlerin ve özellikle de ulusal kimliğin belkemiği olan Türkçe’nin aktarımında temel bir öneme sahipti.²²³ Keza “okul”, inşa edilmek istenen seküler toplum-laik devlet projesinde fertlerin eğitim ve denetimini tek merkezden yönlendirebilmek ve biçimlendirebilmek imkânını sunuyordu.

Cumhuriyetin erken dönemlerinde Türkçe dilinde eğitim ve eğitimin merkezileştirilmesi yönünde yapılan çalışmalarda 20 Mayıs 1923 tarihli bir karar ile Maarif Vekâleti azınlık okullarındaki derslerin Türk tabiiyetli öğretmenler tarafından verilmesini, Türkçe tarih ve coğrafya derslerinin Türkçe okutulmasını öngörmüş, 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile de bütün okullar Maarif Vekâleti’ne bağlanmıştı.²²⁴ Sonraki dönemlerde de azınlık okulları ile ilgili yapılan birtakım düzenlemeler neticesinde 1914 yılında 300.000 olan Rum okullarındaki toplam öğrenci sayısı 1928’de 17.329’a düşmüştü.²²⁵ 1935 yılına gelindiğinde ise eğitim öğretimin sadece Türkçe dilinde yapılmasına karar verildi.²²⁶

Azınlık okulları ve Tevhid-i Tedrisat ile başlayan Türkleştirme politikalarını kültürel alandaki girişimler takip etti. Türkçe’nin anadil olarak benimsenmesi ve kamusal mekânlarda Türkçe konuşulmasını sağlamak amacı ile atılan adımlardan 1928 yılında basın ve kimi sivil insiyatiflerin öncülüğünde başlatılan “Vatandaş: Türkçe Konuş Kampanyası”, temelleri Türk Ocağının 1927 yılındaki kongresinde atılan ve fiili olarak Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti’nin 13 Ocak 1928 tarihli kongresinde hayata geçen geçen önemli bir projeydi.²²⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında ilköğretim okullarının sayısında önemli bir artış görülmektedir. 1923-1924 ders yılında 4894 olan ilkokul sayısı 1928-1929’da

²²² Maarif Vekilliği bu işlevi yerine getirecek vasıtalarından bir tanesidir. Nitekim daha önce belirtilen hukuksal düzenlemelerin ulus inşasındaki önemi ve etkileri göz önünde bulundurulduğunda, bütün devlet kurumlarının resmi söylem ve politikalar için bir araç olduğu anlaşılmaktadır.

²²³ Füsün Üstel, “*Makbul Vatandaş’ın Peşinde, II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 127

²²⁴ İsmail Kaplan, *Türkiye’de Millî Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011

²²⁵ Akt. Ahmet YILDIZ, 2007, a.g.e. s. 281

²²⁶ Rıfat Bali; *Bir Türkleştirme Serüveni, 1923-1945*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 187-188

²²⁷ Hüseyin Sadoğlu, *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İBÜ Yayınları, İstanbul 2003, s. 283

6599'a, 1931-1932 ders yılında ise 6173'e yükselmiş, aynı dönemde öğrenci sayısı 341.941'den 523.611'e çıkarılmıştır.²²⁸ Artan ilkokul ve öğrenci sayısının yanı sıra okullarda gerçekleştirilen öğretimin içeriğinin ve pedagojik alt yapısının yeni kurulan ulus devletin ihtiyaçları yönünde değiştirilmesi, kurucu seçkinlerin iradesini göstermesi açısından önemlidir.

Üstel, Cumhuriyet döneminde eğitim programlarında yapılan ilk düzenlemelerin 1924 yılında Vasıf Bey'in Eğitim Bakanlığı sırasında 43 kişiden müteşekkil bir heyet ile ilkokul, ortaokul ve liselerin ders programlarının değiştirilmesi olduğunu söylerken değişikliklerin pedagojik ve ideolojik iki boyutunun olduğunu savunur:²²⁹ Söz konusu heyet öncelikle kitaplardan Osmanlı Dönemi ideolojisine bağlı olan görüşleri ayıklayarak yerine Cumhuriyetin temel ilkeleri ile uyumlu görüşleri koymuştur.²³⁰ Bu durumu destekleyen değişikliklerden biri de II. Meşrutiyetin "*tebadan vatandaşa geçiş*" projesinde önemli bir yer tutan Malumat-ı Medeniye dersinin adının Malumat-ı Vataniye olarak değiştirilmesi ve Hasan Ali Yücel'in ifadesi ile "mevzuların Cumhuriyet rejiminin iyiliklerini telkin edecek surette" düzenlenmesidir.²³¹

Müfredat üzerinde yapılan muhteviyat eksenli yönlendirmelerde Afet İNAN'IN da içerisinde yer aldığı yazarlar tarafından Mustafa Kemal'in talepleri doğrultusunda kaleme alınan *Türk Tarihinin Ana Hatları*²³² isimli eser önemli rol oynamış ve tarih algısında Osmanlı merkezli bakış açısından uzaklaşmanın başlangıcı olmuştur.²³³ Eser millî eğitim marifeti ile yeni devletin ulusçu ideolojisine katkıda bulunduğu gibi, nosyonun etnik doğasına da katkıda bulunması sebebi ile

²²⁸ Füsün Üstel, *a.g.e.* s. 128

²²⁹ Füsün Üstel, *a.g.e.* s. 129

²³⁰ Ortaokul ve liselerden ruhiyat, terbiye, felsefe, malumat-ı hukukiye, malumat-ı iktisadiye, fen tarihi, usul-i defter gibi dersler kaldırılmış, bunlara karşılık ev idaresi, atölye, laboratuvar ve kız çocuklar için çocuk bakımı gibi dersler getirilmiştir.

²³¹ Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, TC Kültür Bakanlığı, Millî Kütüphane Basımevi, Ankara, 1994, s. 209, Aktaran Füsün Üstel, *a.g.e.* s. 129

²³² Afet İnan vd. *Türk Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930

²³³ Ahmet Ne Mutlu *Türküm Diyebilene- Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İstanbul: İletişim Yayınları s. 229

önemi haizdir. 1931-1939 yılları arasında liselerde okutulan dört ciltlik²³⁴ ders kitabı Osmanlı Devletini Türklükle ilişkisi olmayan yabancı bir devlet olarak takdim etmesinin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti ile Orta Asya arasında güçlü bir bağ kurmuş ve Osmanlı Devleti'nin Türk Tarihi'nde yeri olmadığını iddia etmiştir.²³⁵ Bu suretle Kemalist ulus inşa fikri pratikte adımlarını atarken etnik doğanın güçlendirilmesi ve eğitim marifetinin kullanılmasının yanı sıra geçmişle olan bağların kopararak "Batı" endeksli modernleşme yolunda da mesafe almıştır.

Türk tarihi ile ilgili bilimsel olduğu iddiası ile ortaokullar için ders kitabı olarak okutulan çeviri kaynaklı *Biyoloji ve İnsan Hayatı II* isimli kitapta da etnik doğanın güçlendirmesine yönelik önermeler ve çıkarımlar oldukça dikkat çekicidir:

"... Irkın ıslahı fikri pek eski bir fikirdir. Eski Yunanlılardan alınacak iki tefekkür numunesi bu hususta enteresan misal teşkil eder. Pek savaşçı olan ispartalılar liyakatsiz ve zayıf fertleri ortadan kaldırmak için sağlam ve tendürüst doğmayan çocukları dağlara atarlar, yalnız kuvvetli ve mütenasip vücutlu olanları yetiştirirlerdi. Sonra öyle ağır ve zor bir talim ve terbiye usulleri vardı ki buna maruz olan gençler arasında ancak en kuvvetli ve en dayanıklı olanlar tahammül edebilirdi. Atina'nın yetiştirdiği dimağların en büyüğü ve insanlar arasında yetişen en büyüklerin biri olan Eflatun sakat ve alil olan insanların çocuk yapmalarına müsaade edilmemesi taraftarı idi. Zamanımızda ırkın ıslahı meselesi birçok sebeplerden büyük bir ehemmiyet almış ve bu dava evgenik (eugenique) adıyla yine bir ilim şubesine mevzu teşkil etmiştir. Bu ilim şubesi 1875'te Francis Galton tarafından tesis edilmiş ve isim de onun tarafından konulmuştur. Evgenik adı "güzel doğma" manasına gelen iki yunanca kelimeden yapılmıştır. Bu ilmi Galton şöyle tarif ediyor: "müstakbel nesillerin, ırki evsafını, bedence ve ruhça, ıslah edecek

²³⁴ **Tarih I. İlk Zamanlar** (Ankara: Maarif Vekaleti, 1931); **Tarih II. Ortazamanlar** (İstanbul: Devlet Matbaası, 1933); **Tarih III. Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı Türk Tarihi** (İstanbul: Devlet Matbaası, 1931); **Tarih IV. Türkiye Cumhuriyeti** (İstanbul: Devlet Matbaası, 1934)

²³⁵ Ahmet Yıldız, 2007, a.g.e, s. 231

veya tereddidi ettirecek mahiyette olup içtimai kontrol altında bulunan amilleri tetkik etmek ilmidir.”²³⁶

Kötü soya ilişkin kendi ırkı içinde bile zayıf ve kusurluların elenmesini öngören bu yaklaşım aşağıda yer verildiği üzere devam etmiş:

“Kıymetli evsaf ve hususiyetler ailelerde nesilden nesle devam eder. Yüksek meziyetleri ile cemiyette mümtaz mevki tutmuş insanların birçoğunun aile tarihleri tetkik edilince bu meziyetlerin o ailelerin birçok fertlerinde tebarüz ettiği görülür. Bazı aileler cemiyete nesilden nesile birtakım âlimler, bazıları siyasiler, bazıları sanatkârlar vermişlerdir.”²³⁷

Sonrasında *Türk Irkı* ele alınmış ve “İrk Islahı” başlıklı bölümde Türk ırkının üstün meziyetli olduğu vurgulanmıştır.

“Mensup olmakla iftihar ettiğimiz Türk Irkı dünyanın en iyi, en sağlam, en zeki ve en kabiliyetli ırkları arasında mümtaz bir mevki sahiptir. Hepimizin vazifesi Türk Irkının asli evsaf ve meziyetlerini muhafaza etmek ve bu ırka layık fertler olduğumuzu her halimizle ispat eylemektir. Bunun içindir ki, kendimizi iyi korumak, öğrendiğimiz biyoloji malumatını kendi hayatımıza tatbik ederek bedence ve ruhça liyakatli yaşamayı kendimize hayat düsturu yapmak millî vazifelerimizin birincilerindedir. Çünkü Türkiyemizin istikbali bugün böyle yaşayacak gençlerin ileride teşkil edecekleri ailelerle yetiştirecekleri yüksek kıymetli Türk zürriyetlerine dayanacaktır.”²³⁸
“İrk ıslahı” başlıklı bölümün sonundaki “benimsenmiş olduğunu açıkça ortaya koyan bir dile sahiptir

Bölümün sonunda ise “sualler” başlıklı kısmındaki “Türk ırkının yüksek meziyetleri nelerdir?, Türk ırkı hangi meziyetleri itibariyle başka ırklardan üstündür?” soruları ile **Üstün Türk Irkı** tezinin kabul gördüğünü anlamak mümkündür.

²³⁶ *Biyoloji ve İnsan Hayatı II. Cilt*, İstanbul Devlet Matbaası: 1934, s. 315-316
Kitap Benjamin G. Gruenberg, *Biology and Human Life* adlı eserin çevirisidir.

²³⁷ A.g.e. s. 319

²³⁸ A.g.e. s. 321

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATSIZ MECMUA VE ULUSÇU DÜŞÜNE KATKILAR

3.1. ATSIZ MECMUA'DA TÜRKÇÜ DÜŞÜNCE VE EDEBİ ESERLER

İlk dönem Cumhuriyet Türkiye'si yıllarında Türkçü düşünce dönemin fikir sahipleri bakımından bir ayrıma tabi tutulabilir. Türkçülüğün bünyesinde, kimliğinde gelişen iki süreç içerisinde Hüseyin Nihal Atsız ikinci kuşak Türkçüler içerisinde sayılabilir. Gökalp (Ziya), Akçura (Yusuf), Tekinalp (Munis), Tanrıöver (Hamdullah Suphi), Cansever (Ahmet Ferit) vb. ideologlar ile İkinci dünya Savaşı sırasında Türk-Alman ilişkileri nezdinde roller edinmeye çalışan emekli generaller, bürokratlar ve aydınlardan oluşan I. Kuşak Türkçüleri ile Hüseyin Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Fethi Tevetoğlu, İsmet Tümtürk, Alparslan Türkeş vb. gibi öğrenci, öğretmen ve bir kısım subaylardan oluşan II. kuşak Türkçüleri Türkçülüğün iki ayrı mecrasını oluştururlar.²³⁹

İki kuşak Türkçüler arasındaki birtakım farklılıklar mevcut olup ilk kuşak Türkçüler 'de "... *Osmanlıya ait duyarlılıklar hâkim durumdadır. Siyasal analiz düzeyleri oldukça güçlüdür. Somut dengeler, stratejik ve taktik çıkarlar önemlidir. Varolma, savunma, tutunma içgüdüleri ile donanmışlardır ve kendi cemiyetlerinin ırksal-saflığından çok politik çıkarlarına önem vermişlerdir.*"²⁴⁰

İlk kuşak Türkçülerin esnek ve kapsayıcı anlayışlarına karşın ikinci kuşak Türkçüler (Cumhuriyet dönemi Türkçüleri) Türkçülüğü böyle bir imkândan mahrum bırakmışlardır. Tevetoğlu ve Atsız'ın aşağıda yer verilen alıntılarında Türk ırkından olmayanlara bakış açısı ve Türk ırkından olmanın önemini görmek mümkündür.

"Genç Türkçü, tarihimizdeki önemli vakalardan aldığımız dersleri bilerek, uzak ve yakın çağdaki bir kimseye Türkçü diyebilmek için şartlar aranmalıdır. Bir

²³⁹ Orhangazi Ertekin, "*Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları*", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik*, C.IV, İletişim Yay., İstanbul 2003, s.348

²⁴⁰ Orhangazi Ertekin, *a.g.e.*, 2003, s. 349

kimsenin soyu hem ana hem de baba tarafından Türk ise o şahıs hemen ekseriye aranan her iyi şartı taşır. Bir insanı sevmekte, Türkçü olarak kabul etmekte şundan ileri şart yoktur. Türk yaratılmış ve Türk kültürü almış bulunmak.”²⁴¹

“... Beri taraftan da Türk olmayan yerli anâsır dilimizi bozuyor. Kendisinin "Musevi Türk" olduğunu söyleyen bir Yahudî müderris çıkıyor "Küçük Türk Tettebuları" diye bir eser yazıyor. Bu bozuk şive yavaş yavaş halka ve resmî dairelere de giriyor.”²⁴²

Atsız, yerli anasırın²⁴³ Türk kültürüne ve diline yönelik çalışmalarına karşı duyulan hoşnutsuzluğu gizleme ihtiyacı hissetmez.

1931 yılında yayım hayatına başlayan ve adını yayımcısı Hüseyin Nihal Atsız'dan alan *Atsız Mecmua*, 15 Mayıs 1931 tarihli ilk sayısı ile birlikte aralıksız olarak 17 sayı çıkar. Edebiyat, tarih, halk edebiyatı, milliyetçilik, sosyal konular, çeşitli fikirler üzerine yazıların kaleme alındığı ve şiir ve hikâye gibi edebi ürünlerin de yazıldığı dergide halk edebiyatı alanında destan, halk hikâyesi, halk şiiri, atasözleri, maniler ve tasavvuf konusuna değinilir. Tarih ve milliyetçilik konularında daha çok Turan ve Türkçülük üzerine yoğunlaşan *Atsız Mecmua* 'da, yayımlandığı dönemdeki komünizm fikri karşıtlığı üzerine çeşitli yazılar da kaleme alınmıştır.

Derginin amacı 1. Sayıda yer alan Boz kurt imzalı “Bir Kuş Bakışı” başlıklı yazıda I. Dünya Harbi ve Millî Mücadele sonrası dönemdeki Türk toplum hayatı üzerinde durulduktan sonra “İşte bu mecmua halkın içine girecek onun ıstırabına ve sefaletine katışarak, köylümüzü ve köylerimizi kurtarmaya ve yükseltmeye çalışacak gençlerin mecmuası olacaktır.”²⁴⁴ ifadeleriyle açıklanır.

Derginin Türkçü çerçevede “köylü”yü ve “halk”ı kurtarma çabalarında siyasi ve Turancı çizgide ilerlediği ve 17 sayı boyunca bu fikrin kendi içerisinde tutarlı bir şekilde yoğrulduğu görülmüştür. Harf inkılabı ile Latin alfabesinin yaygınlaştığı dönemde ve Türk Ocağı'nın ve *Türk Yurdu* dergisinin eksikliğini gidermek amacıyla

²⁴¹ Fethi Tevetoğlu, Mayıs 1943, *Benim Sevdiklerim*, Kopuz, sayı 1, s. 9

²⁴² H. Nihal Atsız “*Aynı tarihî yanlışlığa düşüyoruz*”, *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 29

²⁴³ Anasır, Türk ve Müslüman olmayan soydan gelen ahali için kullanılır.

²⁴⁴ Bozkurt, “*Önsöz*”, *Atsız Mecmua*, S. 1, 15 Mayıs 1931, s. 1.

çıkmaaya başlayan derginin başlığında “Ben, Sen, O yok.. Biz varız...” ve “Bütün Türkler bir ordu.. Katılmayan kaçaktır” gibi Türkçüleri birleştirmeye çalışan sloganlar yer alır.

Dergide çok sayıda edebi makale, şiir, tarih konulu yazılar ve bilimsel bazı çalışmaların yanı sıra düşünce-fikir yazılarına yer verilmiştir. Ayrıca sosyal konular üzerine de yazınların bulunduğu Atsız Mecmua serisi 17 sayı gibi kısa görünen bir maratonda maksadına uygun yayınları ile Türkçü çizgide yerini almıştır. Bu kadar çeşitli konu başlıklarının yer aldığı derginin incelenmesi aşağıda yer verilen konu başlıkları altında gerçekleştirilmiştir.

3.1.1. TARİH ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

Atsız Mecmua 'da tarih konulu dolaylı olarak çok sayıda eser mevcuttur. Doğrudan tarihi bir konu üzerine eğilen çalışmalardan biri Zeki Velidi'nin Darülfünun'daki “Temür Bek'in İslamiyet'e Bakışı”²⁴⁵ derslerini makale hâline getirdiği çalışmadır. Makaleye göre Temür Bek zamanında Şamanizm ön plandadır, Temür bilhassa orduda İslamiyet'ten çok gayri İslami Türk-Moğol ananelerini tercih eder. Temür ayrıca orduyu ve oğullarını molla ve şeyhlerin tesirinden korur, çünkü “Onların bilhassa Müslümanlara karşı şefkatten, dünyayı terkten, tevazudan filandan bahsedip askerlik ruhlarını, maneviyatını kıracak hareketlerine karşı olsa gerektir.” ifadesinde bulunur.²⁴⁶ Orduda tespit olunan Şamani âdetlerden bazıları tuğ alasmak²⁴⁷, başkumandanı selamlarken şarapla ulcalamak, kadınların orduya ve ayinlere iştirakidir. Örnekleri arttıran çalışmanın sonunda da Temür'ün bir taraftan İslam şeyhlerine taparken diğer taraftan onları öldürttüğü ifade edilir.

“Maziyi İnkâr Edenler, Darülfünun ve Millî Tarih Kongresi”²⁴⁸ başlıklı yazıda tarihin her milletin övünme kaynağı olduğu ifade edilirken Batılılaşma

²⁴⁵ Zeki Velidi, “Temür Bek'in İslamiyet'e Bakışı”, *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 7-11.

²⁴⁶ Zeki Velidi, “Temür Bek'in İslamiyet'e Bakışı”, *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 10

²⁴⁷ Şamani ayin yapmak

²⁴⁸ *Maziyi İnkâr Edenler, Darülfünun ve Millî Tarih Kongresi*, *Atsız Mecmua*, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 73-77

hareketlerinin sonucu olarak belirli dönemlerde maziye sövmenin moda hâline geldiğinden de bahsedilir.

“Biz garp medeniyetini kabul ettikten sonra baş döndürücü bir süratle ve kendimizi unutacak kadar garplılaştık. Fakat bir de Türkleşmek lazımdı. Biz öyle bir millet olmalıydık ki mazideki ananelerimizle bugünün icaplarını telif edebilelim. Bunun için maziye hürmet etmek, hürmet etmek için de maziye bilmek lazımdı.”²⁴⁹

“Mazisi ve mefahiri olmıyan milletler dahi kendilerine bir mazi, bir millî destan uydururken biz binlerce yıllık şanlı bir fütuhât, teşkilât ve medeniyet tarihimizi inkâr ederek bir prensip halinde çingeneleşiyorduk.”²⁵⁰ İfadeleri ile de mazisini-tarihini inkâr etmek eleştirilmiştir. Devamında *“Bu uçuruma gidişin önüne geçecek kuvvet darülfünundur”* denir ve sonrasında darülfünun ve hocaları eleştirilir. Sonuç olarak da;

“Açık söyleyeyim: imtihanda mühim bir meseleymiş gibi İskenderin atını soran hocalarla, eserlerinin mısırda ki Cami ül-Ezher’de okunmasıyla öğrenen müderrislerle bu iş yürümez...”

İlmi vazifesini yapamıyan ve birçok müderrisleri Türk olmıyan darülfünundan ise mefkurevi bir vazife beklenemeyeceği gayet tabiidir.

Daha iyisi kurulmak şartıyla, bu darülfünun kökünden yıkılmalıdır.”²⁵¹

Derginin “Bugünün meseleleri” başlıklı kısmında H. Nihâl “Aynı tarihî yanlışlığa düşüyor muyuz?” başlıklı yazısında bin yıldan beri millî kültürün ihmal edilmesinin Türk milletine zarar verdiğini anlatır ve “Bugün aynı tarihî yanlışlığa düşüyor muyuz?” sorusunu sorar.²⁵²

İlk makalesinde en eski Türklerden başlayan H. Nihal, milattan önce üçüncü asırda “Kun” (Hun) adı altında devlet kuran Türklerin Çinlilerle temasları ve millî

²⁴⁹ A.g.e., s. 74

²⁵⁰ A.g.e., s. 74

²⁵¹ A.g.e., s. 77

²⁵² H. Nihâl, “Aynı tarihî yanlışlığa düşüyor muyuz?”, *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 279-281, “Aynı tarihî yanlışlığa düşüyoruz”, *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 290-292.

benliğe tesir etmeye çalışan Çinlileri örnek verir. Bazı hükümdarların Çinli prensesler yüzünden millî varlığını unutacak kadar küçülmeleri sonrasında milattan sonra üçüncü asırda Türk devletinin yıkıldığı anlatılır. Makalenin devamı aynı konu üzerinde yoğunlaşırken kurulan Türk devletleri ve farklı milletlerin etkisi ile yıkılan Türk devletlerine yer verilir. Türklerin de bu tehlikeleri müthiş askeri dehasıyla ve göçebe yapısıyla zaman zaman atlatıp tekrar devlet kurdukları bilgisi de ihmal edilmez. Son olarak da İslamiyet'e yer veren Atsız şu ifadeleri kullanır;

“Kendi millî dinlerini kılıç korkusuyla değiştiren acemler bu yeni kisve altında eski din ve ruhlarını saklarken, İslamiyeti büsbütün başka sebeplerle (ekseriya iktisadi) kabul eden Türkler millî benliklerini kaybetme derecesine geldiler. Hiç şüphesiz bu ifratta en büyük kabahat halk kütesinin değil, münevver sınıfındı. İslamiyetin tesiri şimdiye kadar görülen tesirlerin hepsinden kuvvetli oldu. Hatta o kadar ki Çin medeniyetinin ve maniahizmin en kuvvetli zamanlarda bile Türkçe isim taşıyan Türkler İslamiyete girdikten bir-iki asır sonra isimlerini bile arap-acemleştirdiler.

Bu suretle aşağı yukarı bin yıl İslam medeniyeti çerçevesinde kalan Türklerin millî harşlarını ihmal etmeleri yüzünden ne kadar belalara uğradığını hepimiz biliyoruz...”²⁵³

Makale serisinin ikincisinde, Atsız içinde bulunduğu zaman diliminin şartlarını ve gelişmelerini son gelişmelerle birlikte ele alır ve Türklerin o zaman diliminde iki ayrı akımın etkisinde olduğunu ifade eder.²⁵⁴ Bunlardan birincisi Hristiyanlığa yatkın aydın bir kesimdir. Ancak Atsız'a göre bu yatkınlığın sebebi dini kaygılar değil Hristiyanlığın insanları medeniyete ve insaniyete götüren yol olduğuna inançtır. İkinci akım ise “İslamiyeti Türkleştirme” cereyanıdır. Atsız'a göre Kur'an'ı ve ezanı Türkleştirme çalışmaları bu cereyanın etkisindedir ve ne yazık ki bu iş yarıda kalmıştır. Aksine Hristiyanlık propagandası kendini belli etmeden ilerlemeye devam etmektedir.

²⁵³ H. Nihâl, “*Aynı tarihî yanlışlığa düşünüyor muyuz?*”, *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 281

²⁵⁴ H. Nihâl, “*Aynı tarihî yanlışlığa düşünüyoruz?*”, *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 291

Zamanla medeniyet değiştiren Türkler bu sefer de değişikliğe gitmekte ancak Türkçeye giren Frenk kökenli dillerden türetilmiş kelimeler Hristiyanlığın etkisini gözler önüne sermektedir. Ancak Nihal Atsız'ın korkusu bununla sınırlı değildir:

“... Vaktiyle medeniyet değiştirirken yaptığımız yanlışlıkları bugün de yapıyoruz. Bugün de millî harsımız tehlikededir. Hem bu asırda medeniyetlerin tesiri, eski asırdakinden kat kat üstün olduğu için tehlike daha büyüktür. Fakat bu kadarla da kalmıyor. **Bizim manevi-ahlaki taraflarımızda tehlikededir...**”²⁵⁵

“Dertlerimizden Biri” başlıklı yazısıyla M. Oğuz H. Nihâl'i destekleyen görüşlerini bildirir ve Batı kaynaklı bazı dşnclerden rahatsızlıklarını dile getirir.²⁵⁶ Akabinde Türk gençliğinin millî duyguya karşı *bigâne* olmasının sebeplerini araştırır.

Atsız Mecmua 'da *tarih* konulu yazınlar bunlarla sınırlı olmayıp eğitim, sosyoloji vb. konularda da tarihi çalışmalara rastlanılır.

3.1.2. EDEBİYAT ÜZERİNE

3.1.2.1. HALK EDEBİYATI

Kökeninde Coğrafî Keşifler, Rönesans ve Reform hareketleri yer alan folklor disiplini (halk bilimi) romantizm ve aydınlanma dönemlerinde gelişme göstermiş ve Fransız devrimi de “halk” yaklaşımlarına yeni bir boyut ve yorum kazandırmıştır.²⁵⁷ Halk biliminin önceleri sadece halkın ortak malı olmuş edebiyat ürünlerini kapsadığı düşünülürken, sonraları halka ait bütün tre, gelenek, görenek, kabul, davranış, tören ve inançlarla birlikte maddi kültür unsurları da bu çerçeveye dâhil edilmiştir.²⁵⁸

²⁵⁵ H. Nihâl, “*Aynı tarihî yanlışlığa düşüyoruz*”, *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 292

²⁵⁶ M. Oğuz, “*Dertlerimizden Biri*”, *Atsız Mecmua*, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 29-30.

²⁵⁷ M. Öcal Oğuz “*Araştırmaların Tarihi*”, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, (haz. M. Öcal Oğuz, vd.), 9.baskı, Ankara, 2012, s. 14

²⁵⁸ Bayram Durbilmez, *Halk Bilimi Araştırmalarının 100. Yılında: "Halk Bilimi" ile "Edebiyat"ın Ortak Alanları ve "Halk Edebiyatı" zerine Bir Değerlendirme*, Millî Folklor, 2013, Yıl 25, Sayı 99, S. 104

Kapsamı genişleyen halk bilimi aydınlar tarafından da ele alınırken ulus bilincine katkıda bulunur. Milletın ve millî kültürlerin oluşturulmaya çalışılması, millet hayatında bir sürekliliğe sebep olur.²⁵⁹ Bu sebeplerden Millî Edebiyat Dönemi sanatçıları ve Türkçü Turancılar halk edebiyatı kaynağından bolca faydalanırlar. Hüseyin Nihal Atsız'ın *Atsız Mecmua*'sında da halk edebiyatıyla ilgili birçok makale yayımlanır. Bu makaleler içerisinde destan, halk şiiri, halk hikâyesi, Türk dünyası ve halk müziği, halk bilimi ve tasavvuf üzerine çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

3.1.2.1.1. Halk Bilimi

Atsız Mecmua'da halkbilimine ait bir kısım yazıların yer aldığı görülür. M. Şakir'in "Sinop'ta atlar, atlarla alâkadar âdet ve telâkkilere dair notlar"²⁶⁰ başlıklı yazısı bunlardan biridir. Yazar Sinop ve muhitinde doğan çocuklara hemen her tarafta olduğu peygamber, eshap ve evliya isimlerinin verildiğini, ancak bilhassa köylerde öz Türkçe bir kısım erkek ve kadın adlarına rastlanıldığı ifade ederken esasen bu isimlere yoğunlaşır. Makalede isimler üzerine örnekler veren yazar telaffuz değişikliklerine de değinir.

A. Rıza isimli yazar ise "Anadoluda sihirli taşlar" yazısında Anadolu'nun çeşitli illerindeki kutsal sayılan taşlar hakkında malumat verir.²⁶¹ Bursa, Nevşehir, Antep ve Nizip yöresinde yerel halk inanışları açısından farklı etkileri olduğuna inanılan taşlardan bahseden yazar bu yazının ilhamını Köprülüzade Fuat Bey'in Halk Bilgisi mecmuasında yer alan bir makaleden aldığını ifade eder.

Kösemihalzade Mahmut Ragıp ise Ahmet Baha'nın *Safranboluda Yürük düşümleri* adlı kitabını "Türk Folklorına ait kıymetli Bir Eser" yazısında tanıtır.²⁶²

Halk bilimi yazılarının farklı bir türü olan atasözleri de Adnan isimli yazar²⁶³ tarafından yazılan "Darbimesel"²⁶⁴ mecmuaları kitabiyatı" yazısında Türk atasözleri

²⁵⁹ Dursun Yıldırım, *Türk Bitiği*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 43.

²⁶⁰ M. Şakir, "Sinop'ta atlar, atlarla alâkadar âdet ve telâkkilere dair notlar", *Atsız Mecmua*, S.7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 164-167.

²⁶¹ A. Rıza, "Anadoluda sihirli taşlar", *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 299-300.

²⁶² Kösemihalzade Mahmut Ragıp, "Türk Folklorına Ait Kıymetli Bir Eser", *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 67-69.

²⁶³ Dergide yazar ismi sınırlı tutulduğu için bu ve başka çalışmaları kaleme alan yazar isimlerine *Atsız Mecmua*'da yer aldığı şekli ile atıfta bulunmaktadır.

ile ilgili Şinasi'nin *Durub-ı Emsâl-i Osmaniye*, Ahmet Mithat Efendi'nin *Türki Durûb-ı Emsâl*, Şair Hıfzı'nın *Manzûme-i Durûb-ı Emsâl*, Vâcid'in *Durûb-ı Emsâl*, Jan Dimitriyadis'in *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye ve franseviyye*, Ahmet Vefik Paşa'nın *Müntehabât-ı durûb-ı emsâl*, Necip Asım'ın *Millî Aruz*, Hâşım Veli'nin *Atalar sözü*, Sadettin Nüzzet-Mehmet Ferit'in *Konya vilâyeti halkiyat ve harsiyatı*, Arkadaş mecmuası koleksiyonu, Viyana Şarkiyat Mektebi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*, Venedik Ermeni Cemiyeti'nin *Turecskaya Paslovisi*, H. Zeynallı'nın *Azerbaycan Atalar Sözü*, Molla Mehmet Osmanoglu'nun *Hrestomatiya Osmanova (Osmanov Müntehabatı, Sefine ve Eş'ar*, Hâmit Mehmet Efendi'nin *Tercüme-i Mezâmin ül-emsâl*, Hâlis İbrahim Efendi'nin *Mecmaul-emsâl vel hikâyât ül-fârsye*, Mustafa Nedim Efendi'nin *Tuhfet ün-Nedim*, Lazar Şaineau'nun *Romen Lisan ve Kültürü Üzerinde Şark Tesiri ve Millî Nevsal*, Ahmet Nazif Efendi'nin *ukud ül-lial fi tercüme tül-emsâl*, *Mecmuatür-risail*, Tekezade Mehmet Sait'in *Durûb-ı emsâl-i Türkiye*, İzzet Hamit'in *Mukayeseli Türkçe ve Fransızca durûb-ı emsâl*, Ali Emiri Efendi *Durûb-ı emsâl*, Mehmet Asım'ın *Darbimesellerimiz; delâlet ve kıymet-i tarihiye ve ahlâkiyeleri* (makale), Tahsin Ömer'in *Darbimesellerimiz hakkında tahlilî bir tetkikat*, Dr. Frayliç ve Mühendiz Ravlig'in *Türkmen aşiretleri*, Ekrem Reşat ve Osman Ferit'in *Nevsâl-i Osmani*, Hasan Lütfü ve Muzaffer Lütfü'nün *Türk atalar sözü, atalar sözü*, Hüseyin Kâzım Kadri'nin *Büyük Türk lûgatı*, Moris Viker Havzer'in *Kitab-ı delil ül-idrrak fi lisân ül-etrâk*, Dr. Charles Welles'in *Türkçenin sarf ve nahvi*, Gordlefski'nin *Osmanlı halk edebiyatı numuneleri*, Amédée Jaubert'in *Grammaire Turke (Türk grameri, meçhul Tabuşmaklar (bilmece) ve her türlü halk arasında ayıtula turgan makaller (darbimesel)*, Dr. İgnaz Kunoş'un *Rumelisch-Türkischö-Sprichwerter*, meçhul *Hazih ir-risaleti min kelimati Oğuzname el-meşhuru be-atalar sözü*, J. a. Decourdemanche'nin *Mille et un proverbs Turcs*, Deli Lütfi'nin *Hazihi Menazırat (Uslu Efendi ile vezirler münazarası)*, Abdülhak Hâmit'in *Sabru Sebat*, Güvâhi'nin *Pendname-i Güvâhi*, meçhul *Mecmua-i min nevadir ül-üdeba ve âsâr üz-zürefa*, Necip Asım *Eski Savlar eserleri hakkında bilgi verilir*²⁶⁵.

²⁶⁴ Darbimesel (Darb-ı Mesel): Atasözü, atalar sözü (TDK)

²⁶⁵ Adnan, "*Darbimesel Mecmuaları Kitabiyatı*", *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 294-297;

"*Darbimesel Mecmuaları Kitabiyatı II*", *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 19-21;

"*Darbimesel Mecmuaları Kitabiyatı III*", *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s.54-56;

Halk edebiyatıyla ilgili diğerk bir çalışma konusu da tasavvuf ve tarikatlardır. “Melâmîlik-Hamzavîlik ve Bâtınîlikte mütakabil tedahüller” makalesiyle müdahil olduğu konu üzerine Abdülbaki, 13. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar bâtinî zümrelerin şîf-bâtinî bir tarzda geliştiğini belirtir. Sonra da kalenderîlik ve melâmetîlik ile Bâtinî zümrelerden abdallık ve Babailik arasındaki yakınlık üzerinde durur²⁶⁶. Abdülbâki, daha sonra Melâmî ve Hamzavîlerle Bâtinî zümrelerin bilhassa kalenderîlik ve Hurûfiliğin benzerliğini işler. Burada çeşitli şairlerden örnekler vererek konuyu ele alır ve yeterli malumat verdikten sonra bu mesleğin en önemli esaslarından birinin “gavs” veya “kutb” olduğunu vurgular.²⁶⁷

3.1.2.1.2. Destanlar

Türk Destanı'nın Tasnifi (I-II-III-IV) yazı serisinde Zeki Velidi Togan, millî destanlar konusu üzerinde durarak destanları, milletin yüksek millî duygularını ortaya çıkaran unsurlardan biri olarak değerlendirir.²⁶⁸ Atsız Mecmua'nın ilk sayısında yer alan yazısında Zeki Velidi Togan, destanların milletlerin geçmesi gereken üç safhanın mahsulü olduğunu söyler. Bu üç safhanın birincisi destana konu olan milletin muhtelif devirlerde uzun zaman zihinleri işgal eden vakıalar, maceralı dâhili hayatlar geçirmesidir. İkincisi kendisine destancılık tekâmül edene²⁶⁹ kadar söz konusu milletin henüz ciddi medeni bir tesire kapılmadığı bir dönemde büyük tarihi maceralar geçirmesidir ki böylece önceleri oluşmaya başlayan destan parçaları bir araya gelmeye başlasın. Üçüncü safhada millete destancılık tam tesir ettiği bu sırada millete inkişaf edecek büyük bir medeni hareket vaki olmalı ve cemiyet evvelce tasavvur edilemeyen medeni seviyeye yükselmeli ki bir araya gelmeye

“*Darbimesel Mecmuaları Kitabiyatı IV*”, *Atsız Mecmua*, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 89-90;

“*Darbimesel Mecmuaları Kitabiyatı 5*”, *Atsız Mecmua*, S. 17, 25 Eylül 1932, s. 112-121.

²⁶⁶ Abdülbaki, “*Melâmîlik-Hamzavîlik ve Bâtınîlikte mütakabil tedahüller*”, *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 17-19;

“*Melâmîlik-Hamzavîlik ve Bâtınîlikte mütakabil tedahüller II*”, *Atsız Mecmua*, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 34-38;

“*Melâmîlik-Hamzavîlik ve Bâtınîlikte mütakabil tedahüller III*”, *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 61-4.

²⁶⁷ Abdülbaki, “*Bursalı Hâşım Efendî*”, *Atsız Mecmua*, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 80-83.

²⁶⁸ Ahmet-Zeki Validi, “*Türk Destanının Tasnifi*”, *Atsız Mecmua*, S.1, 15 Mayıs 1931, s. 4

²⁶⁹ Tekâmül etmek: 1. Olgunlaşmak; 2. Evrim geçirmek, gelişmek (TDK)

başlayan destan parçaları bir halk şairi tarafından bir plan dâhilinde tertip ve tanzim edilerek destana muayyen²⁷⁰ bir şekil verilsin.²⁷¹

Aynı yazının devamı olan “Türk Destanının Tasnifi II”²⁷²de diğer milletler gibi Türklerde de destan devrinin bittiği, demokrasi, komünizm ve faşizm dönemlerinin yaşandığı belirtilir. Sonrasında Zeki Velidi Togan, o tarihlerde Türk destanının tasnifi için gerekli malzemelerin bulunduğunu düşünürken millî benlik ve tarih anlayışı noktasında bir istikrarın oluşmadığını da vurgular. Yine yazara göre Moğolları tanımada bir eksiklik söz konusudur ve bu eksikliğin sebebi ise, Safevilerdir. Safeviler Moğollara düşman oldukları için Türkler arasına Türk destanı yerine, İran ve Şia destanlarını dâhil ederler.

“... *Neticede İran Türklerinde millî Türk tarihi telakkisi namına bir şey kalmamış denilebilir...*”²⁷³

Hâlbuki yazara göre, Türk destanının bel kemiği Oğuz ve Moğol gelenekleridir.

Yazı serisinin bir sonraki yazısı “Türk Destanının Tasnifi III”²⁷⁴ isimli makalede Zeki Velidi Togan, Batı Türklerindeki tarih görüşünün sistemli bir durumda olmamasından dolayı, Türk destanının 11. asırdan sonraki örneklerinin ya İslam diniyle özdeş olduğunu ya da şekil değiştirdiğini ifade eder. Ancak Togan makalede, İslamiyet’ten önceki Türk destanları üzerinde durur.

Yazara göre Timur ve kurduğu imparatorluk Türk destan tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır;

“... *Nasıl ki İkinci Murat ve Fatih ve Akkoyunlu Uzun Hasan zamanı münevverleri Türklerin mazisini öğrenmek için İlhanlılar ve Temür zamanında yazılan Moğol tarihleri otorite sayılıyordu. Nasıl ki daha Evliye Çelebi zamanında bile Temürlülerin sonu olan Hüseyin Baykara dönem devri*

²⁷⁰ Muayyen: 1. Belirli. 2. Belirlenmiş 3. Bilinen (TDK)

²⁷¹ Zeki Velidi Togan, “*Türk Destanının Tasnifi*”, *Atsız Mecmua*, S.1, 15 Mayıs 1931, s. 4

²⁷² Ahmet –Zeki Validî, “*Türk Destanının Tasnifi II*”, *Atsız Mecmua*, S.2, 15 Haziran 1931, s. 27-30

²⁷³ Ahmet –Zeki Validî, “*Türk Destanının Tasnifi II*”, *Atsız Mecmua*, S.2, 15 Haziran 1931, s. 30

²⁷⁴ Ahmet –Zeki Validî, “*Türk Destanının Tasnifi III*”, *Atsız Mecmua*, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 51-55

Türk tarihinin en şanlı zamanının sonu telekki ediliyordu. Şimdi Türk destanını tasnif etmek istiycekler de tasnif planlarını buna göre tertip etmek icap edecektir. Türk siyasi ve harsi birliğinin sonunu teşkil eden Temürden sonraki destanlar şark ve garpta ayrı ayrı istikametlerde inkişaf etmiştir... ”²⁷⁵

“Türk Destanının Tasnifi IV” yazısında destanların tasnifi konusundaki kaynaklar hakkında bilgi veren Zeki Validi, “destanların muttarit bir şekilde oluşmadığını onun muayyen şeklinin şairler tarafından verildiğini”²⁷⁶ yazar. Çünkü destanın halk rivayetleri kısmındaki karışık bölümlerine tarih karışamaz ve tarihçiler onlara sadece bazı konularda yardımcı olabilirler.

Sonuç olarak yazar Türk destanlarının tasnifinin zorluğundan bahseder ve *Tatar-Moğol, Türk-Oğuz, Gök Türkler ve Karahanlılarla birleştirilen yabgu*²⁷⁷ ve *hakanlara ait rivayetler ile Çingizle Temür devri arasındaki vakalara ait rivayetlerin* yazının kaleme alındığı tarihteki Türk destanının üzerinde çalışılması pek güç kısımları olduğunu vurgular. Ancak yazara göre;

“... Biz Türkler tarihte en güç ve en mudil büyük meseleleri halletmekten haz duymuş, en güç işleri ekseriya yalnız eğlence için yapmış bir milletiz.”

Destanların tasnifinde de Türklere sahip olduğu yüksek enerjinin bir miktarını kullanmak kâfi gelecektir.

Destan konusuyla ilgili bir diğer eserde, “Bir Destan Parçası”²⁷⁸ başlıklı yazıda Nihat Sami, Tatar unvanlı bir halk şairinin Kara Mahmut adlı bir beyi tanıttığı bir destanının bir kısmına yer verir. Yazara göre destanın ortaya çıkmayan bir kısmı ile birlikte Tatar unvanlı halk şairi de meçhuldür.

²⁷⁵ Ahmet –Zeki Validî, “*Türk Destanının Tasnifi III*”, *Atsız Mecmua*, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 52

²⁷⁶ Ahmet –Zeki Validî, “*Türk Destanının Tasnifi IV*”, *Atsız Mecmua*, S.5, 15 Eylül 1931, s. 102.

²⁷⁷ Yabgu: 1. isim, tarih Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinde kağandan sonra gelen en üst düzeydeki yöneticinin unvanı, 2. Hükümdar, Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr

²⁷⁸ Nihat Sami, “*Bir Destan Parçası*”, *Atsız Mecmua*, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 60.

3.1.2.2. ŞİİR

Atsız Mecmua'da yer alan çok sayıda şiir mevcut olup bunlardan M. Şakir'in "Saz şairlerine ait basılmamış parçalar" derlemesinde yayımlanmamış koşma, semai, divan ve destanları kaleme alınır²⁷⁹. Muallim Atabeyli Naci de "Eski Halk şairlerimize ait bazı parçalar ve vesikalar"da bir cönkte karşılaştığı destan parçalarını yayımlar.²⁸⁰ Nihat Sami "Kâtibi, Gevheri ve Âşık Ömerden parçalar" ve "Köroğlu'nun iki şiiri" yazılarında şairlerin yayımlanmamış şiirlerine yer verir.²⁸¹

Nihat Sami'nin "Tuna Boyunda Sazşairlerimiz" yazısında 14. yüzyıldan beri Tuna'nın halk şairleri için bir heyecan kaynağı olduğundan bahsedilir. Tuna hakkında ilk yazılı halk şiirine 16-17. yüzyıllarda yaşayan Öksüz Âşık veya Kul Mehmet'te rastlandığını ifade edilir²⁸². Nihat Sami saz şairleri ile ilgili yazı dizisine "Cezair Sazşairlerimiz" yazısıyla devam eder. Nihat Sami, Türk saz şairlerinin sahil ocaklarında ve donanmada mühim yerleri olduğundan bahsederken 16. asırda Türk donanmasının güçlü olmasından dolayı denizciliğe ait birçok manzum ve mensur eser vücuda geldiğini vurgular.²⁸³ Cezayir'e ait şiirlerin varlığını ifade eden Nihat Sami, Afrika'nın şimal sahillerinde çok zengin bir Türk edebiyatının olduğu belirtir. Ayrıca iki tane denizcilik ile ilgili şairi belli olmayan şiiri tespit ederek onların hangi dönemde yazılmış olabileceğini ilmi yollarla anlamaya ve anlatmaya çalışır.

Atsız Mecmua'da Karaca Oğlan ile ilgili de çalışmalar mevcut olup bunlardan "Karaca Oğlan'ın basılmamış bir şiiri" adlı yazının kime ait olduğu belirtilmemiştir ve yazıda şairin bir türküsü vardır²⁸⁴. Yazının devamı niteliğinde Niyazi Tefvik

²⁷⁹ M. Şakir, "Sazşairlerine ait basılmamış parçalar", *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 281-282; "Sazşairlerine ait basılmamış parçalar", *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 57-58;

"Basılmamış Halk Şiirleri", *Atsız Mecmua*, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 84; "Basılmamış Halk Şiirleri", *Atsız Mecmua*, S. 17, 25 Eylül 1932, s. 104-111.

²⁸⁰ Muallim Atabeyli Naci, "Eski Halk şairlerimize ait bazı parçalar ve vesikalar", *Atsız Mecmua*, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 39-40.

²⁸¹ N. Sami, "Köroğlu'nun iki şiiri", *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 283.

"Kâtibi, Gevheri ve Âşık Ömerden parçalar", *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 199-201.

²⁸² Nihat Sami, "Tuna Boyunda Sazşairlerimiz", *Atsız Mecmua*, S.2, 15 Haziran 1931, s. 39-40.

²⁸³ Nihat Sami, "Cezair Sazşairlerimiz", *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 77-79.

²⁸⁴ "Karaca Oğlan'ın basılmamış bir şiiri", *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 201.

“Karaca-Oğlan’a ait basılmamış şiirler”²⁸⁵ Çavuşoğlu Zeki “Karaca-Oğlan’a Dair”²⁸⁶ yazısında Karacaoğlan’ın hayatıyla ilgili bilgi vererek kesin bir kanıya varılmasa da onun yüz yaşına kadar yaşadığını kanıtlamaya çalışır. “Demirci-Oğlu”²⁸⁷ makalesinde 17. asır saz şairlerinden Demircioğlu tanıtılır. Benzer olarak M. Şakir “Dertli ve Şem‘î’nin basılmamış şiirleri”ni derler.²⁸⁸ Daha sonra bulduğu şiirlerden birinin daha düzgün bir nüshasını bularak “Dertli ve Şem‘î’ye dair” başlıklı yazıda tekrar okurla bir araya gelir.²⁸⁹ Ahmet Talât “Dertli’ye dair” yazısında M. Şakir’in Dertli’ye ait olduğunu iddia ettiği şiirlerin ona ait olmadığını yazar ve bu tartışmaya müdahil olur²⁹⁰. Şiir üzerine başka çalışmaların da *Atsız Mecmua*’da yer aldığı görülür²⁹¹.

Atsız Mecmua’da “Arap şiirinde Türkler” başlıklı yazısında Arap şair Ebu’l-Fityân Muhammed’in şiirlerindeki Türk imgesini değerlendiren Kıvameddin, şairin şiirlerinde kendi kavmi ile birlikte Türk milletinin haslet ve meziyetlerini de övdüğünü ifade eder²⁹². Bazen “Türk” kavim ismi olarak da kullanılır ve şiirlerinden biri Türklerin ve Türk büyüklerinin methi üzerine kuruludur. Yazının ikinci kısmında

²⁸⁵ Niyazi Tevfik, “*Karaca-Oğlan’a ait basılmamış şiirler*”, *Atsız Mecmua*, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 43-44

²⁸⁶ Çavuşoğlu Zeki, “*Karaca-Oğlan’a Dair*”, *Atsız Mecmua*, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 30-33.

²⁸⁷ Nihat Sami, “*Demirci-Oğlu*” *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 14.

²⁸⁸ M. Şakir, “*Dertli’nin ve Şem‘î’nin basılmamış şiirleri*” *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 202-203.

²⁸⁹ M. Şakir, “*Dertli ve Şem‘î’ye Dair*”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 225-226.

²⁹⁰ Ahmet Talât, “*Dertli’ye dair*”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 227.

²⁹¹ Şiir üzerine çalışmalara örnekler için bkz;

Caferoğlu Ahmet, “*Azerbaycan halk edebiyatında “Sayacı” Türküsü*”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 229-231;

Caferoğlu Ahmet “*Azerbaycan halk edebiyatında “Sayacı” Türküsü*”, *Atsız Mecmua*, S.10, 15 Şubat 1932, s. 247-250.

Kütahyalı Mehmet Halit, “*Kütahya halk şairlerinden Pesendî*”, *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 297-299.

Abdülbaki, “*Basılmamış Bektâşî şiirleri hakkında*”, *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931

Abdülbaki, “*Son asır Hamzavî şairlerden: Necmî*”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 231-233.

M. Şakir, “*Basılmamış Bektâşî Şiirleri*”, *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 81;

M. Şakir, “*Basılmamış Bektâşî Şiirleri*”, *Atsız Mecmua*, S.5, 15 Eylül 1931, s. 114;

M. Şakir, “*Basılmamış Bektâşî Şiirleri*”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 132;

M. Şakir, “*Basılmamış Bektâşî Şiirleri*”, *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 204.

²⁹² Kıvameddin, “*Arap şiirinde Türkler*”, *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 11-12;

da bu örneklere devam edilerek bahsi geçen şairin Arapça olduğu anlaşılan eserleri tercüme edilir²⁹³.

“Zemahşerî Divanında Türklere Dair Şiirler” makalesinde de ilk önce Zemahşerî tanıtılırken sonrasında divanındaki Türkleri öven şiirler Arapçadan Türkçeye çevrilerek sunulur²⁹⁴.

3.1.3. FİKİR YAZILARI

Atsız Mecmua'daki çok sayıda fikir yazısına yer verilmiştir. Basıldığı dönem göz önünde bulundurulduğunda fikri cereyanların sıklıkla çarpıştığı ve hem ulusal hem de uluslararası sahada gündeme gelen yeni fikir akımlarının mevcut olduğu yirminci yüzyılın ilk yarısında kalan *Atsız Mecmua* fikir yazıları açısından oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Ancak ağırlıklı olarak yazılar gençlik ve fikir, kapitalizm eleştirisi ve antropoloji üzerinde durulur.

Fikir yazılarından *Atsız Mecmua*'nın ikinci sayısında yer alan Boz Kurt'un “Gençlik ve Mefkûre” yazısında ilk önce *Hayat* mecmuasını insana benzeten yazar, onun ölümünden bahseder.²⁹⁵ Gökalp'ı hatırlayan mütefekkir Türk milletinin derdine derman olan düşüncenin Fransızlar tarafından verilmesini tenkit eder ve Fransızların Suriye'deki topraklarımıza konduğundan ve istila ettiğinden dem vurur. Ve gerçekten eleştiri gerekiyorsa buna Arap gençlerin daha çok ihtiyacı olduğu üzerinde durur. Yazının kafeme alındığı dönemdeki yaşlı fikir adamlarının gençlere yönelik fikirsizlik eleştirilerine ise, gençliğin düşündüğünü ibraz ederek, “*Kafamızda ve kalbimizde bir şey olmadığını ve olamayacağını zannedenler müsterih olsunlar. Henüz Namık Kemal unutulmamış ve Gök Alpın kemikleri çürümemiştir.*”²⁹⁶ ifadeleriyle cevaplar.

²⁹³ Kıvameddin “*Arap şiirinde Türkler II*”, *Atsız Mecmua*, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 46-47.

²⁹⁴ Şerefeddin, “*Zemahşerî Divanında Türklere Dair Şiirler*”, *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 65-67.

²⁹⁵ Bozkurt, “*Gençlik ve Mefkûre*”, *Atsız Mecmua*, S.2, 15 Haziran 1931, s. 25-27.

²⁹⁶ Bozkurt, “*Gençlik ve Mefkûre*”, *Atsız Mecmua*, S.2, 15 Haziran 1931, s. 27.

“Bize bir “Gençlik” lâzımdır” yazısı gençlik ve fikir üzerine yazılardan biri olup yazıda bir millet için gerekli zümrenin gençler olduğu üzerinde durulur²⁹⁷. Yazara göre ahlak ve ilmî şuurla yetişen genç ülkesinin kötülüğüne işler yapamaz ve inkılâbın en büyük eksikliği müşterek düşünen ve fiiliyata sahip olan gençliğin olmamasıdır.

Atsız Mecmua'nın diğer bir sayısında yer alan Namık Kemal'in “Mefkûremin Faciası” yazısı Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu durumdan hoşnut olmayan şairin iç dünyasını gözler önüne serer²⁹⁸. “Memleket Bilgisi” başlıklı yazıda da tercümeçilik faaliyetlerinin Tanzimat'la birlikte başladığı ve bir marifet hâlini aldığı belirtilirken, bu yolun yanlış bir yol olmadığı, ancak Batı'dan yapılan tercümelerin gittikçe tesir sahasını artırmakta olduğu ve nüfuzunu belirgin hâle getirdiğine dikkat çekilir.²⁹⁹

*“Bilgiler, Mefkûreler, Hayatlar ve çalışmalar ancak kanını emdikleri millete ve memlekete faydalı oldukları ve onun ihtiyaçlarına müspet cevaplar vermeye çalıştıkları müddetçe yaşamaya hak kazanırlar. Ona yabancı kaldıkları ve ıstırapları karşısında bir şey yapamadıkları gün, parazit bir hayata dalmışlar demektir. Yoklukları varlıklarından faydalıdır.”*³⁰⁰

Ahmet Rıza “Türk Antropolojisine Methal”de Türkiye’de antropolojinin gelişimi üzerinde eleştirel bir yazı kaleme alır³⁰¹. Ahmet Rıza’ya göre Türk antropolojisini Türkiye’ye getiren bir Fransız profesördür; ilk Türk ise, Osman Şevki Bey’dir ve yerli olan kaynaklar bu kişinin üzerinde yoğunlaşmaktadır. Antropoloji ilmi ile Anadolu’da verilmek istenilen düşüncüyü eleştiren Ahmet Rıza Türk gençleri için oldukça önemli tespitler yapar ve gençlere Türk tarihi ve ırkı ile bağlantılarını koparmak isteyen antropoloğa karşı uyarır ve sürekli okumaları ve çalışmalarını yönünde tavsiyelerde bulunur. Balkan halkları üzerinde öncelikli çalışmaya başlayan ve Dobruca Müslümanlarını ele almakla işe başlayan Fransız antropolog Eugène

²⁹⁷ İsimli, “Bize bir “Gençlik” lâzımdır”, *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 285-287.

²⁹⁸ Namık Kemal, “Mefkûremin Faciası”, *Atsız Mecmua*, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 61-62.

²⁹⁹ Boz Kurt, “Memleket Bilgisi”, *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 73-74.

³⁰⁰ Boz Kurt, “Memleket Bilgisi”, *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 74

³⁰¹ Ahmet Rıza, “Türk Antropolojisine Methal”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 127-129; “Türk Antropolojisine Methal II”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 İkinciteşrin 1931, s. 154- 156; “Türk Antropolojisine Methal III”, *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 264-267.

Pittard, Dobruca Müslümanları ile Rumları kıyaslamak sureti ile benzerliklerini ortaya koyduğunu iddia etmektedir. Yazara göre Fransız ilim adamı Fransız siyaseti için Fransız ilmi yapmaktadır;

“O erkânharple bu âlimin davaları basittir. Biz geçmiş zamanların tarihini kaplıyan Türkler değiliz, sadece kadim Yunanlıların Anadolu’daki bakayasıyla karışmış, Rumlaşmış, ırkî ve tarihî verasetini kaybetmiş bir milletiz. Şu halde tarihimizle ırkımızla alâkamızı keserek kanımıza kan, medeniyetimize medeniyet katan bu yeni damızlık ırka yani Yunanlılara yaklaşmalıyız.”³⁰²

Devamında Türk milletinin melez hatta Çerkez ve Rumlarla karışık bir millet olduğunu yazan Eugenne Pittard’ın bu görüşünün yanlış olduğunu savunan Ahmet Rıza, onun üç yüz kişi ölçerek yalan yanlış fikirler beyan ettiğini vurgular. Yazıda Türk kafatasının özellikleri üzerinde durularak yine Pittard’ın eleştirildiği görülür. Ahmet Rıza, Fransız antropologdan etkilenen Şevki Bey’in (Dr. Şevket Aziz) Türk milletinin menfaatine hiç değilse zararına olmıyan tetkikler yapması ve gerekirse köyleri dolaşarak ölçümler yapması dileği ile yazı serisini sonlandırır.³⁰³

Atsız Mecmua’da kapitalizm, sosyalizm gibi dönemin fikri cereyanları ile ilgili fikir yazıları da mevcuttur. M. Emin’in “Onlara” başlıklı yazısı ilk önce dinî, sonra şairler ve filozoflar devri yaşayan oradan da pozitivistliği gören insanlık tarihindeki merhalelerle başlar³⁰⁴. M. Emin’e göre, bu fikirleri ortaya atanların hepsinde bir peygamberlik sevdası vardır. Türkiye’de de bu sevdalılardan Marks’ın, ekonomiye dayalı fikirleri yayılmaya başlamıştır ki bu fikirler oldukça tehlikelidir. Ayrıca M. Emin “Onlara” başlıklı yazıyı Hâkimiyet’i Milliye gazetesinde çıkan bir yazıya istinaden kaleme aldığını anlatan ifadeler kullanmıştır.

³⁰² Ahmet Rıza, “*Türk Antropolojisine Methaf*”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 129;

³⁰³ Ahmet Rıza, “*Türk Antropolojisine Methaf III*”, *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 264-267.

³⁰⁴ M. Emin, “*Onlara*”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 221-223.

“Millî Hâkimiyet gazetesinden, Türk milletine, onun hürriyetine, inkılâbına ve bugünkü rejimine titiz bir milliyetperver ruhu ile sahip ve hâkim olmasını bekler ve isteriz.”³⁰⁵

Benzer fikirleri barındıran N. Bazilescu'nun “Kapitalizm Buhranı” adlı yazı dizisi Safaattin Rıza tarafından Türkçeye aktarılır ve yazıda Marksizm'in eleştirisi yapılır.³⁰⁶ Yazı serisinde sermaye piyasası üzerinde durulur. Marks'ın ifade ettiği sermaye düşüncesine karşılık bireysel sermayenin savunusu yapılır. Üstelik işçiler devlet elinde daha fazla sömürülmektedir. Devletin vazifeleri ve görevleri konusunda sosyalizmin devlet anlayışında yer bulan ticaret, iktisat ve sanayi konularındaki yaklaşımın doğru olmadığı da yazıda vurgulanır. Son olarak da dünyadaki bireysel sermayenin çöküşü ve iktisadi buhran tartışılır.

“Bugünkü dünya buhranı, bazı kızıl düşüncelilerin iddia ettikleri gibi ferdi sermaye sisteminden ileri gelmemektedir. Bugünkü iktisadi buhran az istihlaktan³⁰⁷ doğmaktadır. Hiç şüphe edilemez ki az istihlaktan mütevellit buhranlardan en fazla sermaye sonra da işçi müteessir olmaktadır...”³⁰⁸

Marksizm'in eleştirisi bağlamında farklı bir yazı da “Türk işçileri” başlıklı yazıdır. Demirci tarafından kaleme alınan yazıya göre sosyalist ve komünistler işçinin haklarını savunmak yerine bunu bir propaganda aracı hâline getirmişlerdir.³⁰⁹ Fakat her şeyden önce Türk işçileri ve onların sorunları Türkçülerin meselesidir. Millet meclisi millî vazifesini yerine getirerek çıkaracağı bir iş kanunu ile işçilerimizin hayatını ve refahını tanzim edecektir.

³⁰⁵ M. Emin, “*Onlara*”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 221-223.

³⁰⁶ N. Bazilescu, “*Kapitalizm Buhranı I*”, (Çev. Safaattin Rıza), *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 122-124;

“*Kapitalizm Buhranı II*”, (Çev. Safaattin Rıza), *Atsız Mecmua*, S.7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 148-150

“*Kapitalizm Buhranı IV*”, *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 192-194;

“*Kapitalizm Buhranı V*”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 214-217;

“*Kapitalizm Buhranı*”, *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 292-294.

³⁰⁷ İstihlak: Tüketim

³⁰⁸ N. Bazilescu, “*Kapitalizm Buhranı*”, (Çev. Safaattin Rıza), *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 294.

³⁰⁹ Demirci, “*Türk işçileri*”, *Atsız Mecmua*, S.7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 160-162.

3.1.4. MİLLİYEÇİLİK

Bu çalışmada daha ziyade *ulusçuluk* ifadesi milliyetçilik yerine kullanılırken *Atsız Mecmua*'nın 17 sayılık serisinde yer alan *millî* yoğunluklu makalelerde yer bulan düşüncenin Kemalist ulusçuluktan farklı bir ulusçuluk olarak da tanımlanabilecek olan Turancı çizgide örülmesi, mecmuanın analizindeki konunun *milliyetçilik* olarak seçilmesini gerektirmiştir. Nitekim milliyetçilik düşüncesi içerisinde konulardan biri de Turancılıktır.

Coğrafi ve siyasi olmak üzere iki anlamda kullanılan "Turan" terimi; coğrafi anlamıyla, Sasani döneminde şimdiki Pakistan'a bağlı Belüçistan eyaletinin kuzeydoğu kısımlarındaki serazad deve çobanlarından oluşan halkıyla ünlü bölgeyi anlatan ve İran'ın kuzeydoğusundaki bölge için kullanılmaktadır³¹⁰. Turan, Maveraünnehir, Türkistan, Harzem, Horasan, Fergana ve Kaşgar gibi sınırlara isim olarak verilmiş ve bunun yanı sıra birçok ülkeyi kapsayan geniş bir yurttur. Siyasi anlamda ise, Türklerin doğal birliği anlamını taşıyan, Türklüğün uzak mefkûresi olan, sadece Türkleri bir bayrak altında birleştirmeyi kendine amaç edinen, bütün Türk boylarını içine alan Büyük Türkistan olarak tanımlanabilir³¹¹.

Ziya Gökalp de Turan'ı, "*Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yakutları dilde, edebiyatta, kültürde birleştirmeye Turan denir.*" ifadeleriyle tanımlamaktadır³¹². Ziya Gökalp "Turan" kelimesiyle Türklerin tek bir vatan üzerinde, tek bir millet halinde birleşmelerini anlatmak istediği söylenebilir. Turancılık fikrinin önemli bir kısmını bu birleşme oluşturur. 1991 yılında, henüz Sovyetler Birliği dağılmadan önce Turancıların fikirlerinin kökeninde Orta Asya'daki Türkler ve çektikleri zulüm vardı. Komünizm karşıtlığı da bu düşüncülerin bir tezahürüdür.³¹³ *Atsız Mecmua*'daki "Soviyet Ülkelerinde Yaşayan Türk Kavimlerine Dair İstatistik Malumat" başlıklı yazı aynı düşüncenin

³¹⁰ Osman Karatay, 2003, *İran ile Turan, Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu*, Ankara: Karam Yayınları, s. 25

³¹¹ Osman Karatay, 2003, *a.g.e.*, s. 25

³¹² Ziya Gökalp, 1968, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Varlık Yayınları, s. 24

³¹³ Nizam Önen, *İki Turan*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 315-316

uzantısıdır³¹⁴. Yazıda, 1926 yılında Sovyetler Birliği'nde yapılan nüfus sayımına göre Türk kavimlerinin ve Türk ülkelerinin nüfus sayısı ve karakteristik özellikleri hakkında bilgi verilir. "Türkistan (Orta Asya) Cumhuriyetleri Nüfusu" yazısı da bu yazının devamı sayılabilir. Bu yazıda da Abdülkadir İnan, Rusların "Büyük Türkistan"ı "Orta Asya Cumhuriyetleri" adıyla tanıdığını belirttiikten sonra bu cumhuriyetleri oluşturan Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan'ın nüfus sayıları hakkında bilgi verir³¹⁵.

H. Nihal Atsız "Türkler Hangi Irktandır" başlıklı yazısında, sürekli üzerinde durulan Türklerin beyaz aryanı ırktan olduğuna dair fikirleri eleştirir.³¹⁶ Nitekim bilimsel çalışmalar bunların doğru olmadığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Atsız, Türkler ve Moğolların birbiriyle akraba olduklarını ve Moğolların bir asker gibi davrandıkları üzerinde dururken Türk-Moğol akrabalığının bilimsel bir gerçek olduğunu, zaman ilerledikçe Türkler ve Moğollara atfedilen barbar düşüncesinin de değişeceğini savunur. Türk ırkı Altay veya Turan ırkıdır.³¹⁷

Atsız Mecmua'da "Millî ahlâk" makalesi, bireysel menfaatleri bir kenara bırakarak Türk milleti için çalışmak üzerine kuruludur.³¹⁸ Millî ahlak halk için zararlı olan her şeyden uzak durarak bunlarla çarpışmaktır. Aydınların şarlatanlık, riyakârlık gibi hasletleri Doğulu olmaya bağlamaları millete ve ahlaka atılmış en büyük bühthandır. Bu düşünce Osmanlı Devletini yıkıma götürdüğünden dolayı millî menfaatleri bireysel menfaatlerin üzerinde tutan atsız kahramanlar örnek alınmalıdır.

"Millî Benlik" konusu da aynı minvalde üzerinde durulması gereken bir konudur. Avrupa milletleriyle temasa geçen bütün milletlerin millî benlik yönünden

³¹⁴ Abdülkâdir İnan, "Soviyet Ülkelerinde Yaşayan Türk Kavimlerine Dair İstatistik Malumat", *Atsız Mecmua*, S.1, 15 Mayıs 1931, s. 6-7.

³¹⁵ Abdülkâdir İnan, "Türkistan (Orta Asya) Cumhuriyetleri Nüfusu", *Atsız Mecmua*, S.2, 15 Haziran 1931, s. 34-35.

³¹⁶ H. Nihâl, "Türkler Hangi Irktandır", *Atsız Mecmua*, S.1, 15 Mayıs 1931, s. 4-5;

³¹⁷ Nihal Atsız, bu fikirleri ile Atatürk'ün kültüre dayalı millet düşüncesinin ve "Türk Tarih Tezi"nin karşısında bir görüş ortaya koyar. Türk tanımının ırk üzerine inşa edilmesi gerekir ve Türk milletinin kendine has özellikleri veya olması gereken özellikleri vardır.

³¹⁸ İsimli, "Millî Ahlâk", *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 121-122.

sıkıntı yaşadıklarına yer verilen yazıda, bu durumdan kaçınarak millî benliğe inanmak gerektiği vurgusu yapılır³¹⁹.

Benzer bir yazı da aynı maksatla kaleme alınmıştır. “Millî Gaye” başlıklı yazıda ahlak, ilim, teknik, köyü yükseltmek ve şahsi ihtiraslardan sıyrılmak gerektiği üzerinde durulur.³²⁰ Millî gayeye ulaşmanın yolu da “Millî Uyanıklık” tan geçer³²¹. Millî uyanıklığın temelinde Türk gençliği yatmaktadır. Ancak yazar Türk milletinden başka her millette gençliğin millî uyanıklığın, millî düşüncülerin öncüsü olduğunu da ifade etmekten kaçınmaz. Nitekim Batı’da birçok önemli olayın öncüsü gençler iken, Türkiye’de gençler bir figüran gibidir. Çözüm ise nettir;

“... Biz çok sıkı bir askeri disipline muhtacız. Çünkü bugün inzibatsız yaşıyoruz. Fakat bazılarının anladığı ve sandığı gibi bu sert disiplin, istibdat değildir... İstibdat altında yaşayan yahut disiplinsiz olan cemiyetlerden hiçbir şey beklenmez...”³²²

Milletleri yükselten de “Millî Mefkûre”dir. Millî mefkûresi olmayan milletler gerilemeye ya da yerinde saymaya mahkûmdurlar.³²³ Her millet çoğalmalı ve gençliğine millî mefkûre vermelidir.

“Gençlik kanlı canlı çok yüksek bir mefkûre ister. Gençlik kahramanlık görmeye çok isteklidir. Onun bu isteğini Türk ırkının istikbali için en doğru olabilecek yola sevk etmek lazımdır. Bu sağlam ırkın istikbali açıktır. Ona yalnız hedefini göstermek ve: marş marş kumandasını vermek kâfidir.”³²⁴

Millî bir mefkûre ihtiyacına cevap veren yer “Filibe Lokantası”dır³²⁵. Toplumsal hayatların inkişafında toplumsal muhitlerin tesiri inkâr edilemez. Millî Mefkûresi olan gençlik, yabancı propagandaların tesiri altında kalmaz. Türkiye’ye öğrenim için gelen Bulgar talebelerin fikri tartışmalarına imkan vermesi açısından Filibe Lokantası sadece yemek yenen bir lokanta değildir.

³¹⁹ İsimli, “*Millî Benlik*”, *Atsız Mecmua*, S.7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 145-147.

³²⁰ İsimli, “*Millî Gaye*”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 213.

³²¹ İsimli, “*Millî Uyanıklık*”, *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 1-2.

³²² İsimli, “*Millî Uyanıklık*”, *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 1.

³²³ İsimli, “*Millî Mefkûre*”, *Atsız Mecmua*, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 25-27.

³²⁴ İsimli, “*Millî Mefkûre*”, *Atsız Mecmua*, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 27

³²⁵ İsimli, “*Filibe Lokantası*”, *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 49-50.

“Bir milletin içtimaileşmesi uzvi bir hadise gibidir. Her uzvi hadise gibi içtimaileşmek ve tekâmül etmek de bir muhite muhtaçtır...”³²⁶

Türk toplumunun problemi ise “Millî Seciye buhranı” yaşıyor olmasıdır.³²⁷ “Yabancılara tapmak, kendi kudretimizi, varlığımızı, mazimizi, mefahirimizi inkâr etmek ve hiçe saymak”, “talebelerin en açık şehvet filimlerine, en kepaze balolara, barlara, plajlara gitmelerinin men dahi olunmaması”, “manen olduğu gibi maddeten de başgösteren züppelik”, millî ve dini mefkûresini kaybeden talebelerin hayat tarzları ve öncelikleri, yazarın “millî seciye buhranı”nı anlatmak için üzerinde durduğu konuların bir kısmıdır.

Millî temalı konuların mecmuanın henüz ilk makalesinde yer alması ve *Atsız Mecmua*’nın H. Nihal tarafından “...köylümüzü ve köylerimizi kurtarmaya ve yükseltmeye çalışacak gençlerin mecmuası olmak” gayesi ile kaleme alınan yazılardan oluşması, Türkçü Turancı fikrin değişimden ziyade geleneklere sadakatini göstermektedir.

Bu doğrultuda kaleme alınan “Halk ve Münevver” makalesinde Türk münevverlerinin geçmiş zamanlardan beri halka karşı kayıtsız olduğu İstiklal Savaşı’ndan sonra halk ile kaynaştığı ve halka doğru bir hareket başlattığı üzerinde durulur³²⁸. Ancak zaman içinde “yarım münevver” adı verilen bir grup her şeyi kendi refahına ve menfaatine göre düzenler. Bu nedenle gerçek münevverler gelmeli ve halkı yarım münevverlerin elinden kurtarmalıdır.

“Münevverler, yine halkın içine girecek, onun ızdırabına eş ve ihtiyaçlarına kardeş olacaktır. Münevver halkın içinde ve halk için çalışmaya başlıyor.”³²⁹

Atsız Mecmua’da “İlerki İnkılâpçılara” başlıklı yazıda Türkçü-Turancı düşünün köylücülük eğiliminin tam bir yansıması görülür³³⁰. Türk milletinin yıllardan beri çeşitli vesilelerle ezildiğini ifade eden Boz Kurt Türk köylüsünün sol görüşlü insanların ifade ettikleri devrim gibi görüşlerden veya modalardan habersiz

³²⁶ İsimsiz, “*Filibe Lokantası*”, *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 49

³²⁷ H. Nihal, “*Millî Seciye buhranı*”, *Atsız Mecmua*, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 27-28.

³²⁸ İsimsiz, “*Halk ve Münevver*”, *Atsız Mecmua*, S.10, 15 Şubat 1932, s. 237-239.

³²⁹ İsimsiz, “*Halk ve Münevver*”, *Atsız Mecmua*, S.10, 15 Şubat 1932, s. 239.

³³⁰ Boz Kurt, “*İlerki İnkılâpçılara*”, *Atsız Mecmua*, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 49-51.

olduğunu belirtir ve Türk köylüsünün kendisi için çalışana çabuk anlayacağından bahseder

“Eğer her cemiyet içinde ezenlerle ezilenler bulunduğu inaniyorsak, dünya cemiyetleri içinde asırlardan beri ezilen bir millet vardır. Türk milleti.”³³¹

Türk köylüsünü anlamak için yapılması gerekenler de makalede yerini alır:

“Onda büyük Türk tarihinin veraseti ve geçmiş asırların hayatındaki facialardan alınmış bir hayat terbiyesi vardır. Sâkin ve manasız görünen kabuğunun içinde derin duyuşlu ve şimşek sezişli bir ruh yaşar. İşte bu ruh, Türk ruhudur. Yeryüzünde bu toprak üzerinde ve bu millet içinde bir şeyler yapmak isteyenler her şeyden önce bu kütleyi ve bu ruhu okumalı ve tanımalıdır.”³³²

Köylü ve köycülük üzerine çalışmalardan bir diğeri de “Köycülük” adlı makaledir.³³³ Yazıda, Türkiye’nin gelişimi için ilk önce köyün gelişmesi gerektiği üzerinde durulur; çünkü memleketin kurtuluşu köylerin kurtuluşuna bağlıdır. Köyün elektrik, köy sokakları, okulları, köy evleri gibi ihtiyaçları karşılanmalıdır.

Atsız Mecmua’da millî mevzulardan bir diğeri de “Millî iktisat”tır.³³⁴ Yazıya kapitülasyonlarla başlansa da daha sonra Türk milletinin yaşadığı sefaletlere karşılık dik durduğu hususuna yer verilir. Yaşanan sefalet, açlık vb sıkıntılarda Türk milletinin dirayetine yer verilirken iktisatlı bir yaşam tarzına tavsiye niteliğindeki ifadelerin satır aralarında yer aldığı da görülür.

“... ”

Her şey katlandık ve kazandık. Her şey katlanacak ve kazanacağız.

Boş midelerimize yumruk basarak çarpışmasını yedi iklimde deniyerek kaşarlanmış bir milletiz. Ot yiyecek, yağ yakacak, çuvval giyecek fakat yine

³³¹ Boz Kurt, “İlerki İnkılâpçılara”, *Atsız Mecmua*, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 49

³³² Boz Kurt, “İlerki İnkılâpçılara”, *Atsız Mecmua*, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 51

³³³ İsimli, “Köycülük”, *Atsız Mecmua*, S.5, 15 Eylül 1931, s. 97-98.

³³⁴ İsimli, “Millî iktisat”, *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 189-191.

ölmeyecek, yine hürriyetimizi ve istiklalimizi kaptırmayacak ve kurtarıp yaşatacağız. Bütün bunlar hür ve müstakil Türkiye uğruna ve onun için...”³³⁵

İktisadi konulara eğilen “İktisat ve Millî müdafaa” yazısı da aynı minvaldedir³³⁶. Yazıda orduya güç veren düşüncenin dahi millî iktisat düşüncesi olduğu iddia edilir. Millî iktisat el işleri, toprak, kudret (elektrik ve mihaniki kuvvetler), sermaye unsurlarından oluşur ancak bu unsurlar gelişmemiştir. Toprak işlenmeli, madenler gün yüzüne çıkarılmalıdır. Büyük devletler orduları ile büyük olsalar da ordulara kuvvet ve hareket veren iktisattır.

*“Bu günkü harpler medeniyetlerin, cemiyet iktisadiyatının yekdiğeriyle çarpışmasıdır.”*³³⁷

*“Memleketleri kurtaran ordular: Ordulara kuvvet ve hareket veren millî iktisatlarıdır.”*³³⁸

Millî iktisat üzerine kaleme alınan diğer bir yazıda Fehmi Ragıp, Türk insanının dolayısıyla Türk köylüsünün vergisini verdiğinden bahsederken vergi artırımlarının bir sonu olduğunu ve bu durumun halkın ve devletin zararına olacağını vurgular.³³⁹ Ayrıca ithalatı bütçeden fazla yapmamak gerektiğini ifade ederek ulusal gelecek ve millî iktisadın buna bağlı olduğunu ifade eder.

Yukarıda yer verilen yazılar *Atsız Mecmua*’nın “millî” temalı ve içerikli yazılarının tamamını ifade etmeyip öne çıkan yazılardır. *Atsız Mecmua*’nın bu konudaki gayesini ise yine kendisi kısaca özetler;

“... ”

Kısa söyleyeyim. Türk benliği ile karşılaşmak ve kaynaşmak lazımdır.

*Millî benliğimize inanalım. Milletimize tapalım.”*³⁴⁰

³³⁵ İsimli, “*Millî iktisat*”, *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 190

³³⁶ İsimli, “*İktisat ve Millî Müdafaa*”, *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 261-264.

³³⁷ İsimli, “*İktisat ve Millî Müdafaa*”, *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 262-263

³³⁸ İsimli, “*İktisat ve Millî Müdafaa*”, *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 264

³³⁹ Fehmi Ragıp, “*Millî Bütçe*”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 217-219.

³⁴⁰ İsimli, “*Millî Benlik*”, *Atsız Mecmua*, S.7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 145-147.

3.1.5. AİLE-SOSYAL KONULAR

Atsız Mecmua’da siyasi ve fikri yazıların ağırlığının yanında sosyal konuların ve yeni devletin ve devletin millet unsurunun sosyal yaşamı üzerine de birçok yazının kaleme alındığı görülür.

“Türklerde ailenin tekâmülü ve bunda “Kadın”, Mehpare Nihal’in kaleme aldığı Türk mitolojinde kadın, erkek ve aile mefhumlarını anlatan bir yazıdır. Yazar, önceleri Türk ailesinin “boy” kavramıyla kullanıldığını açıklar ve örneklemeler yapar. Kadınların Türk hayatında önemli bir yere sahip olduğunu vurgulayan Mehpare Nihal, çocukların terbiyesine ve gençlere verilen önemi de ayrıca belirttikten sonra İslam medeniyeti döneminde aile konusu üzerinde de durur. Türklerin İslamiyet’ten önceki aileye bakışı ile sonraki bakışı arasında büyük bir fark olmadığını Orhan Gazi’nin hanımının orduyu kumanda etmesi örneğiyle açıklar. Uzun süren yazı dizisi Anadolu Türkmenlerinde aile, Anadolu köylerinde aile ve Anadolu şehirlerinde aile konusu üzerinde devam eder ve tamamlanır³⁴¹. “İş hayatında kadın” yazısında da Türk kadının iş hayatına girişi ve Türk milleti için her birinin bir servet olduğunu belirtilir.³⁴²

Atsız Mecmua 17 sayılık serüvenine rağmen edebi çeşitlilik açısından oldukça kapsayıcı bir çalışmadır. Dergide manilere de rastlamak mümkündür. M. A. Baha “Safranbolu Manileri”ni³⁴³; Müderris zade Selâhattin Sait “Kerkük Manileri”ni³⁴⁴ bir araya getirir. Hemşinli Tevfik ise “Hemşin Manileri”ni³⁴⁵ bir araya getirir. “Türkiye

³⁴¹Mehpare Nihal, “Türklerde ailenin tekâmülü ve bunda “kadın”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 134-135; “Türklerde ailenin tekâmülü ve bunda “kadın”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 İkinciteşrin 1931, s. 159-160; “Türklerde Ailenin Tekâmülü ve bunda kadın”, *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 206-208; “Türklerde ailenin tekâmülü ve bunda kadın”, *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 269-272; “Türklerde ailenin tekâmüllü ve bunda kadın”, *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 58-61.

³⁴²Dâniş Remzi, “İş hayatında kadın”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 223-225.

³⁴³A. Baha, “Safranbolu Manileri”, *Atsız Mecmua*, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 57;

“Safranbolu Manileri”, *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 84;

“Memleket Manileri”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 133.

³⁴⁴Müderris zade Selâhattin Sait, “Kerkük Manileri”, *Atsız Mecmua*, S.5, 15 Eylül 1931, s. 110; “Memleket Manileri”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 133.

³⁴⁵Hemşinli Tevfik, “Hemşin Manileri”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 220.

Manileri” başlıklı yazıda Azerbaycan, Kerkük, Safranbolu ve Rize manileri bir araya getirilir³⁴⁶.

Sosyal hayatla ilgili meselelerden bir diğeri de dil ve yazı meselesidir. “Türk İstenografisi ve Memleketteki Lüzumu” makalesinde Ahmet Remzi, “*Söylenen bir ifadeyi aynen zaptetmek maksadıyla tesis edilmiş seri yazı metotlarına istenografi denir*” ifadesiyle “istenografi” kavramını tanımladıktan sonra Arap harfleri yerine yeni kabul edilen harflerin topluma nasıl kabul ettirebileceği üzerinde durur.³⁴⁷

“Türkiyedeki Diller” başlıklı yazısında Cevat Ekrem, Türkiye’de konuşulan dilleri ve bunlar üzerindeki eleştirilerini sosyolojik bir yöntemle ifade eder³⁴⁸. Önce Zaza ve Kürt dilleri üzerinde görüşlerini belirten yazar, ikinci olarak Türkçe ve Tatarca’nın ayrı bir lisan gibi algılanması üzerinde durur. Türkçenin memleketin bazı bölgelerinde zayıf kaldığını belirten yazar, gençlerin bu yerlerde vazife alarak Türk dilinin hâkimiyetini temine çalışmaları gerektiğini söyler.

Yazının devamı niteliğindeki “Türkiyede Tahsil Derecesi” başlıklı yazıda Cevat Ekrem, 1930 yılında sosyolojik metotla Türkiye’deki okuma oranını tahlil eder³⁴⁹. Okuma yazma bilenlerin sadece memur hayatının içerisinde olanlarda görüldüğü de yazarın tespitlerindedir. Yazar, okuma yazma sorununa çözüm olarak radyoyu gösterir. D. Dumrul’un “Bugünün Silâhlarından: Radyo” yazısı da Cevat Ekrem’in bu görüşlerini savunur ve yirminci yüzyılın en büyük buluşlarından biri olarak radyoyu görür³⁵⁰.

Dini meseleler de mecmuada yerini alır. “Açık Tekkeler” makalesinde Namık Kemal inkılâpların bütün hurafeleri yıktığını ve tekkeler kapanmış olsa da Hıristiyan tekkelerinin açık kaldığını ifade eder³⁵¹. Yabancı milletlerin okullarının açık olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getiren Namık Kemal bu müesseselerin misyonerlik faaliyetlerinden ötürü kapanmasını ister.

³⁴⁶ Bir Azerbaycanlı, Müderriszade Selâhattin Sait, A. Baha, Ahmet, “Türkiye Manileri”, *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 52-53.

³⁴⁷ Ahmet Remzi, “*Türk İstenografisi ve Memleketteki Lüzumu*”, *Atsız Mecmua*, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 78-80.

³⁴⁸ Cevat Ekrem, “*Türkiyedeki Diller*”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 125-127.

³⁴⁹ Cevat Ekrem, “*Türkiyede tahsil derecesi*”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 İkinciteşrin 1931, s. 152-153.

³⁵⁰ D. Dumrul, “*Bugünün Silâhlarından: Radyo*”, *Atsız Mecmua*, S.2, 15 Haziran 1931, s. 36-38.

³⁵¹ Namık Kemal, “*Açık Tekkeler*”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 İkinciteşrin 1931, s. 151.

Atsız Mecmua'da yer alan sosyal konulardan Muallim Atabeyli Naci "Göçebeliğin İlgası" yazısında Türk milletinin uzun yıllardan beri göçebe yaşadığını ve bu durum kanayan bir yara olduğunu³⁵²; Safaattin Rıza'nın "Eski Tarihte: Mektep" yazısında ilk zamanlardan başlayarak okulun gelişim seyrini ve doğuda okulun din merkezli olduğunu³⁵³, Eski Yunanistan'da okulun aile reisleri ve hükümete ait olduğunu³⁵⁴; Dede Korkut müstear isimli yazarın "Yaz Tatilinde Talebe Seferberliği Ve Bunda Muallimlere Düşen Vazife" başlıklı yazısında yaz tatiline girecek öğrencilere öğretmenlerin kendi derslerine göre vereceği vazifelerden bahsedildiğini³⁵⁵; "Küçük Yazılar" makalesinde İrkıl Ata'nın yabancı mektepler, terbiyeler ve dil meselesi üzerinde durduğunu³⁵⁶; "Darülfünun Islahatı ve Yüksek Muallim Mektebi" başlıklı yazıda yüksek Muallim Mektebi'nin sorunları üzerinde durulduğunu ve sorunların bina yokluğu, anarşi ve idaresizlik, öğretim veya tedrisat olduğunu³⁵⁷; Pertev Naili Boratav'ın "Talebe Birlikleri Hakkında" yazısında şarkılar, merasimler, gezintiler ve siyasi fikir münakaşalarının öğrenci birliklerini kuvvetlendireceğinin anlatıldığını³⁵⁸; Freidrich Sternthal'den Türkçeye aktaran Sabahattin Ali'nin "Alman Darülfünunlarındaki Vak'alara Dair" başlıklı yazısında Almanya'da üniversitede okuyan gençlerin ve hocaların memnuniyetsizliklerinden bahsedildiğini³⁵⁹ görmek mümkündür.

Ayrıca Zeybekoğlu Zeki'nin Gerard'dan çevirdiği "İktisadî buhran ve beynelmilel kredi" başlıklı yazısı o yıllarda dünyada yaşanan ekonomik buhranın çeşitli devletlerden örnekler verilerek açıklandığını³⁶⁰; Ernst Wageman'ın "İktisadi Buhran ve Kredi" yazısında yine dünyadaki iktisat yönünden kötüye gidişinin

³⁵² Muallim Atabeyli Naci, "Göçebeliğin ilgası", *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 194-196.

³⁵³ Safaattin Rıza, "Eski tarihte: Mektep", *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 130-131;

³⁵⁴ Safaattin Rıza, "Eski tarihte: Mektep II", *Atsız Mecmua*, S.7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 157-158

³⁵⁵ Dede Korkut, "Yaz Tatilinde Talebe Seferberliği Ve Bunda Muallimlere Düşen Vazife", *Atsız Mecmua*, S. 1, 15 Mayıs 1931, s. 10-11 İrkıl Ata, "Küçük Yazılar", *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 80-81.

³⁵⁶ İrkıl Ata, "Küçük Yazılar", *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 80-81.

³⁵⁷ İsimli, "Darülfünun Islahatı ve Yüksek Muallim Mektebi", *Atsız Mecmua*, S. 17, 25 Eylül 1932, s. 97-99;

³⁵⁸ Pertev Naili Boratav, "Talebe Birlikleri Hakkında II", *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 91-92.

³⁵⁹ Freidrich Sternthal, "Alman Darülfünunlarındaki Vak'alara Dair", (Çev. Sabahattin Ali), *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 89-90

³⁶⁰ M. L. Gerard, "İktisadî buhran ve beynelmilel kredi", (Çev. Zeybekoğlu Zeki), *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 287-290; *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 3-7.

açıklandığını³⁶¹; Fehmi Ragıp'ın "Türkiyede elektrik" yazısında Türkiye'de elektrik üreten fabrikalar konusuna değinildiğini ve "*Türkiyede elektrik istihsalâtını memlekete faydalı bir şekilde uyandırmak, canlandırmak ve organize etmek lâzımdır.*" İfadesi ile bu durumun dile getirildiğini³⁶²; H. Nihâl'in "Askerlik Aleyhtarlığı" makalesinde askerliğe düşman olanların eleştirel mahiyette anlatıldığını ve milliyetçilerden bir kısmının da askerliğe düşman olduğunun iddia edildiğini³⁶³; görmek mümkündür. *Atsız Mecmua*'daki sosyal konular bunlarla sınırlı olmayıp mecmuanın çok çeşitliliği bu yazılarda da görülür.

3.2. ULUSÇULUK TEORİLERİ BAĞLAMINDA ATSIZ MECMUA

Atsız Mecmua'da yer alan çalışmalar bir bütün olarak göz önünde bulundurulduğunda ulusçuluk teorilerinden Modernist ve Etno Sembolcü yaklaşımdan ziyade Primordialist yaklaşımların etkisi görülür. Milletler ve milliyetçiliğin kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi tamamen 'modern' gelişmelerin ürünü olduğunu ifade eden modernist yaklaşımın iddia ettiği unsurların vurgulandığına *Atsız Mecmua*'da sıkça rastlanmaz.

Türk Destanı'nın Tasnifi³⁶⁴ yazı serisinde yer verilen Türk destanları ve ilk Türk devletleri'nin yaşadıklarına yer verilmesi ayrıca ilk Türklere duyulan özlem ve hayranlık; Aynı tarihî yanlışlığa düşüyor muyuz?³⁶⁵ yazılarında benzer şekilde ilk Türk devletine duyulan özlem ve hatalarından çıkarılması gereken derslere yer verilmesi; Maziye İnkâr Edenler, Darülfünun ve Millî Tarih Kongresi³⁶⁶ çalışmasında maziye duyulan özlem ve Türk millerinin mazisindeki olumlu gelişmelere ve

³⁶¹ Ernst Wageman, "*İktisadî Buhran ve Kredî*", *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 21-22.

³⁶² Fehmi Ragıp, "*Türkiyede elektrik*", *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 15.

³⁶³ H. Nihâl, "*Askerlik Aleyhtarlığı*", *Atsız Mecmua*, S. 17, 25 Eylül 1932, s. 100-103.

³⁶⁴ Zeki Velidi Togan, "*Türk Destanının Tasnifi*", *Atsız Mecmua*, S.1, 15 Mayıs 1931, s. 4

Ahmet-Zeki Validî, "*Türk Destanının Tasnifi I*", *Atsız Mecmua*, S.2, 15 Haziran 1931, s. 27-30

Ahmet-Zeki Validî, "*Türk Destanının Tasnifi II*", *Atsız Mecmua*, S.2, 15 Haziran 1931, s. 30

Ahmet-Zeki Validî, "*Türk Destanının Tasnifi III*", *Atsız Mecmua*, S.3,15 Temmuz 1931,s. 51-55

³⁶⁵ H. Nihâl, "*Aynı tarihî yanlışlığa düşüyor muyuz?*", *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 279-281; "*Aynı tarihî yanlışlığa düşüyoruz*", *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 290-292.

³⁶⁶ *Maziye İnkâr Edenler, Darülfünun ve Millî Tarih Kongresi*, *Atsız Mecmua*, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 73-77

durumlara yapılan atıflar Özkırmılı'nın da İlkçi Yaklaşım'ın tasnifinde yer alan üç ayrı görüşün de *Atsız Mecmua*'da yer aldığını gösterir: Doğalcı Görüş, Sosyo-Biyolog görüş ve Kültürel Görüş³⁶⁷. Ayrıca İlkçi Yaklaşım'a göre, ulusçulukla ilgili modern bir şey bulunmamaktadır.

Romantik ulusçuluğun mimarı Alman Filozof Herder'in 18. yüzyılda yayınladığı "*Lisan Kökleri Üstüne*" adlı eserinde üzerinde durduğu; toplumların aşiretten millet aşamasına geçerken destansı nitelikli şarkıları ile tarihi ve şiiri yaşatmaları hususunun örneklerinin *Atsız Mecmua*'da yer aldığı görülür. Herder "*bir şair çevresinde bir ulus yaratır, görülecek bir dünya verir ve onların ruhunu bu dünyaya götürmek için elinde tutar*" demiştir.³⁶⁸ Burada şiirden ziyade bireylerde ortak duygu oluşturarak millî birliğe katkı sağlayabilecek şairlere atıfta bulunan Herder'e göre "bir ulusun gelişimi dinamik bir organizma şeklindedir. Bu gelişimde dilin merkezi bir önemi vardır. Bu süreçte ulusçu aydın, donanımlı bir edebiyatçı ve eylem adamı olarak milletine önderlik yapar."³⁶⁹ Herder'in tanımladığı romantik ulusçuluk unsurlarının *Atsız Mecmua*'da şiir, mani, destan vb. edebi eserlerle yer aldığı ise aşikârdır.

Atsız Mecmua'da Türkçü yaklaşımın olduğu derginin bugünkü tabiri ile yayın yönetmeni/editörü konumunda olan H. Nihal Atsız'ın dünya görüşlerini yansıtmışından anlaşılabilir.³⁷⁰ Yayın hayatına girdiği yıllarda (1931-1932) Cumhuriyet Türkiye'sindeki büyük değişim, inkılap hareketleri ve "Türk ulus bilinci" oluşturma konusunda kurucu seçkinlere ve faaliyetlerine önemli katkıda bulunmuştur. Türk ulus bilinci oluşumunda kurucu seçkinlerin ihtiyaç duyduğu "eskiye ait olanları inkâr" faaliyetleri ve bu doğrultuda yapılan inkılapların *Atsız Mecmua*'da büyük oranda desteklendiğini görmek mümkündür.

³⁶⁷ Bkz Umut Özkırmılı, *a.g.e.*, dipnot 58

³⁶⁸ Mustafa Oral, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1910-1940)*, Ankara, 2006, Asil Yayınları, s.3.

³⁶⁹ Mustafa Oral, *a.g.e.*, 2006, s. 3

³⁷⁰ "Türk milleti vardır ve bunun içinde yalnız onun tarifini yapmak gerekir, başkaları bu tarife uysa da uymasa da bunun bir önemi yoktur" Bkz. Nihal Atsız, "*Yirminci Asırda Türk Meselesi II, Türk Irkı=Türk Milleti*", *Makaleler*, C:III, Baysan Yay., İstanbul 1992, s.139-140.

SONUÇ

1920li yıllarda henüz hazırlık safhasından geçmeden gerçekleşen devrim, sonrasında devralınan heterojen bir toplum ve bu toplumun çoğunluğunun uzun bir süre -yüzyıllar boyunca- ümmet geleneğinde yoğrulması sonucunda kuvvetle dâhil olduğu geleneksel bağları, Türk ulusçuluğunun tipolojisinin belli bir program dâhilinde uygulanamamasının ve oluşmamasının sebeplerindedir. Tam da bu sebeplerden Türk ulusçuluğu, muğlâk bir yapıya sahiptir. Bu savı desteklercesine Batı'da ulusçuluk tipolojilerinde kullanılan parametreler; sosyal, ekonomik ve siyasal kavramlar Türkiye'de aynı şekli ile kullanılmamıştır. Örneğin Batı'da sırası ile gerçekleşen Rönesans, Reform ve Aydınlanma gibi yüzyıllar boyunca devam eden değişiklikler, düşünce ve pratik safhaları Türkiye'de çok daha hızlı cereyan etmiştir. Bu yüzden ki 19. ve 20. yüzyıl Osmanlı Devleti-Türkiye Cumhuriyeti aydınlarının fikir dünyası Batı'dan ithal edilmiştir.³⁷¹ Benzer şekilde Türk ulusçuluğu Batı'daki ulusçuluğundan farklı bir kavram olması münasebeti ile 1923-1938 yılları arasında Türkiye'de tek bir ulusçuluk tipolojisinden bahsetmek mümkün değildir.

Bu çalışmada yer verilen ulusçuluk teorileri³⁷² Türkiye'de ulusçuluk fikrinin ve 'Türk Ulusu' bilincinin oluşumunu anlamada tek başına yetersiz kalır. Bir diğer sınıflandırma türü olan Sivil-Etnik ulusçuluk tanımlamaları da benzer şekilde bu konuda tek başlarına yeterli olamazlar. Bu yetersizlikler, Türk ulus kimliğinin inşasının altında yatan dinamikleri anlamak ve açıklayabilmek için yeni bir kavramsallaştırma ihtiyacını doğurur.

Batı'da uzun bir süreç sonucu olarak ortaya çıkan ulus devletler ve ulus bilinci, doğuda daha kısa bir zamanda sıkıştırılmış bir süreç sonrasında ortaya çıkmıştır. Anadolu toplumu bu anlamda modern iletişim, ticaret, ulaşım, eğitim, sanayileşme, şehirleşme ve vatandaşlık safhalarından uzak kalmış ve modern devletin kültür altyapısından mahrum kalmıştır. Bu problemler ve eksiklikler

³⁷¹ Batılı düşünce Türk ulusçuluğuna olduğu gibi aktarılmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün söylemlerinde ve pratiklerinde Batı kaynaklı fikirler ve uygulamalar sık görülürken Türklük üzerine konuşmalarla harmanlanan bu düşünceler Kemalist ulusçuluğu doğurur. Bu yüzden Kemalist ulusçuluk pratikte birebir Batı kaynaklı uygulamalar bütünlüğü değildir.

³⁷² Primordialist, Modernist, Etno-Sembolcü yaklaşımlar.

neticesinde devlet otoritesinin ihtiyaç duyduğu ulus profili ve vatandaş şekli oluşturabilmek için basın yayın araçları ve eğitim sistemi resmi ideolojinin benimsenmesi adına araçsallaştırılmıştır. Ulusçuluğun bir devleti değil, devletin bir ulusu oluşturmayı amaçladığı hususu göze çarptığı Türkiye örneğinde devlet önce kendi ulusunu oluşturup ulusallaştırır. Nitekim ihtiyacı olan homojenize olmuş bir ulustur.

Osmanlı toplumunda farklı köken, kültür ve bölgelerden çok sayıda “Türk” mevcuttur. Balkan savaşlarına kadar devam eden uzun süreçte devleti ayakta tutacağı ümit edilen ‘Osmanlıcılık’ ve siyasi argümanlarla redakte edilmiş tümmet anlayışı beklenen sonucu vermemiş, bu savaşlarda Osmanlı Devleti’nin önemli siyasi parçaları olan uluslar bağımsızlık talep etmiş ve sonrasında da bu taleplerine kavuşmuşlardır. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası şekillenen Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu felsefesi siyasi-güvenlik, sadakat bağlamında ulusal kimliğin oluşmasını sağlamak üzerine olmuştur. Bu süreçte de geleneksel, yerel ve radikal çevrelerdeki aksi yöndeki yeni rejime ve cumhuriyet düzenine dini motifli ve kısmi etnik başkaldırıyla başa çıkmak gerekmiştir.

Yeni devletin kurulması aşamasında Misak-ı Millî olarak adlandırılan sınırlara tabi olmasının yanı sıra Kemalist ulusçuluğun oluşturmak istediği Batıcı, modern ve seküler ulus arzusu kesişince ortaya teritoryal bir ulus inşa süreci çıkmıştır. Dolayısı ile inşa edilmek istenen Türk ulusçuluğu hem etnik³⁷³, hem de Anadolu ülkesi eksenli olmuştur.

Resmi kimliğin oluşumunda Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında Batı’daki gibi özgürlük, sosyal adalet ve eşitlik, orta sınıfın büyümesi ve sanayileşmesi safhalarının görülmemesi sorunsalının yanı sıra, resmi Türk kimliği bir çıkmaza dayandırılmak istenmiştir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Kurtuluş Savaşı’nda Batı’ya karşı mücadele edilerek kurulmuştur. Cumhuriyet kurucuları tarafından Türk geçmişine ait din ve geleneksel hayat tarzı gibi değerler yerine devlet yönetiminde Batı kökenli sekülerizm ve pozitif bilim gibi kutsanan değerler kabul görmüştür.

³⁷³ Kemalist ulusçuluğun modern, seküler yaklaşımını “etnik” olarak tanımlanmasının sebebi, dini vurguların yerini alan etnik vurgulardır. Bkz. Bölüm 3.2.3. **Etnik Doğanın Güçlendirilmesi**

İnşa edilmek istenen ulus kimliğine dair teoride ve pratikte ortaya çıkan çelişkilere rağmen Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde ayrımcı veya dışlayıcı bir politika izlendiği savunulamaz. Bu çelişkiler, dönemin şartlarındaki değişkenlikten kaynaklanmaktadır.

Tüm bu açıklamalardan sonra bir bütün olarak ele alındığında ulusçuluk teorileri Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerindeki ulusçu düşünceyi ve pratikleri açıklamada yetersiz kalır. Çünkü dönemin Türkiye'sinde gelişen ve teveccüh gören ulusçuluk tiyolojileri dahi çeşitlidir. Kemalist ulusçuluk bu çeşitlilik içerisinde resmi ulus kimliği oluşturma düşüncesine referans olabilir. Bu durumda konjonktürel olduğu görülen Kemalist ulusçuluğun modernist yaklaşımın öngördüğü aşamalardan geçmeyi arzu ettiği söylenebilir. Ancak modernleşme safhalarının Avrupa'nın aksine Türkiye'de çok daha hızlı gerçekleşmesi modernist yaklaşımın Türk ulusçuluğunu doğrudan ifade etmediğini gösterir. Modernistlerden Gellner'in üzerinde durduğu tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş aşamaları Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamalarında birebir görülmemiş, Türkiye Cumhuriyeti daha ziyade I. Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak kurulmuş ve Türk ulusu da bu süreçte şekillenmiştir. Gellner'in üzerinde durduğu aşamalar tam olarak gerçekleşmese de Gellner'in *Yüksek Kültür*'ü ve Rousseau'nun *Genel İrade* söylemi ve eğitimin araçsallaştırması erken dönem Cumhuriyet Türkiye'sinde rahatlıkla gözlemlenebilir.

Primordialistlerin savundukları bazı önermelerin de Türk ulusçuluğunda mevcut olduğu görülür. Herder'in romantizmi Türklüğün kökenleri için 1500 yıl öncesine atıfta bulunan kurucu seçkinlerin söylemlerinde hayat bulur. Yine Türkiye Cumhuriyeti ve Türk ulusçuluğu açısından, romantizmin kültürel köktencilüğünün "Güneş Dil Teorisi" ve "Türk Tarih Tezi" ile 1929-1937 yılları arasında doruk noktasına ulaştığı söylenebilir.

Avrupa'da ve Orta Doğuda izlerini yüzyıllar öncesine kadar takip edilebilecek *ethnie*'ler (etnik topluluklar) olduğunu belirterek, *ethnie*'lerle modern ulusçuluğun bir arada düşünülmesi gerektiğine vurgu yapan Etno-Sembolcü yaklaşım temsilcilerinden Armstrong da milletlerin ulusçuluktan önce de var olduklarını, milletlerin de belirli bir tarihte icat edildiğini öne sürmüştür. Türk

ulusçuluğu örneğinde etnik sembollerin ağırlığı görülse de milletini arayan bir devlet söz konusu olduğundan Türk ulusçuluğunu etno-sembolik olarak analiz etmek zorlaşmaktadır.

Yeni devletin Türk ulusçuluğunun temel öğretisi, Osmanlı döneminde gelişen ve itibar gören diğer bütün kimliklere rağmen gururlu ve kendinden emin bir 'Türk insanı' inşasının kabulü olmuştur. Bu medeniyet ihtişamı ve ulusal üstünlük örneği üzerinden hareket eden Türk ulusçuluğu ideal şahıs, etnik, ırksal, dinsel ve topografik çağrışımları aynı anda hem kabul hem de reddettiği için biraz garip ve çelişkili bir süreç ve aynı zamanda bir sonuçtur.

Türk ulusçuluğu herkesi Orta Asya'nın antik Türki kabileleri, antik Anadolu'nun Hititleri ve Sümerleri, eski Yugoslavya'dan olanlar da dâhil olmak üzere, Balkanlar ve Kafkaslardan gelen göçmen cemaatlerin bileşimini de kapsayan bir soy silsilesine ait addeder. Buna karşın, bazı azınlık milletler bu tanımın dışında kalmışlardır.

Bu durum Cumhuriyet öncesi Osmanlı/Türk toplumunun belirli bazı kesimleri Türklüğün karşılık geldiği anlamın antitezi olarak tanımlandıklarını gösterir. Türk ulusuna ait bu şekilde iki taraflı keskin bir çizgi ile ayrılma var olduğu sürece, Türk ulusçuluğu münakaşalı bir siyasi tarihe sahip bir doktrinel yapı olarak kalmaya devam edecek ve karşılaştırmalı araştırmalar açısından bakıldığında sınıflandırılmaya tabi tutulamayacaktır.

Türk ulusçuluğunun yukarıda yer verilen tüm farklılıkları ve kendine has özellikleri münasebeti ile Türkiye örneği, ulusçuluk çalışmalarındaki mevcut modellere önemli bir alternatif teşkil eder.

Etnik öğelerle beslenip Misak-ı Millî sınırları içerisinde kalmayı hedefleyen Türk ulusçuluğu, çağdaşlaşma eksenli yol almış ve tanımına önemli bir katkı yaparken aynı zamanda çelişkili yapısını da pekiştirmiştir.

Çağdaşlaşma sürecinde, Kemalizm'in ulusal kimlik tanımında ortak kültürün bir kaynağı olarak İslami değerler ikame edilmiş, eski rejime çağrışım yapması münasebeti ile tercih edilmemiştir. Bu doğrultuda Kemalist ulusçuluk seküler bir

toplum yapısı oluşturmak için yapmış olduğu reformların yanı sıra geçmişi de sekülerleştirme yolunu tutmuştur. Bu, geçmişten İslami/Osmanlı unsurunun etkinliği azaltmak yoluyla yapılmaya çalışılmıştır.

Ümmet anlayışından müteşekkil toplumdan “ulus” bilincine sahip topluma geçişte kurucu seçkinlere bu hakkı veren de Millî Mücadele döneminde oynadıkları hayati rol ve Türk ulusunun tekrardan bir siyasi yapı haline gelmesindeki önemli katkılarıdır. Millî mücadele döneminde laik duruşun tam tersi hanedani ve dinsel bir tutum sergilenirken mısak-ı millî sınırları içinde kalan toplumun birleştirici unsurunun İslam kimliği olduğu göz önünde bulundurulmuştu. Ancak Millî Mücadele dönemi sona erdikten sonra Kemalist süreç sekülerleşme politikalarıyla İslami olguyu ferdi kişilikte sınırlamıştır. Dinin sosyal ve siyasi alandan çekilmesiyle ortaya çıkan boşlukta, alternatif bırakılmayacak şekilde siyasal, kültürel reformlar süreci başlamış, toplumun kendine olan özgüvenini sağlamaya dönük ulusal bir kimlik yaratılmıştır. Cumhuriyetin kurucu seçkinleri bu süreç ve yapmış oldukları reformlar ile Batı’nın hasret duyulan medeni seviyesine ulaşacak ve Türk ulusu kendi dinamiklerini daha kolay ve hızlı benimseyip sergileyecekti.

Resmi ideoloji Kemalist Ulusçuluk uygulamaları ve inkılaplar ile şekillenirken o dönemde yayın hayatına girerek Kemalist ulusçuluğun ihtiyaç duyduğu öğretilere ters düşmeyecek şekilde Türk ulusçuluğu öğretilerini toplumun tabanına yaymayı gaye edinen *Atsız Mecmua* Türkçü Turancı çizgide 17 sayılık seri ile 1930lu yılların yayın hayatında yerini almıştır.

Daha çok köy ve köylüyü kurtarmaya yönelik çalışmalar yapılan *Atsız Mecmua*’nın yayımlandığı tarih yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin henüz ilk on yılı içerisinde kalan 1931-1932 yıllarıdır. Kurucu seçkinlerin Cumhuriyetin alacağı yol üzerinde henüz aktif rol oynadığı dönemlere rastgelen bu yıllarda inkılâplar uygulanmaya devam etmiş ve radikal değişikliklerin halk tarafından da benimsenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bir o kadar önemli bir husus da vücuda getirilmek istenen yeni “ulus”un millî bilince olan susamışlığı ve bu talebin giderilmesinde toplumun her kesimine incek aydınlara ve kalemlerine olan ihtiyacın artmasıdır. Tam da bu sebeplerden *Atsız Mecmua da, Kadro, Ülkü, Çığır, Yeni Adam*

gibi yayın organları 1930lu yıllarda ortaya çıkmış ve özelde farklı fikirlerle yoğrulmuş olsalar da genelde Türk Devleti ve Türk ulusu adına yapıcı ve birleştirici rol oynamışlardır.

Atsız Mecmuada yer alan eserler Atsız'ın veya *Atsız Mecmua*'nın Cumhuriyet yönetimiyle bir problemi olmadığı ve Atatürk'ü koruduğu fikrini kuvvetlendirir. Ayrıca H. Nihal'in Türk milletinin bölünmez bir bütün olduğu düşüncesi ile Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı arasında da büyük bir yakınlık mevcuttur.

Atsız Mecmua bir bütün olarak göz önüne alındığında 1931-1932 Türkiye'sinin anlaşılmasında ve anlatılmasında derginin önemli bir yeri vardır. *Atsız Mecmua* bazı noktalarda kurucu seçkinlerin ideologları ve resmi ideolojisi ile çelişse de modernist yaklaşımlardan ziyade geleneksel bir yaklaşım içerisinde inşa edilmek istenen Türk ulus bilincine zaman zaman doğrudan bazen de dolaylı olarak-farkında olmadan- katkıda bulunmuştur. Yayımda olduğu dönemlerde ve öncesinde-sonrasında yayımlanan çok sayıda fikir mecmuaları gibi *Atsız Mecmua* da savaşlardan yeni çıkan, yüksek morale ve dayanışmaya ihtiyaç duyan bir milletin sesi olmak istemiş ve bunu da köylü kesimin-halkın içerisine girerek yapmaya çalışmıştır. Mecmuanın sahip olduğu geleneksel yaklaşımına rağmen inkılaplarda bile kurucu seçkinlerin karşısında değil arkasında olduğunu görmek mümkündür.

Atsız'ın Türk ulusçuluğuna özellikle etnik katkıları yadsınamaz iken resmi ideolojinin Atsız'ın tüm görüşlerini kabul etmediği ilerleyen zamanlarda daha net görülmüştür. Atsız'ın başını çektiği Türkçü-Turancı akım Nihal Atsız ve onun çalışmaları ile özellikle 1931'den itibaren iyiden iyiye canlanınca, bu canlılık hükümetin de dikkatinden kaçmamıştır. Hükümet Cumhuriyetin ulusçuluk/milliyetçilik anlayışıyla uyuşmayan bu akımın temsilcileri olan dergileri 1934'ten itibaren birer birer kapatmaya başladı. *Atsız Mecmua* da yayın hayatına 1931 yılında başlayıp 1932 yılında son vermek zorunda kalmıştır.

Kemalist ulusçulukta Pan-Türkist eğilimler reddedilmiş çünkü dış Türklerle olan ilişkiler soydaşlık bazında ele alınmıştır. Türk ırkına mensup farklı coğrafyalardaki soydaşların da dahili olduğu bir devlet fikri dönemin siyasi şartları açısından sonuç vermeyecek kadar ütöpik olması münasebeti ile Kemalist ulusçuluk

içe dönük karakteriyle, ulusal sınırlar ile kendini sınırlamış, dış dünyaya karşı kendi ayakları üzerinde durabilen, medeniyetçi bir duruş sergilemeye çalışmıştır. Bu bağlamda etnisist katkılarına rağmen Türkçü aydınlar resmi ideoloji ile çatıştırılmış, daha da ileri gidilerek haklarında yargılama süreçleri başlatılmıştır. Türkçülerin kurucu seçkinlerle, Kemalist ideologlar ve uygulayıcılar ile aynı çizgide yürümeleri uzun sürmemiştir.

Kemalist ulusçuluk etnisist ve çağdaş yönleri ile iki temel gaye ile şekillenmiş ve bu anlamda çok sayıda inkılâp hareketi uygulamaya konulmuş, eğitim programları tertip edilmiştir. Bir taraftan yeniyi inşa etmek arzusundaki Kemalist Ulusçuluğun eskinin dini, siyasi ve sosyal kalıntıları ile imtihanına devam etmiştir. Sonuç olarak Mustafa Kemal ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönem ideologları ile uygulayıcılarının başardığı en önemli iş, Türk ulusçuluğunun icadı değil, yeni bir şablona oturtulması olmuştur.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz **İttihat ve Terakki 1908-1914**, çev. Yavuz Nuran, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984

Abdülbaki, “**Basılmamış Bektaşî şiirleri hakkında**”, *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931

_____ “**Son asır Hamzavî şairlerden: Necmî**”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 231-233.

_____ “**Melâmîlik-Hamzavîlik ve Bâtınîlikte mütakabil tedahüller**”, *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 17-19;

_____ “**Melâmîlik-Hamzavîlik ve Bâtınîlikte mütakabil tedahüller II**”, *Atsız Mecmua*, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 34-38;

_____ “**Melâmîlik-Hamzavîlik ve Bâtınîlikte mütakabil tedahüller III**”, *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 61-4.

_____ “**Bursalı Hâşım Efendi**”, *Atsız Mecmua*, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 80-83.

Adnan, “**Darbimesel Mecmuaları Kitabiyatı**”, *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 294-297;

_____ “**Darbimesel Mecmuaları Kitabiyatı II**”, *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 19-21;

_____ “**Darbimesel Mecmuaları Kitabiyatı III**”, *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 54-56;

_____ “**Darbimesel Mecmuaları Kitabiyatı IV**”, *Atsız Mecmua*, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 89-90;

_____ “**Darbimesel Mecmuaları Kitabiyatı 5**”, *Atsız Mecmua*, S. 17, 25 Eylül 1932, s. 112-121

Akman, Ayhan “**Etnik Sivil Kurumsal İnkilemin Ötesinde: Modernist Milliyetçilik Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, Bora, Tanıl (ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, ss. 81-90

Akman, Şefik Taylan **Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri**, Hacettepe Hukuk Fak. Dergisi, 1(1) 2011, ss. 80–109

Aktar, Ayhan **Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm**, İstanbul: İletişim Yayınlar, 2006

Akşin, Sina **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Ankara: İmge Kitabevi, 2001

Alakel, Murat **İlk Dönem Cumhuriyet Türkiye'si Ulus İnşası Sürecinde Milliyetçilik ve Sivil-Etnik İkilemine Dair Teorik Tartışmalar**, Akademik Bakış Cilt 5 Sayı 9 Kış 2011

Alpay, Yalın **"Türk'üm, Doğruyum, Beyaz'ım"**, Bilgi ve Bellek Dergisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, ss.24-48

Akçura, Yusuf **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976

Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler- Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev: İskender Savaş, İstanbul, Metis Yayınları, 2011

Armaoğlu, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, İstanbul: Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006

Armstrong, John **Nations Before Nationalism**, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1982

Asım, Ahmet **Türk İnkılabının Mana ve Mahiyeti**, Vakıf, 22 Mart 1934

Ata, İrkıl **"Küçük Yazılar"**, Atsız Mecmua, S.4, 15 Ağustos 1931

Atakuman, Çiğdem **"Cradle or Crucible: Anatolia and Archaeology in the Early Years of the Turkish Republic: 1923-1938"**, Journal of Social Archaeology 8:2, 2008, pp. 214-235

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Toplayan: Nimet Unan, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını Cilt II, Ankara, 1959

_____, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, I-III, Ankara: Divan Yayıncılık, 5. Baskı, 2006

_____, Gazi Mustafa Kemal **Millî Mücadelede Kürtler**, 17 Haziran 1919, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991

_____, Gazi Mustafa Kemal **Nutuk**, Ankara: AAM Yayınları, 2000

Atatürk'ün Milliyetçilik Ve Devletçilik Anlayışı, Türk Kadınları Kültür Derneğince Düzenlenen Seminer Tebliğleri

Atatürk ve Türk Dili, Türk Dil Kurumu, Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi, 1963

Atsız, H. Nihal “**Türkler Hangi Irktandır**”, Atsız Mecmua, S.1, 15 Mayıs 1931, s. 4-5

_____, H. Nihal “**Aynı tarihî yanlışlığa düşüyor muyuz?**”, Atsız Mecmua, S.11, 15 Mart 1932, s. 279-281,

_____, H. Nihal “**Aynı tarihî yanlışlığa düşüyoruz**”, Atsız Mecmua, S.12, 15 Nisan 1932, s. 290-292.

_____, H. Nihal “**Millî Seciye buhranı**”, Atsız Mecmua, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 27-28

_____, H. Nihal “**Askerlik Aleyhtarlığı**”, Atsız Mecmua, S. 17, 25 Eylül 1932, s. 100-103

_____, H. Nihal “**Yirminci Asırda Türk Meselesi II, Türk Irkı=Türk Milleti**”, Makaleler, C:III, Baysan Yay., İstanbul 1992

Aydın, Suavi **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993

Baha, A. “**Safranbolu Manileri**”, Atsız Mecmua, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 57

_____, A. “**Safranbolu Manileri**”, Atsız Mecmua, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 84

_____, A. “**Memleket Manileri**”, Atsız Mecmua, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 133

Bali, Rıfat **Bir Türkleştirme Serüveni, 1923-1945**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003

Balkanlı, Ali Kemal, **Şarki Rumeli ve Buradaki Türkler**, Elhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1986

Başaran, Gökçen '**İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri**', Bilgi ve Bellek, S:6, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007

Baumann, Timothy **Defining Ethnicity, The Archaeology of American Ethnicity**, The SAA Archaeological Record, September 2004, Volume 4, Number 4, ss. 12-16

Baykara, Tuncer **Türk Adının Anlamı**, Ankara: AKM, 1998

Bazilescu, N. "**Kapitalizm Buhranı I**", (Çev. Safaattin Rıza), Atsız Mecmua, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 122-124;

_____, N. "**Kapitalizm Buhranı II**", (Çev. Safaattin Rıza), Atsız Mecmua, S.7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 148-150

_____, N. "**Kapitalizm Buhranı IV**", Atsız Mecmua, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 192-194;

_____, N. "**Kapitalizm Buhranı V**", Atsız Mecmua, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 214-217;

_____, N. "**Kapitalizm Buhranı**", Atsız Mecmua, S.12, 15 Nisan 1932, s. 292-294.

Behar, Büşra Ersanlı **İktidar ve Tarih: Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İstanbul: Afa Yayınları, 2000

Berkes, Niyazi "**Türkiye'de Çağdaşlaşma**", İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002

Blaschke, Jochen (1988). "**Neue Partizipationsformen - Minderheiten als soziale Bewegungen**". İç: R. Bauböck vd. (Ed.) ... Und Raus Bist Du! Ethnische Minderheiten in der Politik. Wien: Verlag für Gesellschaftskritik. Akt. Adnan Gümüş (2008). "**Sevgi, Özdeşim, Yabancılaşma: Yurt, Millet, Din, Aile ve Devlet**". İç: Kocaeli Üniversitesi 6. Uluslararası Felsefe Günleri 'Yurtseverlik'. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi

Biyoloji ve İnsan Hayatı II. Cilt, İstanbul Devlet Matbaası: 1934, s. 315-316, Benjamin G. Gruenberg, Biology and Human Life adlı eserin çev.

Bora, Tanıl, **Milliyetçiliğin Kara Baharı**, İstanbul: Birikim Yayınları, 1995

Boratav, Pertev Naili "**Talebe Birlikleri Hakkında II**", Atsız Mecmua, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 91- 92.

Bozkurt, Mahmut Esat **Atatürk İhtilali 1-2-3** Düzenleyen Nurer Uğurlu, İstanbul: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 2000

Brass, Paul R., **Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison**. New Delhi: Sage, 1991.

Breuilly, John **Approaches to Nationalism**, Gopal Balakrishnan (der.) **Mapping the Nation**, (Londra: Verso, 1996) içinde, s. 151, aktaran Umut ÖZKIRIMLI. **Milliyetçilik Kuramları -Eleştirel Bir Bakış-**, 2. bs., Doğu Batı Y., Ankara, 2008

_____, John **The Oxford Handbook of the History of Nationalism**, Oxford University Press, 2013

C.H.F Nizamnamesi ve Programı 1931, Ankara: T.B.M. Matbaası

Caferoğlu Ahmet, “**Azerbaycan halk edebiyatında “Sayacı” Türküsü**”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 229-231;

_____, Ahmet “**Azerbaycan halk edebiyatında “Sayacı” Türküsü**”, *Atsız Mecmua*, S.10, 15 Şubat 1932, s. 247-250.

Calhoun, Craig **Nationalism and Ethnicity**, *Annual Review of Sociology*, Volume 19 (1993), 211-239 içinde Berlin, I. 1976. Vito und Herder. London: Hogarth.

_____, Craig **Milliyetçilik** (Çev. B. Sütçüoğlu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007

Canefe, Nergis **Türk Milliyetçiliği ve Etno-Sembolik Çözümleme: İstisnanın Kuralları, Anavatandan Yavruvatana: Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet** çev. Deniz Boyraz, Edt. Nergis Canefe, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ağustos 2007

Conversi, Daniele, **Reassessing Current Theories Of Nationalism: Nationalism As Boundary Maintenance And Creation**, *Nationalism and Ethnic Politics*, vol.1, no.1, Spring 1995,s. 73-75

Coşkun, Vahap **Anayasal Vatandaşlık**, Köprü, 2009, Sayı 105

Çağaptay, Soner **Kemalism par Excellence in The 1930s: The Rise of Turkish Nationalism. Islam, Secularism, Nationalism in Modern Turkey, Who is Turk?**, London:Routledge, 2006

Çancı, Haldun, **Hızlı Dönüşümler Çağında, Milliyetçi Düşüncenin Kökenlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi: 2010, c.9, s.33, Ocak

Çavuşoğlu Zeki, “**Karaca-Oğlan’a Dair**”, Atsız Mecmua, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 30-33.

Çelik, Hüseyin **Genç Kalemler Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma**, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1995

D. Dumrul, “**Bugünün Silâhlarından: Radyo**”, Atsız Mecmua, S.2, 15 Haziran 1931, s. 36-38

Danışman, Zuhuri ve Çakmakçioğlu, Seda (Hazırlayan) **Koçi Bey Risaleleri**, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2008

Darülfünun Islahatı ve Yüksek Muallim Mektebi, Atsız Mecmua, S. 17, 25 Eylül 1932, s. 97-99

Dede Korkut, “**Yaz Tatilinde Talebe Seferberliği Ve Bunda Muallimlere Düşen Vazife**”, Atsız Mecmua, S. 1, 15 Mayıs 1931

Demirci, “**Türk işçileri**”, Atsız Mecmua, S.7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 160-162

Durbilmez, Bayram **Halk Bilimi Araştırmalarının 100. Yılında: "Halk Bilimi" ile "Edebiyat"ın Ortak Alanları ve "Halk Edebiyatı" Üzerine Bir Değerlendirme**, Millî Folklor, 2013, Yıl 25, Sayı 99

Easthope, Anthony **Englishness and National Culture**, London: Routledge, 2005

Ekrem, Cevat “**Türkiyedeki Diller**”, Atsız Mecmua, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 125-127.

_____, Cevat “**Türkiyede tahsil derecesi**”, Atsız Mecmua, S.6, 15 İkinciteşrin 1931, s. 152-153.

Ergil, Doğu **Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Ankara: Turhan Kitapevi, 1981

_____, Doğu **Identity Crises and Political Instability in Turkey**, Journal of International Affairs, 54 (1):43-62, 2000

Ersoy, Mehmet Akif, “**Ayrılık Hissi Nasıl Girdi Sizin Beyninize?**”, Safahat, İstanbul: Marmara İfav., , 2005

Ertekin, Orhangazi “**Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları**”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik, C.IV**, İletişim Yay., İstanbul 2003

Febvre, Lucien ve Martin, Henri Jean, **The Coming of the Book: The Impact of Printing 1450-1800**, Edited by Geoffrey Nowell-Smith and David Wootton, New York: Verso, 1997

G. De Bertier de Sauvigny, “**Liberalism, Nationalism and Socialism: The Birth of Three Words**” The Review of Politics, 32 (1970), n. 2

Gellner, Ernest **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, İstanbul, Hil Yayınları, 2006

Georgeon, François **Ulusal Hareketin İki Lideri: Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura**, Osmanlı - Türk Modernleşmesi (1900 - 1930) içinde, (çev. A. Berktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006

_____, François “**Bir Kimlik Arayışı: Türk Milliyetçiliği**”, **Osmanlı - Türk Modernleşmesi (1900 - 1930)** içinde, (çev. A. Berktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006

Gerard, M. L. “**İktisadî buhran ve beynelmilel kredi**”, (Çev. Zeybekoğlu Zeki), *Atsız Mecmua*, S.12, 15 Nisan 1932, s. 287-290

Goloğlu, Mahmut **Tek Partili Cumhuriyet Dönemi (1931-1938)**, Ankara: Kalite Matbaası, 1974

Göçgün, Önder **Namık Kemal**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987

Gökalp, Emre, **Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007, Cilt:7- Sayı/No: 1: 279-298

Gökalp, Ziya **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul: Varlık Yayınları, 1968

_____, **Ziya Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Konya: Gençlik Kitapevi, 2010

Gökbayır, Satılmış **Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı**, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(1): 61-96, 2012

Göktürk, Eren Deniz **“1919-1923 Dönemi Türk Milliyetçilikleri”**, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt:4: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008

Gözler, Kemal **“Devletin Bir unsuru Olarak Millet Kavramı”**, Türkiye Günlüğü, Sayı 64, Kış 2001, ss.108-123

Gündüz, Ahmet **XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti’nde Ortaya Çıkan Genç (Yeni) Osmanlılar ve Önemli Şahsiyetleri**, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 157, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, sayfa 41-67, 2005

Güvenç, Bozkurt **Türk Kimliği: Kültür Tarihini Ana Kaynakları**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003

Güzel, Şehmus **Devlet-Ulus**, İstanbul: Alan Yayınları, 1995

Hayes, Carlton J. H. **Contributions of Herder to the Doctrine of Nationalism**, The American Historical Review, Volume XXXII, No:4 (Jul. 1927)

Hemşinli Tefvik, **“Hemşin Manileri”**, Atsız Mecmua, S.9, 15 İkincikânun 1931

Heyd, Uriel **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri**, çev. A. Göke Bozkurt, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2010

Hobsbawm, E.J. **Nations and Nationalism**, since 1780: Programme, Myth and Reality. 2nd Ed. (1992) Cambridge: Cambridge University Press

Hutchinson, John ve D. Smith, Anthony **Introduction. In Ethnicity**, edited by J. Hutchinson and A. D. Smith, ss. 1–14. Oxford University Press, Oxford and New York, 1996

İnan, Abdülkâdir **“Soviyet Ülkelerinde Yaşayan Türk Kavimlerine Dair İstatistik Malumat”**, Atsız Mecmua, S.1, 15 Mayıs 1931, s. 6-7.

_____, Abdülkâdir **“Türkistan (Orta Asya) Cumhuriyetleri Nüfusu”**, Atsız Mecmua, S.2, 15 Haziran 1931, s. 34-35.

İnan, Afet vd. **Türk Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930

İnan, Afet **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Ankara: AAM Yayınları 2000

_____, Afet **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011

Kadioğlu, Ayşe “**Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik**”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik, C.IV**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

Kaplan, İsmail **Türkiye’de Millî Eğitim İdeolojisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011

Karal, Enver Ziya **Üç Tarz-ı Siyaset** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976

Karatay, Osman **İran ile Turan, Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu**, Ankara: Karam Yayınları, 2003

Kedourie, Elie **Nationalism**, London: Hutchinson University Press, 1986

Kemal, Namık “**Mefkûremin Faciası**”, Atsız Mecmua, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 61-62.

Namık Kemal, “**Açık Tekkeler**”, Atsız Mecmua, S.6, 15 İkinciteşrin 1931

Kılıç, Murat **Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi**, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2007, Sayı:16, s.s.113-140

Kılıç, Yeşim Tükel “**Nationalismus: Ulusçuluk mu Milliyetçilik mi? Kavramın Çevirisi Üzerinden Türkiye’de Ulusçuluk Söylemlerine Genel Bir Bakış**”, Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 2, Sayı 22, 2009

Kıvameddin, “**Arap şiirinde Türkler**”, Atsız Mecmua, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 11-12;

_____ “**Arap şiirinde Türkler II**”, Atsız Mecmua, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 46-47

Kili, Suna ve Gözübüyük, A. Şeref **Türk Anayasa Metinleri “Sened-i İttifaktan Günümüze**”, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1985

Kohn, Hans. **The Idea of Nationalism: A Study of Its Origins and Background; with a new introduction by Craig Calhoun**, Piscataway, NJ: Transaction Publishers, 2005 First ed. New York: The Macmillan Company, 1944

Kohn, Hans, **Romanticism and the Rise of German Nationalism**, The Review of Politics Vol. 12, No. 4 (Oct., 1950), pp. 443-472, Cambridge University Pres

Koyuncu, Aşkın, **Yunanistan'da Bağımsız Devlet**, derleyen Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı Cilt 1 içinde s. 496, Ankara: Karam-Vadi, 2006

Köklügiller, Ahmet **Milliyetçilik: Nedir, ne değildir?**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008

Kösemihalzade Mahmut Ragıp, “ **Türk Folklorına Ait Kıymetli Bir Eser**”, Atsız Mecmua, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 67-69

Kubicek, Paul **Turkish European Relations: At a new Crossroads**, Middle East Policy, 6(4), 1999: ss. 157-173,

Kuntay, Mithat Cemil **Sarıklı İhtilâlcî Ali Suavi**, İstanbul : Ahmet Halit Kitabevi, 1946

Kushner, David **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu 1876-1908**, çevirenler: Şevket Serdar Türet, Rekin Ertem, Fahri Erdem, İstanbul: Kesit Yayınları, 2009

Kütahyalı Mehmet Halit, “**Kütahya halk şairlerinden Pesendî**”, Atsız Mecmua, S.12, 15 Nisan 1932, s. 297-299.

Landau, Jacob M. **Pan-Turkism in Turkey: A Study of Irredantism**, Londra: C. Hurst&Co., 1981

Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (çev. Metin Kıratlı), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991

M. Emin, “**Onlara**”, Atsız Mecmua, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 221-223.

Mardin, Şerif **Yeni Osmanlı Düşüncesi**, Yayına Haz. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Mehmet Ö. Alkan, **Tanzimat Ve Meşrutiyet'in Birikimi: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası**, İstanbul: İletişim, 2001

_____, **Şerif Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk, Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk**, İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1983

_____, **Şerif Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008

_____, **Şerif Türkiye’de Din ve Siyaset**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010

Maziyi İnkâr Edenler, Darülfünun ve Millî Tarih Kongresi”, Atsız Mecmua, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 73-77

Mehpare Nihal, **“Türklerde ailenin tekâmülü ve bunda “kadın”**, Atsız Mecmua, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 134-135;

_____ **“Türklerde Ailenin Tekâmülü ve bunda kadın”**, Atsız Mecmua, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 206-208;

_____ **“Türklerde ailenin tekâmülü ve bunda kadın”**, Atsız Mecmua, S.11, 15 Mart 1932, s. 269-272;

_____ **“Türklerde ailenin tekâmülü ve bunda kadın”**, Atsız Mecmua, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 58-61.

Meydan, Sinan **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, İstanbul: Truva Yayınları, 2007

Muallim Atabeyli Naci, **“Göçebelğin ilgası”**, Atsız Mecmua, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 194- 196.

_____, **“Eski Halk şairlerimize ait bazı parçalar ve vesikalar”**, Atsız Mecmua, S. 14, 15 Haziran 1932

Nairn, Tom, **The Break-Up of Britain?**, London: New Left Books, 1977

O’Brien, C. C. **Nationalism and The French Revolution. See Best In The Permanent Revolution: The French Revolution and its Legacy, 1789-1989**, edited by Geoffrey Best, 17-48. Chicago and London: University of Chicago Press.

Oğuz, M. **“Dertlerimizden Biri”**, Atsız Mecmua, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 29-30

Oğuz, M. Öcal **“Araştırmaların Tarihi”**, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, (haz. M. Öcal Oğuz, vd.), 9.baskı, Ankara, 2012

Olson, Robert "The Kurdish Rebellions of Sheikh Said (1925), Mt. Ararat (1930), and Dersim (1937-8): Their Impact on the Development of the Turkish Air Force and on Kurdish and Turkish Nationalism", Die Welt des Islams New Series, Vol. 40, Issue 1 (Mar., 2000), pp. 67-94

Oral, Mustafa **Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1910-1940)**, Ankara, 2006, Asil Yayınları

Orhan, Özgüç, **J.J. Rousseau'da Genel İrade Kavramı**, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2012 Güz, Sayı: 14, ss. 1-25

Ortaylı, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: Timaş, 2011

Önen, Nizam **İki Turan**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005,

Öymen, Onur, **Ulusal Çıkarlar Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005

Özbudun, Ergun **Millî Mücadele ve Cumhuriyetin Resmî Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu** Nuri Bilgin, ed., **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam, 1997

Özdem, Ragıp Hulusi Ek Yazar Recep Toparlı, **Dil Bilimi Yazıları**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000

Özdoğan, Günay Göksü '**Turan'dan Bozkurt'a-Tek Parti Döneminde Türkcülük (1931-1946)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001

Özkırımlı, Atilla ve Baraz, Turhan **Çağdaş Türk Edebiyatı**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1993

Özkırımlı, Umut, **Milliyetçilik Kuramları -Eleştirel Bir Bakış**, Ankara: Doğu Batı Y., Ankara, 2008

Özoğlu, Hakan, **Osmanlı devleti ve Kürt milliyetçiliği**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005

Parla, Taha **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları- Cilt 1: Atatürk'ün Nutuk'u**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991

_____, Taha **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt: 3 Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u**, İstanbul: Deniz Yayınları, 2008

Parlak, İsmet **Kemalist İdeoloji’de Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005

Peker, Recep **CHF Programının İzahı**, Ankara: TBMM Matbaası, 1931

_____, Recep **Recep Pekerin İnkilâb dersleri: Notları**, Ankara: Ulus Basımevi, 1935

Phillips, Stephen and Kyle, Galloway **The Poetry Review**, 18. Cilt. London: The Poetry Society, 1927

Ragıp, Fehmi **“Millî Bütçe”**, Atsız Mecmua, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 217-219

_____, Fehmi **“Türkiyede elektrik”**, Atsız Mecmua, S. 13, 15 Mayıs 1932

Remzi, Ahmet **“Türk İstenografisi ve Memleketteki Lüzumu”**, Atsız Mecmua, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 78-80.

Remzi, Dâniş **“İş hayatında kadın”**, Atsız Mecmua, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 223-225

Rıza, Ahmet **“Türk Antropolojisine Methal”**, Atsız Mecmua, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 127-129;

_____, Ahmet **“Türk Antropolojisine Methal II”**, Atsız Mecmua, S.6, 15 İkinciteşrin 1931, s. 154- 156;

_____, Ahmet **“Türk Antropolojisine Methal III”**, Atsız Mecmua, S.11, 15 Mart 1932, s. 264-267.

_____, Ahmet **“Anadoluda sihirli taşlar”**, Atsız Mecmua, S.12, 15 Nisan 1932, s. 299-300

Rıza, Safaattin **“Eski tarihte: Mektep”**, Atsız Mecmua, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 130-131;

_____, Safaattin **“Eski tarihte: Mektep II”**, Atsız Mecmua, S.7, 15 İkinciteşrin 1931, s. 157-158

Sadoğlu, Hüseyin **Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, İBÜ Yayınları, İstanbul 2003

- Safa, Peyami **Türk İnkılabına Bakışlar**, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1990
- Sami, Nihat “**Tuna Boyunda Sazşairlerimiz**”, *Atsız Mecmua*, S.2, 15 Haziran 1931
- _____, Nihat “**Bir Destan Parçası**”, *Atsız Mecmua*, S.3, 15 Temmuz 1931, s. 60.
- _____, Nihat “**Cezair Sazşairlerimiz**”, *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 77-79.
- _____, Nihat “**Kâtibi, Gevheri ve Âşık Ömerden parçalar**”, *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 199-201.
- _____, Nihat “**Köroğlu’nun iki şiiri**”, *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 283.
- _____, Nihat “**Demirci-Oğlu**” *Atsız Mecmua*, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 14.
- Sarımay, Y. , **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)**, Ankara: Ötüken Neşriyatı, 2005.
- Schafer, B. C. **Faces of Nationalism. New Realities and Old Myths**. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1972.
- Selâhattin Sait, Müderriszade “**Kerkük Manileri**”, *Atsız Mecmua*, S.5, 15 Eylül 1931, s. 110;
- _____, Müderriszade “**Memleket Manileri**”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 133.
- Smith, Anthony D. **Nationalism in the Twentieth Century**. Canberra: Australian National University Press, 1979.
- _____, Anthony D. **Nationalism: Theory, Ideology, History**. Cambridge: Polity Press, 2001
- _____, Anthony D. **Ulusların Etnik Kökeni**, Çev: Soner Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2002
- _____, Anthony D. **Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach**, New York: Routledge, 2009
- Soğukömeroğulları, Mehmet **Atsız Mecmua Üzerine**, *Asia Minor Studies*, Cilt:1 Sayı:1 Ocak 2013 Volume: 1 Issue: 1 January 2013, ss. 94-121

Snyder, L. **The Meaning of Nationalism**. New Jersey: Rutgers University Press, 1954

Stuart, Robert, **Marxism and National Identity: Socialism, Nationalism, and National Socialism during the French Fin de Siècle**, Albany: State University of New York, 2006

Şakir, M. “**Basılmamış Bektaşî Şiirleri**”, *Atsız Mecmua*, S.4, 15 Ağustos 1931, s. 81;

_____ M. “**Basılmamış Bektaşî Şiirleri**”, *Atsız Mecmua*, S.5, 15 Eylül 1931, s. 114

_____ M. “**Basılmamış Bektaşî Şiirleri**”, *Atsız Mecmua*, S.6, 15 Birinciteşrin 1931, s. 132;

_____ M. “**Basılmamış Bektaşî Şiirleri**”, *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 204

_____ M. “**Sinop'ta atlar, atlarla alâkadar âdet ve telâkkilere dair notlar**”, *Atsız Mecmua*, S.7, 15 İkinciteşrin 1931

_____ M. “**Dertli ve Şem'î'ye Dair**”, *Atsız Mecmua*, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 225-226.

_____ M. “**Sazşairlerine ait basılmamış parçalar**”, *Atsız Mecmua*, S.11, 15 Mart 1932, s. 281-282;

_____ M. “**Dertli'nin ve Şem'î'nin basılmamış şiirleri**” *Atsız Mecmua*, S.8, 15 Birincikânun 1931, s. 202-203.

_____ M. “**Sazşairlerine ait basılmamış parçalar**”, *Atsız Mecmua*, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 57-58;

_____ M. “**Basılmamış Halk Şiirleri**”, *Atsız Mecmua*, S. 16, 15 Ağustos 1932, s. 84;

_____ M. “**Basılmamış Halk Şiirleri**”, *Atsız Mecmua*, S. 17, 25 Eylül 1932, s. 104-111.

Şehsuvaroğlu, Lütfü **Ziya Gökalp ve Türkçülüğün Boyutları**, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2008

Şerefeddin, “Zemahşerî Divanında Türklere Dair Şiirler”, Atsız Mecmua, S. 15, 15 Temmuz 1932, s. 65-67.

Sternthal, Freidrich “Alman Darülfünunlarındaki Vak‘alara Dair”, (Çev. Sabahattin Ali), Atsız Mecmua, S.4, 15 Ağustos 1931

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:IV, İçtima: III, C. XXIII, (İskân Kanunu Muvakkat Encümen Mazbatası)

Talât, Ahmet “Dertli’ye dair”, Atsız Mecmua, S.9, 15 İkincikânun 1931, s. 227

Taştan, Yahya Kemal, **Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri**, derleyen Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı Cilt 1 içinde Ankara: Karam-Vadi, 2006, ss.413-445

Temir, Ahmet, **Yusuf Akçura**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1997

Tevetoğlu, Fethi Mayıs 1943, **Benim Sevdiklerim**, Kopuz, sayı 1

Tevfik, Niyazi “**Karaca-Oğlan’a ait basılmamış şiirler**”, Atsız Mecmua, S. 14, 15 Haziran 1932, s. 43-44

Tilly, Charles, **The Formation of National States in Western Europe**, Princeton University Press, 1975

Togan, (Ahmet) Zeki Validi, “**Türk Destanının Tasnifi**”, Atsız Mecmua, S.1, 15 Mayıs 1931

_____ (Ahmet) Zeki Validi “**Türk Destanının Tasnifi II**”, Atsız Mecmua, S.2, 15 Haziran 1931, s. 27-30

_____ (Ahmet) Zeki Validi “**Türk Destanının Tasnifi III**”, Atsız Mecmua, S.3,15 Temmuz 1931,s. 51-55

_____ (Ahmet) Zeki Validi “**Türk Destanının Tasnifi IV**”, Atsız Mecmua, S.5, 15 Eylül 1931

_____ (Ahmet) Zeki Validi “**Temür Bek’in İslamiyet’e Bakışı**”, Atsız Mecmua, S. 13, 15 Mayıs 1932, s. 7-11.

Toprak, Zafer **“1909 Cemiyetler Kanunu”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C. 1**, İstanbul: İletişim Yayınları 1983

Tunaya, Tarık Zafer **Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt: 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908–1918**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011

Tunç, Hasan ve Bilir, Faruk, **“Cumhuriyet Dönemi Anayasalarımızda Milliyetçilik Anlayışı ve Atatürk Milliyetçiliği”**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1-2, Haziran-Aralık 1998

Tuncay, Mete **“İkna Yerine Tecebbür”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt:2: Kemalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004

_____, Mete **Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005

Turan, Şerafettin, **Atatürk’te Yurt ve Ulus Kavramları, Ulusçuluk, Bağımsızlık, Özgürlük**, Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 14, Sayı 25, 1981, Ankara

Türkdoğan, Orhan **Türk Toplumunda Aydın Sınıfının Anatomisi**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2003

Ülken, Hilmi Ziya **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul: Ülken Yayınları, 1998.

Üstel, Füsun **“Makbul Vatandaş”ın Peşinde, II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009

Vatandaş, Celalettin, **Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğun Doğuşu**, İstanbul: Açılım Kitap, 2004

Wageman, Ernst **“İktisadî Buhran ve Kredi”**, Atsız Mecmua, S. 13, 15 Mayıs 1932

Yaver Suphi Bey, **Enver Paşa’nın Son Günleri**, yayına hazırlayan Mehmet Kuzu, İstanbul: Çatı Yayıncılık, 2007

Yıldırım, Dursun **Türk Bitiği**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998

Yıldız, Ahmet **Recep Peker, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt:2: Kemalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004

_____, **Ahmet Ne Mutlu Türküm Diyebilene- Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007

_____, **Ahmet Kemalist Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2: Kemalizm**, edit. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL, İstanbul: İletişim Yayınları 2009, s. 210-235

Yücel, Hasan Ali **Türkiye’de Orta Öğretim**, TC Kültür Bakanlığı, Ankara: Millî Kütüphane Basımevi, 1994